



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT

1942



Statens Lærerhøjskole
Biblioteket

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

1943

HØJSKOLENS ANSIGT

Efter nogen Tids Tavshed lyder der atter fra forskellig Side Røster med et Krav om, at Højskolen skal vise sit Ansigt, ikke blot undervise den Flok unge, der nu i disse Maaneder sidder paa dens Bænke, men give det Løsen, der kan samle vort Folk og vise Vej. Vise Vej i det nordiske Spørgsmaal, paavise hvad der er livsnødvendigt Sammenhold, og hvad der er virkelighedsfjern Fantasteri, vise Vej i de sociale Spørgsmaal, at ikke Bitterheden, avlet af en ond Tid, skal æde sig ind mellem Samfundsklasserne — mellem By og Land. Men allervæsentligst var det vel, om Højskolen talte frimodigt om den nationale Situation, talte opmuntrende og vejledende Ord, for det gaar ikke an, at vort Folk opfører sig som en Faareflok i Snestorm, der bare kryber sammen, søger Ly mod Uvejret og lader sig fyge til.

Det er en Opmuntring for Højskolen, at der stilles Krav til den. Den Anerkendelse, Højskolearbejdet fik under Rigsdagsdebatten om Højskoleloven, og den Vilje til Støtte, der gav sig Udtryk i Loven af 4. Juli, maatte glæde enhver Arbejder i Højskolens Tjeneste, men som den enkelte af os ikke kan vises større Hæder, end at man venter noget af os, saadan kan vort Folk heller ikke vise Højskolen nogen større Hyldest end at vente et »Løsen« fra den i en vanskelig Tid; men har vi dette Løsen?

Vi har i alt Fald mange Undskyldninger for ikke at bringe det, og nogle af dem er ganske gode. Vi kan sige, som det saa ofte er sagt, at det er en Misforstaaelse at tale om »Højskolen« som en Helhed, en Slags Personlighed, der kan tage Stilling til et Spørgsmaal. Højskolen er en broget Verden, og dens Arbejdere er som Regel stærkt individualistisk indstillede og mener ingenlunde det samme, og den, der vilde vove at tale paa alles Vegne, vilde snart blive belært om, at det ikke var paakrævet, at han tog Ansvar for mere end sig selv.

Og Højskolefolkene kan sige: »Vi arbejder paa langt Sigt. Om vor Gerning er lykkedes, viser sig i næste Generation, naar de, der nu sidder paa Skolebænken, naar frem til de ledende Stillinger i det kulturelle, økonomiske og politiske Liv. Vi er Skolefolk, og kun gennem vore Elever kan og skal vi gribe ind i vort Folks Liv.«

Og endelig kunde vi sige, at vi vilde føle os forpligtede overfor et bestemt og samlet Krav, men staar hjælpeløse, naar det, som forlanges af os, er modsigende. Indskriften paa Kolds Mindesten lyder: »Først oplive, saa oplyse«, og vi har længe maattet høre, at vi glemte det første, og at Folkehøjskolens enkle, folkelige og kristelige Forkyndelse blev kvalt under Redegørelser for mange Slags Sager og Snak om Dagens Spørgsmaal, — og nu forlanges det netop af os, at vi skal tage Stilling til Dagens Problemer og gøre de vigtigste Sager til vore.

I Decemberheftet af Det Tredie Standpunkt beskylder Arne Sørensen Højskolen for falsk Aandelighed, og en Del Læsere vil nok give deres Bifald dertil. En grundig Undersøgelse indenfor Højskolens Verden vilde da ogsaa nok afsløre en hel Del falsk Aandelighed iblandt os, og alligevel undres man over Forfatterens Frimodighed til at rejse netop *den* Anklage; men her skal vi nøjes med at henvise til Johs. Ev. 8. Kap. 7. Vers.

Men Undskyldninger klarer jo ikke Sagen, og selv om Højskolen ikke kan svare under eet, saa kan den enkelte jo — uden at forpligtige andre — godt forsøge.

Det nordiske skal forbigaas her, det er behandlet andet Steds i Heftet. De sociale Spørgsmaal skal heller ikke tages op, selv om der kan være megen Grund til at nære Ængstelse for, at der skal skabes en ulykkelig Spænding mellem By og Land, fordi man ikke forstaar og heller ikke rigtig faar Besked om hinandens Forhold og Kaar, og en saadan Spænding vilde volde stor Fortræd den Dag, Genopbygningen af Erhvervslivet har Brug for alle Kræfter. En virkelig Forstaaelse af den anden Part er af Værdi, for hvor der er en Vilje, der findes vel ogsaa en Vej. Det er i alt Fald af afgørende Betydning, at den nationale Vækkelse og Samfølelse, som vi kan glæde os ved, ogsaa giver sig Udslag i en større social Forpligtethed.

Imidlertid er det Spørgsmaal, der mest optager Sindene, vel

nok den rigtige nationale Holdning. Hostrups Sang »Høje Nord« er tit sunget paa Højskolerne, altsaa ogsaa Strofen »Og i Munde læg os Ordet, som er Daad«; men det er ikke saa let at faa Ordet til at *blive* Daad, og det klares i alt Fald ikke med at skrue Ordene op, saa de bliver endnu voldsommere end før. Stærke Ord er jo ikke altid Tegn paa Styrke. At Ordet skal blive Daad betyder i alt Fald, at der skal være en vis Overensstemmelse mellem Ord og Handling, og den Fordring bliver jo ikke lettere at indfri, naar Stemmen bliver forceret. Mange, ikke mindst mange af de unge, der er noget ved, er ængstelige over vort Folks Passivitet, de begærer paa en eller anden Maade at være aktive eller dog at faa Lov til at bringe et Offer. At Livet gaar sin daglige Gang, som om der intet var i Vejen, bortset fra Rationering og Brændselsmangel, synes uudholdeligt. Man slutter Mødet i Forsamlingshuset med at synge:

Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø om saa det gælder,
da er Livet ej saa svært,
Døden ikke heller, —

og gaar saa hjem og lader fem og syv være lige, og den unge er ikke uden Grund forvirret og forarget. Stadig flere undgaar at bruge netop denne Sang af Chr. Richardt, det gør Forvrøvheden mindre, men klarer jo ikke Sagen. Men ogsaa den ældre, der har lettere ved at tie og bie, kan ængstes. Nogle ængstes for, at det Retsgrundlag, som er saa dyrt et Eje for det danske Folk, skal smuldre, og andre er ængstelige for, hvad de Magter, der engang skal ordne Europas Skæbne, vil mene om os, og atter andre har blot en Fornemmelse af, at Folkesjælen skal lutres gennem Lidelse, om dens Lykke og Sundhed skal bevares og vi hævde en Plads mellem Nationerne i kommende Tid. De fleste af os kender nok disse Ængstelser og har haft de samme Tanker, men er ængstelige for at kalde paa Lidelsen eller de strenge Kaar, ikke alene fordi man ikke rigtig ved, hvordan man selv kunde klare det, men ogsaa, fordi Lidelsen rammer saa mange andre end en selv, og mange, som maaske hverken kan forstaa det eller bære det. Dertil kommer, at det vel heller ikke er sikkert, at Lidelsen altid forædler. Er det sikkert, at den, der lider Sult og

Savn eller døjer Kulde og fysisk Overlast, bliver et bedre Menneske og faar varmere Fællesskabsfølelse, og er det dernæst ikke nærliggende, at den Lidelse, der lutrer, netop er den, der ligger lige for — ikke den man i sin Utaalmodighed fantaserer om, men den, der ligger i at gaa ind under den Ydmygelse og lidet heroiske Holdning, Kaarene frembyder?

I Bjergprædikenen staar de mærkelige og, som det synes, noget virkelighedsfjerne Ord: »I har hørt, at der er sagt: Du skal elske din Næste og hade din Fjende, men jeg siger: Elsker jeres Fjender — — for elsker I dem, der elsker jer, hvad godt gør I da, gør ikke Tolderne det samme? Og dersom I hilser Brødrene alene, hvad stort gør I da, gør ikke Hedningerne det samme?« Det er ikke de overmenneskelige Krav i disse Ord, jeg tænker paa, men paa det, at disse Ord ganske stilfærdigt er et Udtryk for et Menneskeliv levet *indefra, altsaa for et Menneskes Værdighed*. Hvis et Menneske er som et passivt Instrument, Omgivelserne kan spille paa, saa man faar Smil eller vrede Ord, Venlighed eller Raseri, eftersom man behandler ham, saa er dette meget forstaaeligt og vel næsten selvfølgeligt, men meget værdigt er det jo ikke. Ens Reaktion burde jo dog være bestemt af ens Personlighed og indre Linie og ikke af tilfældige ydre Paavirkninger. Jesus minder om, at et Menneske, der vil leve som et Menneske, altsaa leve *indefra*, vil handle i Overensstemmelse med sin egen Værdighed og ikke efter Omverdenens Forgodtbefindende. Det Menneske, der virkelig ejer Godhed for sit Medmenneske, vil handle ud af denne Godhed, ganske uanset om den anden har fortjent det, vil gøre det, fordi derigennem fornemmer han, hvad det er at leve.

Det, der gør Evangeliernes stilfærdige Beretning om Jesu Lidelse saa gribende, er vel, at Menneskesønnen, trods de mest raffinerede Forsøg paa at ydmyge og forhaane ham, dog bevarer sin Højhed og Værdighed.

Men dette, som er Idealet for et enkelt Menneske, kan vel ikke være helt forkert for et Folk, blot er Idealet her endnu længere borte. Et Folks Værdighed bestaar vel ogsaa deri, at det ikke bliver et Instrument, Omgivelserne kan spille paa efter Behag, men at Folket lever og reagerer udfra sin egen Ejendommelighed og indre Linie. Det er forstaaeligt, at man maaske med Ængstelse

tænker paa, hvad Fremtidens Magthavere vil mene om os, men gælder det at bevare sin Værdighed som Folk, da kan andres Mening, hvad enten den ytrer sig som Anerkendelse eller Miskendelse, ikke være bestemmende for vor Handlemaade. En dansk Linie maa fastsættes efter danske Synspunkter i Tro paa, at dette i det lange Løb baader os bedst, saa sandt som Historiens Herre bevarer det Folk, der er tro imod, hvad han har betroet det.

Det nytter jo imidlertid ikke at glemme de ydre Forholds haarde Realiteter; men det var altid Livets Kunst at udfolde det indre Livs Muligheder under den Modstand og de Vanskeligheder, de ydre Kaar frembød. Saa langt kan de fleste vel være enige; men skal man tage Stilling til de Problemer, der stadig melder sig for vort Folk, saa er der ny Mulighed for Meningsforskelle om, hvilke der er de væsentligste danske Synspunkter, men især om, hvordan der i de enkelte Tilfælde skal styres efter dem.

Det hører til Folkestyrets Væsen, at den enkelte har Lov til at hævde sin Opfattelse; men det hører ogsaa til Folkestyrets Væsen, at Mindretallet loyalt maa bøje sig, naar der da paa Forhaand er Enighed om Grundlaget for Samarbejdet. Naar Folkets valgte Tillidsmænd paa Tinge og den Regering, Rigsdagen har accepteret, efter moden Overvejelse træffer en Afgørelse og gør det ud fra et Kendskab til de foreliggende Forhold, som den udenforstaaende ikke kan eje, — saa maa vi gaa ud fra, at selvom Resultatet ikke er efter vort Ønske, saa er det under de foreliggende Forhold den bedste Løsning. Det er det, fordi et ubrødeligt Sammenhold blandt dem, der vil fortsætte den folkelige Linie i vor Historie, er en uafviselig Nødvendighed, om vort Folk skal komme frelst gennem denne Tid. Men saa er det til Gengæld de ledendes Pligt at give en saadan Vejledning og Oplysning, at den enkelte interesserede Mand og Kvinde kan have de bedst mulige Forudsætninger for at forstaa det, som sker. Og det er de jævne Folks Ret bestandig at minde de ledende om, at selvom mange af de Goder, der var bleven selvfølgelige, ikke kan opretholdes under en Verdenskrig, saa er der i vort danske Land og i den danske Linie Værdier, som ikke frivilligt kan opgives: Hjemmets Ukrænkelighed, Retssikkerheden for den enkelte lovlydige Borger, Respekt for den enkeltes religiøse og nationale Overbevisning.

Vi Højskolefolk ved, at det er et Privilegium frit at kunne tale

til dansk Ungdom, og vi ved, at nogle synes, at vi skulde bruge denne Mulighed paa anden Maade: kalde paa Kampviljen, planlægge nye Samfundsordninger og lignende, og der kommer vel en Dag, da det er Tid at drøfte disse Spørgsmaal. I Dag tænker jeg, mange af os vilde ønske at kunne tale saadan, at dansk Ungdom vinder en Overbevisning om, at stærkest paa denne Jord er, hvad der er af Aand. Hvad der stammer fra Folkets Aand, fra Guds Aand er uovervindeligt, og Aandens Virke er Lydighed, Enhed, Frimodighed og Kraft.

J. TH. ARNFRED.

HØJSKOLEN I GØTEBORG

IDE OG VIRKELIGHED

I.

Nordiske Tanker i Tiden.

I de sidste Aar har der i Højskolekredse i Danmark været talt en Del om Højskolen i Gøteborg; men ret langt gaar Tankens Aktualitet ikke tilbage. I 1932, Aaret efter det nordiske Højskolemøde paa Askov, kom jeg i Stockholm til at tale med Gillis Hammar, Forstanderen for Birkagården, der havde været med til Mødet, og jeg husker endnu, han sagde, at det var jo i Virkeligheden kun inden for Højskolen, at en nordisk Tanke var levende. Og det var rigtigt dengang. Endnu færre var de, for hvem Grundtvigs Tanke om Højskolen i Gøteborg betød noget. Men nogle var der dog. Jeg husker et Foredrag af Jakob Appel, hvor han var inde paa Tanken, og, saa vidt jeg nu erindrer, talte om, at de forskellige nordiske Højskoler kunde styre frem med denne Tanke som Ledestjerne og saaledes, at den betød noget for dem allerede nu i den Retning, de tog. I Sommeren 1932 begyndte det nordiske Lærerkursus paa Askov, og ved Afslutningen udslyngede Jørgen Bukdahl — til almindelig Forfærdelse — Ideen om Højskolen i Gøteborg. Her har vi Gøteborg, sagde han; og det var unægtelig en kraftig Paastand, hvis vort lille Kursus skulde gælde for Virkeliggørelse af Tanken, men som Idé for Arbejdet var der mere Sandhed i Udtalelsen, end vi dengang forstod.

Aaret efter, 1933, naaede Nationalsocialismen til Magten i Tyskland, og dette kom paa dobbelt Vis til at betyde en Aktualisering af det nordiske. Paa den ene Side begyndte der nu at komme Tanker frem om et snævrere politisk Samarbejde mellem de nordiske Stater, og paa den anden Side førte det national-socialistiske Tysklands Hævdelse af *sin* saakaldte nordiske Tanke til, at vi inden for de nordiske Folk blev tvunget til at besinde os

paa os selv. At man i Gøteborgtanken havde det, man søgte, var de færreste klar over. Den, der i disse trange Aar bar Tanken oppe, var C. P. O. Christiansen. Utrættelig fremsatte han sit nynnordiske Syn og slog til Lyd for en nordisk Skole. Og til sidst fængede Tanken. Jørgen Jørgensen, som var blevet Undervisningsminister i 1935, havde sin Styrke i en vis Fornemmelse af, hvor det gærede, og en Evne til at aktualisere Spørgsmaalet politisk. Han talte ved forskellige Lejligheder om Højskolen i Gøteborg og samlede i December 1938 de nordiske Undervisningsministre i København til et Møde om Sagen, og da Ungdomsudvalget var blevet nedsat, overlod han til et Underudvalg specielt at behandle dette Spørgsmaal.

Allerede inden Mødet i København, og saa vidt jeg ved i alt væsentligt uafhængigt af den danske Drøftelse om Gøteborgskolen, havde den svenske Afdeling af Foreningen Norden fremsat et Forslag om Oprettelse af et nordisk Akademi og en nordisk Folkehøjskole i Vadstena. Akademiet var tænkt som et Uddannelsessted for studerende, som ved de forskellige nordiske Universiteter forberedte sig til et Arbejde i Oplysningens Tjeneste, og som her i Vadstena skulde kunne mødes fra de forskellige nordiske Lande og forlægge visse af deres Studier hertil. Om den nordiske Folkehøjskole siges der praktisk talt intet, og det er egentlig det tiltalende ved Forslaget, da det aabenbart er bedre at lade Spørgsmaalet staa hen, end i Skyndingen at konstruere en Løsning.

Mangelen ved det danske Udvalgsforslag er, at det ikke som det svenske holder de to Opgaver ud fra hinanden, men søger at samarbejde dem til en Helhed, med det Resultat, at det foreslaaede Folkeuniversitet hverken faar den Styrke, som en fri Folkehøjskole kunde faa, eller den praktiske Berettigelse, et statsligt Akademi kunde have for den studerende Ungdom. C. P. O. Christiansen, som sad i dette Udvalg, skriver i »Højskolebladet« for 11. December 1942: »Siden det danske Udvalgsforslag af 1939 blev fremsat, har flere af dem, der har arbejdet mest med Sagen, tabt Troen paa, at Staten og Undervisningsministeriet er de rette til at løfte saa stor og saa aandelig en Opgave som den, der her er Tale om. To Højskolemænd var medvirkende ved Udarbejdelsen af de danske ministerielle Forslag, men vi stod overfor en

bunden Opgave: Hvordan et fællesnordisk *Statsuniversitet* burde bygges op. Det Arbejde, vi siden har gjort for at sætte os ind i Grundtvigs Syn paa det nordiske og særlig paa Gøteborgopgaven, har virket stærkt ind paa en Del af os.« Det er en overordentlig betydningsfuld Udtalelse, da den indebærer, at dette første danske Forslag er ude af Sagaen. Der findes i hvert Fald ikke længere nogen dansk Højskolemand af Betydning, som gaar ind for det.

I samme Artikel gør C. P. O. Christiansen Rede for den senere Udvikling af Bevægelsen om Gøteborgtanken i Danmark og Sverige og viser, hvorledes baade i Danmark og Sverige Tanken om en nordisk Folkehøjskole er kommet stærkere frem, og at ligeledes i begge Lande Universitetskredse har været interesseret i at skabe en nordisk Lærerhøjskole »i et højere Plan end Folkehøjskolen«, eller et nordisk Akademi, eller endogsaa et stort nordisk Universitet. Paa dette Grundlag fremsætter C. P. O. Christiansen saa et nyt og langt bedre dansk Forslag end det ministerielle, et Forslag, som gaar ud paa, for det første, at »Foreningerne for Folkehøjskolerne i alle nordiske Lande gennem en Fællesoptræden og en Fælleshenvendelse til deres Regeringer opretter en fælles nordisk Folkehøjskole som Overbygning paa alle de bestaaende«, og for det andet, at »de nordiske Stater og de nordiske Universiteter selv opfører et nordisk videnskabeligt Akademi i det Omfang, som deres Undervisningsminister og Universitetsfolk mener at kunne magte det«.

Med denne Udvikling paa dansk og svensk Grund er vi inde paa en sundere Linie, blot forekommer det mig, at vi skal fortsætte endnu et Stykke videre i denne Retning: bort fra det statslige Initiativ i Højskolen og over til det frie, og jeg vil tilføje: bort fra Organisationen som Initiativtager og hen til den enkelte Højskole, bort fra det »fællesnordiske« og over til det nordiske. Denne Opfattelse vilde jeg i dette Indlæg gerne belyse og begrunde nærmere.

II.

Højskolen i Gøteborg.

I en Tid, hvor vidt forskellige nordiske Strømninger gør sig gældende, er det nødvendigt, at der tales klart, saa man i det mindste ved, hvor man har hinanden. Der er nordiske Ideer, der

behersker Sindene i langt højere Grad end Gøteborgtanken endnu gør, og det er derfor af Betydning, at de, der gaar ind for denne Tanke, stadig præciserer deres Stilling, da Tanken ellers let vil forveksles med Ideer, som den intet har til fælles med.

Overfladisk set synes Gøteborgtanken slet ikke at have Bud til os, som beskæftiger os med Folkeoplysning, men kun til de udvalgte faa, som giver hele deres Arbejde til Videnskaben. I »Nordens videnskabelige Forening«, hvor Grundtvig mest udførligt kommer ind paa Tankens Virkeliggørelse, foreslaar han at skabe et stort nordisk Universitet, fritaget for Uddannelse af Embedsmænd, Præster, Læger o. s. v., og alene helligende sig Videnskaben, Forskningen selv. Og Grundtvig gaar endnu videre; det er ikke bare et nyt Universitet, han vil have skabt, men en ny Videnskab. Han stiller to Krav til den Videnskab, der skal drives paa Gøteborgskolen. For det første skal den være nordisk, for det andet skal den give Kirken dens rette Plads i den menneskelige Tænkning og lade Menneskets Forhold til Himmel og Evighed ske Ret. Det første Krav har intet at gøre med den moderne Lære om, at Sandheden skulde være afhængig af Racen, saa hver Race egentlig skulde have sin egen Sandhed og sin egen Videnskab. Nej, Grundtvigs Tanke er den modsatte: at Sandheden er over de enkelte Mennesker og Folkeslag; men at Mennesket er skabt i Guds Billede, saa det medfødte Menneskeliv maa forstaaes ikke bare ud fra sin haandgribelige Natur, men ogsaa ud fra noget andet og højere, et Liv fra Gud, som vil gennemtrænge vor Natur, bestemme over den, et Liv, som kommer til Udtryk hos de forskellige Folkeslag paa forskellig Vis, men saaledes dog, at alt er bestemt til at bære Sten til det ene og samme Sandhedens Tempel. Saadan som det blev givet Jødefolket at se, at der er kun een Gud, og at Menneskeheden derfor i al sin Mangfoldighed er en Enhed, saadan blev det givet Nordboerne at forstaa, at Livet er en Kamp mellem Liv og Død, mellem Aandens Liv og Dødens Lov i vor Natur, og den nordiske Videnskab skal alene være nordisk i den Forstand, at den som Grundforudsætning gaar ud fra denne universelle Sandhed, som det blev givet de nordiske Folk dybest at opfatte, men ikke for at beholde den for sig selv, men for at tjene Sandheden ved at kæmpe for dette Syn i Menneskeheden.

Det andet Krav, Grundtvig stiller til den ny Videnskab, er det, at Tænkningen, som Grundforudsætning for sin Forklaring af Menneskelivet skal regne ikke alene med Aanden i det medfødte Menneskeliv, men ogsaa med Aanden i det genfødte Menneskeliv og saaledes give Kirken og derved ikke forstaaet vore menneskelige Sammenslutninger, men »Huset, som Gud har bygt«, »sin rette Plads i denne menneskelige Tænkning« og »lade Himmel og Evighed ske Ret«.

Hvor selvindlysende rigtige er ikke disse Krav, naar man tænker lidt nærmere over dem! Hvor er det dog en jammerlig Forklaring f. Eks. af Jødefolkets Historie, hvis man blot regner med det tids- og forholdsbestemte og ikke nu og da i Glimt føler sig staaende over for noget, der naar ud over dette, og som alene derfor er universelt, noget, som ikke bare angaar disse Mennesker, som er døde for to—tre Tusinde Aar siden, men som ligesaa fuldt har Bud til os nu, siger Sandheden om os selv og vil bestemme over os. Og paa samme Vis med andre Folk og deres Historie. Selvfølgelig er der uendelig meget, der blot er tidsbestemt i Historien. Men det er dog Mennesker, der er Tale om, Skabninger, der har et Forhold til noget absolut, og saa vil man i Historien se bort fra det, som gør Mennesket til Menneske!

Og er det ikke lige saa klart, at en Videnskabsmand, der vel regner med dette uforklarlige i det medfødte Menneskeliv, at han alligevel ikke kan forstaa hverken Bernhard af Clairveaux eller Luther eller Grundtvig, naar han ikke har mødt Livet i det genfødte Menneskeliv og derfor heller ikke *kan* regne dermed i sin Tænkning. Hvad kan han trods al Redelighed, Skarpsindighed og Aandfuldhed sige om Kirke og Kristendom, naar han kun kender de Kirker, der er opført af fromme Følelser og rettroende Spekulationer, men ikke »Guds Hus paa Hald, frit for Fald, med Himmelherligheden heneden«.

Hvad Grundtvig drømmer om er ikke en Tænkning, som vil »bevise« noget som helst af alt dette, men som bygger paa Aanden i det medfødte og det genfødte Menneske, som den Grundforudsætning, hvorudfra den vil forklare Menneskelivet, en nordisk Videnskab, som vil oplyse Livet og Historien ud fra det gamle nordiske Syn af Livet som en Kamp mellem Liv og Død, men dette Syn forklaret i Kristendommens Lys, en Videnskab,

som derfor fæster Øjet paa det universelle i Menneskenes og Folkenes Liv, ikke bare naar det gælder de nordiske Folks, men Menneskehedens Historie i det hele.

III.

Gøteborgtanken og den folkelige Oplysning.

Nu kunde maaske en og anden sige: Ja, det kan være meget godt med dette Syn paa Videnskaben, men hvad angaar det os jævne Mennesker? Men derpaa kan man svare, at de Krav, Grundtvig stiller til sin videnskabelige Højskole om at bygge paa Aanden som en Virkelighed, de samme Krav gælder efter hans Syn al nordisk Oplysning, ogsaa den folkelige, netop fordi han ikke naar til disse Krav som Slutninger paa en lang Beviskæde, men gaar ud fra dem som ubeviselige Grundforudsætninger for Oplysningen. Og det er jo netop dette, som giver den folkelige Oplysning dens Adel. Den er ikke en tynd Kop The med en næsten umærkelig Smag af Videnskabens ægte Blade, men dog især med en flov Smag af Vand. Nej, den er den videnskabelige Oplysnings Tvillingbroder, næret ved det samme Moderbryst som den. Saaledes kan man forklare dette tilsyneladende saa selvmodsigende, at Grundtvigs store Skrift om den nye nordiske Videnskab, »Nordens Mythologi«, 1832, er blevet Grundbogen for den folkelige Oplysning. Det er derfor ogsaa en Misforstaaelse at tro, at det først er nu, man skal til at lægge Grunden til »Højskolen i Gøteborg«. Grunden er lagt, ikke af Videnskaben — selv om der nok i de nordiske Lande kan findes en og anden Videnskabsmand, som ligger i denne Linie — men af Folkeoplysning og Folkeopdragelse, ja, gennem de nordiske Folks Liv i Tusinde Aar. Der er et Syn paa menneskelige Forhold, der har nedfældet sig, et Syn, som har sin Rod i det nordiske og det kristelige, og hvor det ene ender, og det andet tager fat er ikke til at sige. Der er et vist fælles Syn paa Staten som Retsstat, paa den aandelige Frihed og Mindretallets Ret, paa Folkestyre og social Retfærdighed, paa Fred og mellemfolkeligt Samarbejde. Det er gammelnordisk Selvstændighedsvilje, katolsk Universalisme og luthersk Hærdelse af Troen og Samvittigheden, der har faaet sit Nedslag i de nordiske Folks Liv. Kulturlivet er blevet mere nuanceret og mere differentieret i Norden ned igennem Tiderne, og det er vor Stolthed, men i det

aandelige Syn er der alligevel dybe fælles Træk — og det er dette, der danner Grunden for Højskolen i Gøteborg.

Der er ogsaa en Grund at bygge paa, naar det gælder Skolen. Vi skal ikke til for første Gang at skabe en Skole, der bygger paa en nordisk-kristelig Universalisme. Den er skabt i den nordiske Folkehøjskole, hvor denne Skole traadte klarest frem: hos Kold og Ludvig Schrøder, hos Christopher Bruun og Lars Eskeland, hos Manfred Bjørkquist og andre af Nordens store Højskolemænd og hos de mange jævne Arbejdere, der trofast fulgte i deres Spor. Og der er en Børneskole, som ligger i den samme Linie: en grundtvigsk Friskole i Danmark og inden for den danske Folkeskole en grundtvigsk Folkeskole; en Børneskole, som ikke bare er dansk og kristen, men en Skole, hvor nordisk og kristen Aand giver det danske en universel, kristelig Retning. Med sin Tanke om Højskolen i Gøteborg har Grundtvig givet nordisk Oplysning en Ledestjerne at styre efter, en Ledestjerne for Lærerne ved vore højeste videnskabelige Skoler — saavel som ved vore jævreste danske Børneskoler — for alle Lærere, for saa vidt det er Mennesket, de vil oplyse om, og ikke bare en Teknik, de vil overlevere.

Da den Grund, som er skabt for Gøteborgskolen, er skabt i det folkelige Plan, saa tillader den Vækstens Lov, som alt aandeligt Liv maa følge, ikke, at man nu skaber en nordisk videnskabelig Skole. Man kan godt lave et nordisk Akademi, hvis man vil, men selv om dette Akademi har nordiske Lærere, Elever, Emner og alt, hvad nordisk er, saa behøver det dog ikke at have saa meget som en Gnist af den Aand, der alene kan gøre det til en »Højskole i Gøteborg« — en Gnist af den Aand, som paa den anden Side godt kan findes i en Friskole eller Folkeskole, ja, i det jævreste danske Hjem. Derfor kan man jo godt lave saadan et Akademi, og det kan muligvis have sin praktiske Betydning, men man bør som C. P. O. Christiansen holde Tanken om dette nordiske Akademi eller Universitet skarpt ude fra Gøteborgtanken, som det ikke behøver have nogen som helst Berøring med, ja, som det godt kan være direkte fjendtlig.

Men indstiller man sig paa at skabe en nordisk Skole i det folkelige Plan, saa maa man ogsaa være parat til at drage Konsekvenserne deraf. Og en saadan nødvendig Konsekvens af dette, at vi arbejder i det folkelige Plan, maa være den, at Skolen skal

voксе frem, og det kan den kun *ud fra et bestemt Folkeliv*: dansk, svensk, norsk, finsk, færøisk, islandsk. Det nordiske er en Aandens Virkelighed, som gennemtrænger alt dette, og denne Virkelighed kan afføde et nordisk Syn, som kan være fælles for de nordiske Folk, men dette ophæver ikke den Kendsgerning, at Grobunden for det, som skal spire frem, er det enkelte Folkeliv i dets konkrete Udformning. Ud fra denne Betragtning vil jeg derfor mene, man skal opgive Tanken om at skabe en enkelt stor fællesnordisk Højskole som Brændpunkt for nordisk Aand, og i Stedet burde man se det som den store Opgave at skabe i det mindste een nordisk Højskole i hvert af de nordiske Folk med Gøteborg-tanken som Ledestjerne. Man bør lægge Mærke til, at Svenskerne Forslag ingenlunde gaar ud paa, at Undervisningsministerierne eller forskellige Organisationer i Norden skal skabe Skolen, men at det svenske Folk selv skal skabe en nordisk Skole paa svensk Grund. Det er der efter mit Skøn noget sundt i. Svenskerne *kan* skabe en nordisk Skole, ikke bare et fagligt Akademi, men ogsaa en virkelig nordisk Folkehøjskole med nordiske Lærere og Elever og præget af den universelle Aand, som skulde være den nordiske Højskoles Kendemærke. Og hvem af os vil tvivle om, at ogsaa Nordmændene kan rejse en Skole for Nordens Kampaand? Hvilket Folk er gaaet ind i Kampen mellem Liv og Død i Kirke, i Skole, i Folkeliv som det norske? Og hvor har denne folkelige Kamp klarere vist sig som en Kamp for noget universelt menneskeligt? En norsk Højskolemand foreslaar at rejse den nordiske Højskole ikke i Sverige, men i Norge: paa Stiklestad. Ogsaa i denne Tanke er der noget sundt. Blot er det ikke et Enten-eller: Vadstena eller Stiklestad, men et Baade-og. Hvert af de nordiske Folk maa selv rejse en nordisk Skole for saaledes at skabe et nordisk aandeligt Milieu i Folket. Men Skolen maa som alt andet *folkeligt* Arbejde have sin Rod i Folkegrunden, og derfor maa Lederen af den nordiske Højskole i Sverige være svensk, og i Norge norsk o. s. v. En Folkehøjskole er jo en Skole, hvorfra der gaar Traade ud til Folkelivet, til Egnen, til forskellige Kredse og Bevægelser i Folket, og naar man tager dette i Betragtning, saa forstaar jeg ikke, hvordan man kan tro, at Forstanderen for en nordisk Højskole i Sverige skulde kunne være andet end svensk. Han kan udmærket blandt Lærerne ved Sko-

len ogsaa have Repræsentanter fra de andre nordiske Folk; men en Folkehøjskole, der ligger i Sverige, er en Afsporing, hvis ikke den er svensk i Grunden. Før Krigen var for mange »det internationale« en særlig Sfære, hævet op over og løsrevet fra det nationale. I den nordiske Drøftelse optræder nu »det fællesnordiske« undertiden som en lignende abstrakt Størrelse; »det internordiske« er ved at blive det internationale i mindre Format; og det var netop denne Opfattelse, vi skulde se at komme bort fra, for at forstaa, at det folkelige ikke skal opgives for det internationale eller internordiske, men underlægges sin egen universelle Bestemmelse, den Bestemmelse, som de nordiske Folk møder i Nordens Aand, og at vi først paa det Grundlag kan gøre en mellemfolkelig Indsats.

Efter Krigen vil et nærmere nordisk Samarbejde være nødvendigt, ikke mindst udenrigspolitisk og, for at tale rent ud, forsvarspolitisk. Dette har mange set, og ud fra denne Nødvendighed har de en Tendens til alle Vegne at ville se Enheden i det nordiske, til at overse den dybtgaaende og varige Forskelligartethed og med et Spring at ville naa, hvad alene Væksten kan give os Andel i. Nødvendigheden maa have, hvad der tilkommer den, men heller ikke mere, og det vil sige, *saa lidt som muligt* af ydre Baand, men paa den anden Side dog *saa meget som nødvendigt*. Hvor saa denne Grænse forøvrigt ligger, skal jeg ikke komme nærmere ind paa; men jeg vil blot hævde, at Nordens *sande* Forning ikke ligger i det politiske Plan, heller ikke i det udenrigspolitiske, men i et aandeligt Syn, der gennemtrænger, levendegør og uddyber den kulturelle Mangfoldighed og selvstændiggør de nordiske Folk indbyrdes og ad denne Vej gør dem modne til et nordisk og et mellemfolkeligt Samarbejde. Nødvendigheden venter dog ikke altid til Modenheden er naaet, saa de to Synspunkter griber ind i hinanden, men netop derfor er det vigtigt at fastholde, hvilket af dem der er det primære; og denne Forpligtelse maa først og fremmest paahvile os, der arbejder i Folkeoplysningens Tjeneste. Ogsaa ud fra denne Betragtning vil jeg derfor advare mod en stor fællesnordisk Skole, der let vil blive en Kastebold for den politisk-praktiske Nødvendighed, og vil i Stedet gaa ind for de nordiske Skoler, der kan vokse op paa folkelig Grund. De vil politisk staa friere og aandeligt stærkere.

IV.

E n d a n s k I n d s a t s.

Hvis den Opfattelse, jeg her har gjort gældende, kan holde Stik, saa maa den først foreliggende Opgave inden for hvert enkelt af de nordiske Folk være den at overveje med sig selv, hvad nu det kan gøre, som kan tjene Nordens Sag, og jeg vender mig derfor nu til Slut mod det Spørgsmaal, hvad *vi* kan gøre her i Danmark.

Gøteborgtanken staar i den inderligste Sammenhæng med Grundtvigs Menighedssyn og kan i sit inderste Væsen kun forstaaes derudfra, da det er Kristendommens Universalisme, der i dette Syn slaar igennem i det folkelige. Det grundtvigske Menighedssyn har imidlertid slaaet dybere Rødder i Danmark end i de andre nordiske Lande, og der er i Danmark opvokset et Skoleliv ud fra dette Menighedssyn og i Tilknytning til Menighedslivet. Klarest kommer det frem i Friskolen, men ogsaa i den grundtvigske Højskole og Efterskole og i den grundtvigske Strømning inden for Folkeskolen vil man vedkende sig denne Forbindelse. Selv om vi altsaa ingenlunde er mere nordiske her i Danmark end de andre Folk i Norden, og selv om det nordiske Folkeliv i alle de nordiske Folk bærer Præg af Kristendommens og dens Universalisme — i menneskelig Skrøbelighed — saa har vi altsaa alligevel noget særligt at give til Udvikling af Gøteborgtanken — ligesom de andre har deres, og Nordens Sag er daarlig tjent med, at vi forsømmer det, som vi særlig kunde give, til Fordel for det fællesnordiske.

Med denne Begrundelse vil jeg da foreslaa, at vi i de grundtvigske Kredse i Højskole og Friskole, Efterskole og Folkeskole samler vore Kræfter om at skabe en nordisk Lærerhøjskole her i Danmark, nordisk ikke bare i den Forstand, at den giver Plads for nordiske Emner og har Lærere og Elever fra de forskellige nordiske Lande, men nordisk først og fremmest derved, at den ser det som sin Opgave at hævde et nordisk-kristeligt Syn paa Folkeopdragelse og Folkeoplysning.

Hvad der er noget ved i det aandelige Liv, maa vokse naturligt frem, og den nordiske Lærerhøjskole maa vokse ud af Højskole, Friskole og andre Skoler og Kredse, der har en Forbindelse med Grundtvigs folkelige Syn. Jeg vil derfor — og ikke bare af praktiske Grunde — foreslaa at oprette den nordiske Lærerhøj-

skole i Tilknytning til en god dansk folkelig Højskole og et frit dansk Seminarium og vel at mærke saaledes, at man lægger Seminariet og Lærerhøjskolen dér, hvor man vil mene, vi har den Højskole, som bedst vil kunne løse Opgaven. Seminariet skulde udgaa fra Højskolen, Friskolen og Efterskolen, men det skulde være fuldt jævnbyrdigt med de andre Seminarier, med en 4-aarig Uddannelse og aabent ikke bare for unge, der ønsker at blive Lærere inden for disse Skoler, men ogsaa inden for Folkeskolen. Det sidste Punkt er af stor Vigtighed, dels fordi der er noget usundt i at skabe en Læreruddannelse blot for disse Skoler, og dels fordi det vil være gavnligt for det danske Seminarium som Helhed og for den danske Folkeskole, om der paa et saadant frit Seminarium blev Mulighed for at gaa nye Veje. Man burde søge en Ordning med Folkeskolen, saaledes at en Lærer med denne Uddannelse og med nogle Aars Tjenestetid i Højskole, Efterskole eller Friskole, kunde gaa ind i Folkeskolen, hvis der var nogen, der havde Brug for ham dér.

Seminariet skulde give Historien en Hovedplads i Undervisningen: Bibel- og Kirkehistorie, Danmarks- og Verdenshistorie, Litteraturhistorie og Opdragelsens Historie, og det var gavnligt ogsaa i andre Fag at tage visse Emner historisk, saaledes at Uddannelsen som Helhed udmærkede sig ved at give en historisk Dannelse paa folkelig Grund. Den kunde paa denne Maade blive mere grundig inden for sin naturlige Begrænsning og ogsaa mere personligt tilfredsstillende for Eleverne, mere vækkende, end Læreruddannelsen plejer at være.

Lærerhøjskolen skulde være en privat Institution ligesom Seminariet og helst selvejende, men forøvrigt burde den være fuldt ligestillet med Statens Lærerhøjskole. Saaledes som vi her Landet har to Slags Seminarier: de private Seminarier med deres noget mere retningsprægede Karakter og Statsseminarierne, saaledes fik vi da ogsaa to Lærerhøjskoler: Statens Lærerhøjskole med dens rent faglige Præg og den nordiske Lærerhøjskole, der ikke skulde være en Faghøjskole, men skulde røgte den almene Opgave at føre Lærerne ved vore Børne- og Ungdomsskoler ind i nordisk Historie og Folkeliv og kaste Lys over Folkeoplysning og Folkeopdragelse ud fra Gøteborgskolens universelt kristelige Syn. Den skulde ikke bare som Askov nordiske Lærerkursus have 1 og 3

Maaneders Kursus, men ogsaa et Kursus af længere Varighed, helst et 1-aarigt, svarende til det 1-aarige Kursus paa Statens Lærerhøjskole. Knyttet til den nordiske Lærerhøjskole maatte man have en Grundstamme af danske Lærere, men der skulde ubetinget ogsaa være Plads inden for Lærerkollegiet for Lærere fra Broderfolkene, og Skolens Kursus skulde staa aabne for Deltagere fra alle de nordiske Folk og fra de forskellige Skoler og Skoleformer. Lærerhøjskolen skulde selvfølgelig som andre Højskoler modtage Understøttelse fra Staten og Deltagerne i dens Kursus have Mulighed for tilsvarende Stipendium som ved Statens Lærerhøjskole. Med de andre nordiske Stater vilde det være rimeligt at søge en Ordning gennemført, der ved økonomisk Understøttelse fremmede Besøget af Elever fra de andre nordiske Lande. Denne Ordning maatte selvfølgelig i lige Grad komme de forskellige nordiske Højskoler til Gode ogsaa i de andre Lande.

Jeg er ganske klar over, at der vil være store Vanskeligheder forbundet med Gennemførelsen af denne Plan. Men er Maalet rigtigt sat, og har det Bund i Virkeligheden og Bud til os, kan det vel ogsaa kalde de Kræfter frem, der, om ikke nu og paa een Gang, saa dog med Tiden kan overvinde Vanskelighederne. Hovedsagen er ikke, at vi stabler et eller andet nordisk paa Benene, men at det, vi skaber, i sin indre Retning peger frem imod Göteborg. Søger saa ogsaa de andre nordiske Folk hver ad sin Vej og ud fra sine Forudsætninger frem imod den samme Ledestjerne, saa vil der naturligt dannes et nordisk Kraftcentrum dér, hvor Nordens aandelige Kraft evner indefra at slaa stærkest igennem og skabe et nordisk aandeligt Milieu paa folkelig Grund.

HOLGER KJÆR.

ROMANTIKKEN OG NORDEN

Romantikken forvandlede Spørgsmaalet om Norden fra at være et Spørgsmaal om væbnet Neutralitetspolitik, om politisk, sproglig og litterær Tilnærmelse til at blive et Spørgsmaal om Genoplivelse af Nordens Aand. Under Romantikens Tegn begyndte det Nytaar for Norden, som Grundtvig profetisk indvarslede. Nu var det Nordens Tid i det verdenshistoriske Udviklingsløb, nu var det Nordens Folk, der skulde blive Verdenshistoriens Hovedfolk og oplyse Menneskeheden om Menneskeliv og Folkeliv af Guds Naade.

Da Henrik Steffens førte sin begejstrede Tale for nordisk Ungdom i København i Vinteren 1802—03, vaagnede der i denne Ungdom en Anelse om, at skulde vi opfylde vor Bestemmelse som Folk, saa maatte det gamle Nordens Aand vækkes til Live i Folkehjertet, saa maatte Nordens gamle Poesi og Mytologi igen blive de nordiske Folks aandelige Eje.

Da vendte — som Grundtvig har udtrykt det — Solen sig mod Norden:

Tidsaldrene har og en Nyaarsdag,
naar Solhvervsaander svæve over Jorden,
da sidst de svæved under Tordenbrag,
sig vendte Solen morgenrød mod Norden,
og aarle vaagned da et Kæmpekuld
med Kronehjælme af det røde Guld.

Da vaagnede Troen paa Gud som Folkenes og Historiens Skaaber, Troen paa at han i hvert Folks Hjerte har nedlagt en indre Bestemmelse, ud fra hvilken det skal forme sit Folkeliv og bidrage til hele Menneskehedens Udvikling. Med hvert eneste Folks Liv har han en Tanke, der anelsesvis glimter frem i Folkets ældgamle Digtning, og som det er Folkets Sag at leve ud i et praktisk Folkeliv, at omsætte fra Drøm til Daad. I Folkehjertets Dyb skjuler sig denne Gudstanke, men i det levende Ord paa Modersmaalet

fries den ud af sit Skjul og faar Vinger og løfter paa sin Flugt mod det høje Folkets Sind og Vilje opad mod det Maal, Skaberen har sat for Folkelivet.

For Romantikken var Folkene endnu under den levende Guds Skabelse, gennem Historien fører han dem frem mod sit Maal. De er Instrumenter som hans vældige Aand spiller paa, mangfoldigt og rigt, men ens i Grunden. Romantikken forener Sansen for Folkeslagenes Mangfoldighed og Værdien af det nationale Særpræg med den dybe Forstaaelse af Menneskehedens Enhed i den fælles livgivende og skabende Gud. Dens folkelige Program var: Mangfoldighed, Enhed og Frihed. Mangfoldighed — fordi Folkene kun ved hver for sig at være tro mod deres eget kan være tro mod Gud, Enhed — fordi alle Mangfoldighederne i Modersmaal og Folkehistorie er Aandens eget Værk, og Frihed — fordi Friheden er den eneste Livsatmosfære, hvori saavel den enkelte som Folket kan vinde Klarhed over Guds Bestemmelse med Livet og stræbe at virkeliggøre den.

Romantikken pegede paa een Gang *indad*, gennem Historie og Poesi ind mod Tegnene paa Folkets særlige af Gud fastsatte Livsopgave, og *udad* mod Universalisme og Medmenneskelighed. Den blev derfor ikke blot frugtbar i Litteratur og Kunst, men blev navnlig her i Norden gennem Mænd som Grundtvig, Tegnér og Geijer, Ivar Aasen og Bjørnson, Lönnrot og Snellman, Bjarni Thorarensen og Hammershaimb Inspirationen til en folkelig Rejsning, der nu er et Hundredaar gammel og staar som Indledningen til Nordens Tid i Verdenshistorien.

Den nordiske Sag gælder *Genoplivelsen af Nordens Aand* i Troen paa, at det er Guds Bestemmelse, at vi skal leve og virke ud fra den, ja at vi overhovedet ikke har noget Liv som Folk uden for den. Og den nordiske Sags Program er: *Mangfoldighed, Enhed og Frihed*.

I *Danmark* var det Grundtvig og Ingemann, der i 1824 gik i Spidsen for den nordiske Sags Virkeliggørelse, da de vendte sig mod Folket for at vække det af Almuedvalen. Med Grundtvigs »Nordens Mytologi« i 1832 og Højskoleskrifterne fra 1830'erne fik den nordiske Sag et baade klart og kraftigt Grundlag for det fremtidige Virke og en vældig Inspirationskilde, hvis Syner skal rande Nordfolkets Udsyn i tusinde Aar. I 1830'erne og 1840'erne brød

de nationale og liberale Bevægelser frem i vort Folk, hver betonende sin Side af *den nordiske Sag*: Trofastheden mod den folkelige Arv og Modersmaalet — og Menneskerettighedernes universale Menneskesyn, og begge hævde Friheden som Folkets og Enkeltmenneskets utabelige Ret. Da de to Strømme løb sammen paa Skamlingsbanken den 4. Juli 1844, var det Grundtvig der forløste den historiske Stund og løftede den over i Symbolet med sin Tale om »det levende Danevirke«, der netop findes dær, hvor Folkets Arv er blevet en indre Forpligtelse hos den enkelte over for Guds Aand. Og som det der sammensluttede denne folkelige Fest til et Hele, løftede sig den nordiske Sag op over baade den nationale og liberale Tale.

Saa maa det erkendes, at Nationalliberalismen hurtigt tabte det nordiske Maal af Syne, om den nogensinde for Alvor har set det. I Stedet for Genoplivelsen af Nordens Aand blev Maalet Genoplivelsen af en nordisk Union, og hvor nødvendigt det sidste maaske kunde være, saa var det dog en tydelig Afsporing, da de skandinaviske Studenter og deres Førere gjorde Unionen og det ydre Fællesskab til den nordiske Sags egentlige Maal.

I 1850'erne kom der noget underligt skyggeagtigt over dansk Politik. Man tumlede med Helstatsforfatninger og Ejderpolitik, begge Dele i Strid med det nyvakte folkelige Liv i Sønderjylland og derfor ogsaa i dybeste Forstand med den nordiske Sag. Samtidig var man skandinavisk indstillet og haabede at kunne gennemføre sin ufolkelige og unordiske Politik med Støtte fra de nordiske Broderfolk. Intet Under, at det hele endte med Katastrofen i 1864.

Paa Dybbøl brast Skandinavismens Illusioner, og mange troede, at dermed blev den nordiske Sag begravet for mange Aar. Men Sandheden er den, at først paa Dybbøl blev Danmark for Alvor nordisk. Nu da Helstaten Danmark, nu da Ejder-Danmark med den nordiske Unionspolitik var brudt sammen, rejste *Folket* i Danmark en ny Fremtid for vort Land. *Nordens Aand* blev vakt til Live i det danske Folk og rejste en ny Livsvilje og en ny Handlekraft. Nu kom først Grundtvigs Tid, nu først — 40 Aar efter — begyndte Synerne fra »Nyaarsmorgen« i 1824 at blive Virkelighed i Danmark. Nu kom Folkelighedens og Frihedens Tid.

Efter 1864 blev Danmark da for Alvor nordisk. Den nordiske Sag: Genoplivelsen af Nordens Aand, blev nu det bevidste Maal for Højskolerne og den folkelige Bevægelse, og det hvortil man alene satte sin Lid, naar det gjaldt Danmarks Fremtid.

Sverige tjener den nordiske Sag paa sin særlige Maade, der sikkert har fundet sit klareste Udtryk i den Forbindelse mellem svensk Humanisme og Kristendom, som Nathan Söderblom og nu Manfred Björkquist repræsenterer. Men i eet Forhold adskiller Sverige sig tydeligt fra de andre nordiske Folk: dets Kultur er mere akademisk og statslig præget end noget andet nordisk Folks. Og Forklaringen maa ganske aabenbart søges i den historiske Kendsgerning, at Sverige aldrig har været nødt til at føre en national Kamp mod et kulturelt Fremmedherredømme. Det har Nordens andre Folk maattet gøre: Danskere, Nordmænd, Finner, Islændinge og Færinges. Derfor ved de mere om folkelig Rejsning og Kamp end Svenskerne, der til Gengæld ved mere om Statsliv og Statskultur.

Norge greb efter sin statslige Uafhængighed paa Eidsvoll den 17. Maj 1814, men maatte et Hundredeaar igennem gaa den samme Vej som Danmark efter 1864, den folkelige Rejsnings og Vækkelsens Vej. Hvad udad tabtes, maatte ogsaa i Norge indad vindes. Saadan tjente ogsaa Norge *den nordiske Sag* ved at nyskabe sit ældgamle Modersmaal og sit folkelige Aandsliv. Ved at blive tro mod sig selv, blev Norge vundet for Norden. Det er Ivar Aasens, Asbjørnsens og Moes, det er Bjørnsons og den norske Folkehøjskoles nynorske Norge, der har genoplivet Nordens Aand i det norske Folk og dermed har tjent Nordens Sag. Det er det, der i Norge har ført Kampen for Folkelighed, Frihed og Medmenneskelighed.

Paa samme Maade er det Snellmans finsk-finske *Finland*, Bjarni Thorarensens og Jon Sigurdssons nationale *Island* og Hammershaimbs og Johannes Paturssons færøske Frihedsbevægelse, der tjener Nordens Sag ved at vække Nordens Aand til Live hver i sit Folk. Bag disse vældige Folkebevægelser ligger som Inspirationskilden Romantikens Tro paa Folkene som værende under den levende Guds Skabelse, Troen paa en indre Bestemmelse med hvert eneste Folks Liv.

I Lyset af dette Syn blev Norden ikke en Stormagt som Tysk-

land og Italien, hvor jo ogsaa nationalliberale Enhedsbevægelser var fremme midt i forrige Aarhundrede, men blev Folkenes frie Norden. Den nordiske Sag blev lutret gennem 1864. Vi lærte, at Hovedmaalet maa være, at Nordens Aand kommer til at raade i Nordens frie Folks Liv. Det var Danmark, der betalte Omkostningerne ved denne Lære, og dog vil ingen af os vel sige, at den blev for dyr. Tiden efter 1864 var derfor ikke for den nordiske Sag nogen gold Tid. Tværtimod — i den Tid brød Folkefrigørelsen igennem i Danmark, den banede sig sin Sejrsvej i Norge og Finland, den begyndte for Alvor i Island og vaagnede i det færøske Folk. Men man kan sige, at i dette Tidsrum var hvert af de nordiske Folk saa opfyldt af sin egen nordiske Opgave: at frigøre Folkelivet fra Fremmedherredømme og Statstvang, at der ikke blev Kraft tilovers til at lære hinanden at kende. Mange troede derfor, at den nordiske Sag nu var gemt og glemt. Kun den nordiske Folkehøjskole forstod, at den netop var ved at blive virkeliggjort.

Fra mange Sider lyder i disse Aar Røster om, at den nordiske Sag nu maa løftes ud over Lyrikkens og Skaaltalernes Plan og forankres i Realiteternes mere sikre Hverdag. Som oftest føres Talen af Folk, der ved »Realiteter« mener Geopolitik og militære og økonomiske Stormagtsinteresser. Og der er ingen Grund til at lukke Øjnene for saadanne Realiteter og de Konsekvenser, de kan tvinge de nordiske Folk til at drage. Men det maa bestemt afvises, at den nordiske Sag hidtil alene skulde have bevæget sig paa Lyrikkens og Skaaltalernes Plan. Hvad anser man den norske Landsmaalsbevægelse, den finsk-finske Rejsning, det frie Island og den færøske Folkebevægelse for? Det er *folkelige* Realiteter, der bærer det tydeligste Vidnesbyrd om, at Nordens Aand er ved at vaagne i de nordiske Folk, at den nordiske Sag fra Syner forlængst er ved at blive levende Folkehistorie.

Oven paa denne levende Folkehistorie kan der, naar Tiden er inde, bygges et politisk eller militært nordisk Samvirke. Det vil da komme til at hvile paa det eneste holdbare Grundlag, der findes: et frit folkeligt Norden, der stadig stræber mod sin indre Bestemmelse.

Men der maa advares mod en ny Skandinavisme, der igen forveksler det ydre Samvirke med den nordiske Sag.

I Lyset af Romantikken og Grundtvigs folkelige Syner er den nordiske Sag hverken et politisk eller kulturelt Fællesskab, og bør da slet ikke være det sidste. Hvert Folk bør jo netop udvikle sit folkelige Særpræg. Men det er *Fællesskabet om en verdenshistorisk Opgave*: at oplyse Folkene om Enheden bag Folkeslagenes Mangfoldighed, den Enhed som er Aandens Værk, og om Friheden som Folkelivets Livsatmosfære.

Den nordiske Sag sigter paa i Norden at frigøre Folkelivet til fri og frodig Vækst efter dets indre Bestemmelse og til Verden at bringe Oplysning om Vilkaarene for et saadant folkeligt Liv. Det er om denne verdenshistoriske Opgave, Grundtvig synger:

Kun Seer-Pen kan skrive ret
om de uvordne Dage;
men sikkert ser dog vores Æt
den sjette Lysestage
imellem Nordens Broderfolk,
hvor Tungen ret er Hjertets Tolk,
og Varme Lysets Moder.

POUL ENGBERG.

KRISTEN HUMANISME

Det Tidehverv, vi er inde i, karakteriseres ved en Kamp mellem Verdensmagterne, ikke blot de materielle, synlige, men ogsaa mellem Livsmagterne, de aandelige, usynlige. Og Striden staar om Mennesket. Vi er inde i en Kulturkamp, der har antaget Dimensioner som maaske aldrig før.

Baade for Kristne og Ikke-kristne maa det være et Spørgsmaal: Har den Aandsmagt, som Kristendommen er, et Ord at sige i denne Situation? Kan Kristendommen give en afgørende Indsats i Kampen om Mennesket, Kampen om Kulturen? Har Kristendommen et Kultursyn og et Menneskesyn, som kan virke retledende, igangsættende, og derved faa Betydning for Krisens Forløb?

Findes der en kristen Humanisme? Hvordan er den, og hvilke Kræfter rummer den? Kan de gøres virkningsfulde i den standende Strid?

*

Kristen Humanisme er en Livsform, en Mennesketype, en Aandsretning, hvis Linier kan trækkes op gennem Historien, og hvis Billede og Fremtoning i Dag tydeligt kan karakteriseres. Det er en Bevægelse, der er indviklet i Krisen med en Række Spørgsmaal, hvis Løsning maa blive afgørende for Menneskehedens Fremtid.

I korte Træk er den kristne Humanismes Historie ikke ulig den fortabte Søns i Lignelsen: Som et af Kirkens bedste Børn voksede han op i Fædrehjemmet, hvor man ventede sig meget af ham. I Tidens Løb fjernede han sig længere og længere bort fra det Sted, han oprindeligt hørte hjemme; var i Færd med at øde sit Liv i daarligt Selskab og regnes nu af saa godt som alle som hørende med til Svinestiens Befolkning. Men længselsfuldt spejdes

der fra Fædrehjemmet efter hans Hjemkomst, en Begivenhed, der vil blive en af de største Glæder i Kirkens Historie.

At den hjemmeblevne Broder ser med Foragt paa Landflygtningen viser den Kendsgerning, at Humanist i kirkelige Kredse betyder Hedning. De to Ord, Kristendom og Humanisme, staar for de fleste som en Modsætning, der sprænger alt Liv, medens de i Virkeligheden er Udtryk for en Forbindelse, der er en af de stærkeste Livsbærere. En historisk Undersøgelse vil vise, hvorvidt denne Paastand er rigtig.

*

I Humanismens Historie er Renæssancen Højdepunktet, og Opfattelsen af denne er af afgørende Betydning for Vurderingen af en kristen Humanisme. Almindeligvis opfattes Renæssancen som Vesterlandets Syndefald, som det selvtilstrækkelige Menneskes Sejr over det i Fællesskabet bundne, som Kritikkenes Sejr over Autoritet og from Lydighed, som Æstetikkenes Sejr over Etikken, Forstandsklogskabens over Troens Visdom, den rodløse Internationalismes over Folkeligheden. »Renæssancemennesket« er den frie, geniale Personlighed, den forvorpne Synder, den æstetiske Moralist, den frække Religionsfornægter, der kun holder Fred med Kirken, fordi denne ved Bedrag kan styre Masserne. Renæssancen er Roden til al moderne Ondskab: Oplysning og Liberalisme, Teknik og Autokrati, Kapitalisme og Bolschevisme.

Men ser man nærmere til, opdager man, at Renæssancens humanistiske Bevægelse har en religiøs, kristelig Karakter. Renæssance betyder Genfødelse. Mennesket og Verden kan udarte, forkvakles, deformeres ved Synden. Synd er en Deformitet af den oprindelig gode Menneskenatur. Overfor denne Deformation betyder Kristendommen en Reformation, en Fornyelse. Denne sker i første Række ved Sakramenterne, ved Daab og Nadver med Syndsforladelse.

Men hvor en hel Tidsalder er udartet, maa denne Reformation, denne Genfødelse, omfatte mere end den enkelte. Helligaandens Virkninger ytrer sig som en stor Almenfornyelse. Renæssancens Tanke og dens Reformation bliver efterhaanden overført fra det religiøse til det politiske, det litterære, det videnskabelige og det kunstneriske.

De, som først brugte Ordet Renæssance og det Billede, som

ligger til Grund for Ordet, tænkte ikke paa den græsk-romerske Oldtids Genfødsel, ikke paa en Genopliven af noget dødt, en død Kultur, en ødelagt Verden. De tænkte paa deres eget Selv, paa deres Menneskeligheds Genfødsel og Fornyelse. Det er fra Pauli Breve om Daaben som et Genfødsels og Fornyelsens Bad, de henter Billedet af et nyt Liv. Det angaar mere end Studier, det tjener fra første Begyndelse de ledende Mænd som et Krav om en Omvæltning, en Forandring af hele den aandelige Kultur; først Kirke og Stat, saa Litteratur og Kunst, det sædelige og det sociale Liv.

I et Brev, som Erasmus af Rotterdam 1516 skriver til Paven, siger han: »Der er et stort Haab om, at vor Tidsalder virkelig kan blive den gyldne, hvis der da nogensinde vil komme en saadan. Og da vilde jeg gerne opleve, hvordan tre særlige Goder blev genoprettet for Menneskeheden: sand kristelig Fromhed, Studiet af de bedste Videnskaber og offentlig og varig Endrægtighed i den kristne Verden, som er Oprindelse og Moder baade for Fromhed og Dannelse.«

Kristelig Fromhed, Aandsdannelse, Fred mellem Folkene var det, Renæssancen vilde. Frihed fra Skolevidenskabens snærende Baand, men ikke Tøjlesløshed. Tværtimod ønskede den at binde Mennesket til absolutte Normer og Maal af evig Art, Maal, som gjaldt baade for Politik, Filosofi, Religion og Kunst. Den giver Mennesket en ny Sikkerhed ved sit Syn paa Menneskets Værdighed, men Begrundelsen for dette Syn er Gud. »Gud er Menneskets Ven,« siger Thomas af Kempis, og Gud siger til Mennesket: »Vær helt dig selv, saa vil jeg helt være din.« »Tilbage til Kilderne,« var det Feltraab, hvormed Renæssancens Mænd hilste hinanden. Ved Kilderne forstod de baade Oldkirkens og Antikkens Aandsværdier, men den første betød kun noget for dem som Forberedelse, Kilde til den sidste.

Kærnepunktet i Renæssancen er Tanken om en alt gennemtrængende Livsfornyelse paa kristelig Grund. Den har skabt en gennem alle Tider, Folk og Religioner gaaende aandelig Enhed for Mennesket. Den Enhed, der er udtrykt i Ordene: Skabt af Gud. Dette er den kristne Humanismes Grundtanke.

Men denne Tanke ligger allerede gemt i Oldtidens Tankeverden. Sokrates og Platon erkendte, at Sandheden, den Lov hvor-

efter Mennesket kunde leve i denne Verden, var absolut evig og guddommelig. Sokrates viste gennem sin Livsførelse og ved sin Død, at ud fra en saadan Erkendelse kunde man leve roligt, muntert og tillidsfuldt og dø stiltfærdigt og behersket, naar man stod i Pagt med den Højeste, der havde lært ham, at det største i Livet er at handle ret, og at det er bedre at lide Uret end at gøre Uret, hvad enten det er i Overensstemmelse med det borgerlige Samfund eller ej. Sokrates viste ved frivilligt at underkaste sig Dødsstraffen, at der gives en Frelse for Mennesket udover det borgerlige Samfund, at Mennesket ikke er bestemt af det jordiske Fællesskab, men af en højere, guddommelig Ordning.

Sokrates' Livskunst, hans harmoniske Sagtmodighed havde sin sikre Grund i Mennesket, men i det Menneske, som var sat i Gang af den i Mennesket levende Gud. Den græsk-romerske Mennesketanke var en Forudsætning for Kristendommens Menneskesyn.

Ved Alexander den Stores Verdensrige skabtes der en frugtbar Grobund for disse Tanker. Det fik afgørende Betydning, at dette Rige var en levende, fælles Kulturverden, der talte eet Sprog, det græske, hvorpaa Evangeliet kunde forkyndes for alle, og hvori Apostlene kunde skrive deres Breve. Det blev en »Økumene«, en vidtspændende aandelig Bygning, der med fælles Sprog gav Jordbund for samme Tanker og Følelser. Den hellenske Økumene blev Forløber for den kristne. Naar Kristendommen, som i Kraft af Jesu Person var en orientalsk Religion, ikke bredte sig mod Øst, men mod Vest, kan det ikke forklares paa anden Maade, end at den græske Kultur ikke blot gødede Jorden med sine Forfaldsprodukter, men ogsaa skabte en Atmosfære, hvori Kristendommen kunde trives. —

Oldkirken forstod ogsaa, hvad den skyldte Antikken. Nogle af dens største Skikkelser har givet det klart Udtryk. I Augustins Ord: »Naar jeg søger dig, min Gud, søger jeg et lykkeligt Liv,« gaar der en lige Linie tilbage til Sokrates. Clemens af Alexandrias Lære om »logos spermaticos«, om Guds Ords Aabenbaring som et Sædekorn ogsaa i Hedningefolkene giver Udtryk for den Opfattelse, at Gud ikke alene har aabenbaret sig i Jødefolket, men at Guds Visdom siden Verdens Skabelse som et Sædekorn har været spredt ud over hele Verden og baaret Frugt, specielt hos de græske Vismænd, saa at deres Filosofi for Hedningerne har be-

tydet det samme som det gamle Testamente for Jøderne. »Filosofien opdrog Grækerne til Kristus som Loven Hebræerne,« siger Clemens. »Filosofiens Forberedelse bestaar i, at den baner Vej for den, som Kristus lyser for. Den er Opdrager til Kristus.«

Kirkemødet i Kalkedon, der beskæftigede sig med Forholdet mellem Kristi menneskelige og guddommelige Natur, fastslog, at denne bevarer den menneskelige Naturs Værdighed, Storhed og Ophøjethed uden at ophæve Forbindelsen med det guddommelige. Men denne Menneskenatures Skønhed og Værdighed fandt man i den græske Filosofi: et rent og helt Menneskesyn, som ikke var lukket inde i sig selv, men var aabent mod det guddommelige.

Det var paa dette Menneskesyn, at Renæssancens Humanister vilde bygge videre. Og der var mange Tegn til, at de vilde faa Held med sig. Renæssancens Kulturverden havde Betingelser for at blive en ny kristen Økumene. Som Stefan Zweig siger i sin Erasmusbiografi: I eet vidunderligt Øjeblik mødes Europa i den humanistiske Ønskedrøm om en ensartet Civilisation, som ved eet Verdenssprog, een Verdensreligion, een Verdenskultur skulde gøre Ende paa den urgamle Tvedragt og forvandle Begrebet Kristenhed fra et blot Religionsfællesskab til en universal Kristenhed, en hengivent tjenende og ydmyg Menneskehed.

Den historiske Udvikling viser, at al sand Humanisme i sin Oprindelse er kristen Humanisme. Den bygger paa den historiske Sandhed, at Gud blev Menneske og genoprettede Menneskets Værdighed ved at »blive Kød og tage Bolig iblandt dem« og derved helligede alle menneskelige Livsomraader. Dette skete i Tidens Fylde ved Kristi Liv og Aabenbarelse af Gud, men det var forberedt gennem Antikken. Dette havde Renæssancens Humanister set, og ud fra dette Syn ønskede de, at en kristen Kulturverden skulde gro.

I Humanismens Historie har ogsaa Norden sin Plads. Den svenske Historiker, Filosof og Digter Geijer fremhæver Gang paa Gang, hvordan Jord og Himmel, Natur og Menneske er Guds herlige Gaver, og at der er en Sammenhæng i Livet, en Tanke til Grund for Tilværelsen, som bliver tydeligere for ham Dag for Dag, en Tanke, som ikke er hans eget Værk, men som stammer fra Gud. —

En nøjagtig Redegørelse for Grundtvigs Plads vil føre alt for

vidt, men kristen Humanist var han ogsaa, det viser hans kendte Linier om at fæste Syn paa, »hvad ædle kalde Livets Lyst«, og om, hvad der er »langt mere værd end det røde Guld«, men mest hans Salme om den kostelige Perle: Støvhjertet med Himmerigs-længslen. Troen er Perlen, som er mere værd end alle de ædleste Stene. —

Men den af Renæssancen tænkte kristne Kulturverden blev ikke til, og dette skyldtes, at denne humanistiske Bølge mødtes af en antihumanistisk Bevægelse, der ogsaa tidligere havde givet sig Udtryk, men nu aabenbarede sig som en stærk Modstander, en Antihumanisme, der løsrev Humanismen fra Forbindelsen med Kristendommen og gjorde den hedensk.

Farisæerne er typiske Antihumanister. De er omgivet af en Atmosfære af Indelukkethed og Snæverhed, hvad enten de som Zeloterne med Sværd i Haand vil virkeliggøre Guds Rige, eller de som Essenerne kun vil søge Gud i Ensomheden. —

Vi møder Antihumanismen i Bernhardinermunkenes Askese, i den hellige Hieronymus' Mareridt, hvor han som Følge af sin onde Samvittighed over at have studeret Cicero i Drømme hører Guds Tordenrøst: »Du er ikke Kristi Discipel, du er Ciceros!«, og vi møder den i Cluniacensernes Kløen sig bag Øret i deres tavse Læsetime. Munkene maatte bære sig ad som en Hund, der paa Grund af Utøj kløer sig bag Øret, naar de vilde laane en verdslig Bog.

Baade i Montanismen, en Retning, der karakteriseres ved Snæverhertethed, Ortodoksi og Stivnethed, og i Gnosticismen, der vilde omfatte Filosofi, Astrologi og Spekulation, gav Antihumanismen sig Udtryk, men det er ikke til at komme uden om, at Luther og Reformationen tilføjede Humanismen et Nederlag, som den aldrig senere forvandt.

Der var en Forventning om, at der skulde komme en ny Tid, præget af Forbundet mellem den genopdagede græske Kultur og den genfødte Kristendom. Europa skulde blive en Enhed, Kristendom og Humanisme skulde binde Folkene sammen. Men saa kom Luther og grundede ikke en ny aandelig Verden, men en ny Teologi. Reformationen har ikke noget at gøre med Dannelse og Kultur, men alene med religiøs Afgørelse.

Den lutherske Teologi maatte føre til Brud med Humanismen,

netop paa de centrale Punkter, Gudstanken, Frelseslæren. Gud regner ikke med Menneskets Frihed, Medvirken og Værdighed. Gud har det gamle Testamentes Træk: Vrede, hævnende Vilkaarlighed. Gud er evig Kærlighed, men ogsaa evigt Had. Luthers Gudsbegreb har ikke Brug for nogen filosofisk Gudstanke. Læren om Forudbestemmelsen lader Gud dømme Synderen til evig Fortabelse, »fordi han vil det saadan«. Gud er uerkendelig, uudforskellig og ubønhørlig, Mennesket væsensforskelligt fra Gud, helt anderledes end Gud. Som hele Naturen staar Mennesket under Guds Vrede. Arvesynden har gjort ham bevidst ond, bundfordærvet. Han har ingen fri Vilje, ingen Fornuft, kan kun synde. Enhver Medarbejden fra Menneskets Side i denne Verden eller i den tilkommende er et Røveri fra Gud. Mennesket bliver frataget alt, for at alt kan være til Guds Ære. Jo ringere Mennesket gøres, des større bliver Naaden fra Gud, men den besjæler og forklarer aldrig Naturens Skabning, Mennesket.

En dyb og uoverstigelig Kløft adskiller Humanisten fra den protestantiske Teologi. Luther og Melanchton forsøgte for sent at bygge Bro over Kløften, men det blev kun til Skolemesterlærdom, til Ortodoksi, ikke til Livets, men kun til Ordets Humanisme. Den protestantiske Syndspessimisme lod aldrig Humanismen udfolde sig frit og harmonisk. Den lutherske Humanist er »Humanist med daarlig Samvittighed«.

Ogsaa den katolske Kirke møder Antihumanismen. Det var mere end et Sammentræf, at Michelangelo malede sit rystende Dommedagsbillede i det sextinske Kapel samtidig med, at Romerbrevet med dets Fordømmelse af den græsk-romerske Verden var de katolske Teologers Hovedemne. Paa Kirkemødet i Trient vendte de sig bort fra Humanismens Menneskesyn og fastslog det syndige som Hovedkendemærket for Mennesket.

Worms og Trient berøvede Humanismen Fodfæstet i den kristne Kirke. Den kræver for at kunne leve et kulturelt, samlet, aandeligt enigt Europa, som er vis paa sig selv og paa Antikken og Kristendommen som sit aandelige Grundlag. I et Europa, der fortærer sig selv, bliver Humanismen fra et Sammenknytningsbaand til Sprængstof. Igennem Aarhundrederne fra Renæssancen til vor Tid udviklede Humanismen sig bort fra sine Kilder. Kirkesprængningen tvang Humanismen over i Verdsliggørelse.

Naar Gud er alt, bliver Mennesket intet. Religion er et Speciale, der kun vedkommer de faa, og som kun angaar et enkelt lille Omraade af Tilværelsen. Alt, hvad der ikke er direkte kristeligt, teologisk, religiøst hører ikke Gud, men »Verden« til, og »Verden« er Fristelser, hvad enten det drejer sig om Kunst, Videnskab, Filosofi eller Politik. Verden er ikke Guds, men Djævelens, og derfor bliver de, der beskæftiger sig med denne Verdens Ting, »Syndere«. De forskellige Livsomraader mister Forbindelsen med Centrum, Gud, der var deres Ophav. De gaar hver til sin Side og bliver sig selv nok. Det bliver Kunsten for Kunstens og Videnskaben for Videnskabens Skyld. Det bliver den fortabte Søn i Landflygtighed.

Humanismen blev enten hedensk Humanisme, der frasagde sig enhver Forbindelse med Kristendommen, eller kristen Humanisme med daarlig Samvittighed, fordi den beskæftigede sig med denne Verdens Ting. Kristendommen blev eet Speciale, Humanismen et andet, begge kun noget for de faa.

I denne Udvikling kom Søren Kierkegaard til at spille en vigtig Rolle. Søren Kierkegaard havde alle Betingelser for at blive en kristen Humanist: Kærlighed til Livets æstetisk-erotiske Side, en tindrende Aandrihed, Sans for Formens Finhed, smilende Ironi og et Temperament, der var mere betragtende end handlende, en aristokratisk Taalmodighed og Fornemhed. Det er den kristne Humanismes Ære og Tragedie, at en af dens egne Folk skulde føre det skarpeste Hug imod den.

Kierkegaard tager den sidste Konsekvens af Reformationens Gudsbegreb, der ser Gud som en radikal Modsætning til Mennesket, en Modsætning, som i frygtindgydende Majestæt ved en gabende Afgrund er skilt fra Verden og Mennesket. Kierkegaard afsværger for sidste Gang Læren om, at Menneskets Aand har Lighedspunkter med Guds Aand, om det endelige som et Billede paa det uendelige, om Guds-Billedet i Menneskets Bryst. Kirkegaard har ved at adskille Menneskets Verden helt fra Guds Verden mistet ethvert Holdpunkt og tvinges til et fortvivlet Spring ud i Guds Afgrund. Livet er blevet ham en »Sygdom til Døden«.

Med Karl Barth triumferer de antihumanistiske Aandskræfter. Han har genoptaget Reformationens Kampraab: Skriften, Troen, Naaden alene. Han har brudt Forbindelsen med al jordisk Viden-

skab, ogsaa Filosofien. Kristendommen er ikke Historiens Opfyldelse, men det store Brud. Verdenskrig og Revolution har grundig ødelagt Troen paa Humanismen. Teknikkens Erobringer bliver stadig større. Massebevægelser afsjæler og uandeliggør Livet. Det er forklarligt, at Barth opbygger en Domsteologi, en Forkyndelse af Forløsning ved Korset, hvor Gud gør alt, Mennesket intet, en Teologi, som stiller Naturen, Menneskets Tanke og Vilje, Kultur, Samfund, Stat udelukkende ind under Syndens Lov.

*

Humanismen er i Dag splittet og udlændig. Det er vanskeligt at sige, hvad en Humanist er. Er det ham, der beskæftiger sig med de »humane« Fag, Litteratur, Historie, Filosofi, Teologi? Er det ham, der har gjort Læren om Mennesket, Antropologien, til Speciale? som stræber efter at opbygge et Livssyn, et Menneskesyn?

I sin Bog, »Ung maa Verden endnu være«, tegner Nordahl Grieg et skarpt Billede af de moderne Humanister. De arbejder med Sanskrit, franske Filosofer, hellensk Poesi, italienske Freskomalerier, byzantisk Historie. I Studereværelsets Ensomhed skaber de en Aandsform, en mild kritisk Forsigtighed, udviklet af Historiens lange Perspektiver og Kildeforskningens skrupuløse Krav. De er præget af aandsaristokratisk Fjernhed, passiv forsigtig Jagttagen og taalsom Forstaaelse. De danner en verdensfjern, tankeoptaget, forstandspræget Type, der holder til i fjerne, ensomme, naturskønne Egne, Haver og Klostre, eller Studerekamre og Biblioteker, hvorfra de nødig vover sig ud.

Men oftere ligner de moderne Humanister Hovedpersonen i Huxleys Bog: »Vi blindede Trælle«, en Sociolog, der videnskabeligt, teoretisk studerer Individets og Personlighedens Ret og Muligheder, men praktisk driver sin bedste Ven til Selvmord, idet han kynisk forfører Vennens Elskede.

Og de faa kristne Humanister, som prøver paa at bygge en spinkel, gyngende Bro over den Afgrund, der skiller Gud fra Mennesket, er Humanister med daarlig Samvittighed; baade fordi de er optaget af »denne Verdens Ting«, som har »ringere« Værdi, og fordi de ikke har Mod til at lade sig sætte i Gang af deres Livssyn, men indtager Humanistens fjerne, iagttagende, passive, drømmende Holdning.

En Sommereftermiddag i Aaret 1660 samler Professoren i Poesi og Talekunst ved Akademiet i Florenz sine Elever i Klostret Camaldoli ovenfor Byen. De har fundet en idyllisk Plads, hvor de slaar sig ned og diskuterer de højeste og dybeste Ting. Blandt de unge er ogsaa Lorenzo af Medici, Florenz' vordende Regent. En af de tilstedeværende Lærere, Alberti, roser Lorenzo for hans Dygtighed. Det er nødvendigt for ham, naar han nu snart skal lede Republikken, at han vedbliver med at arbejde paa samme Maade. »Men,« fortsætter han, »baade Du og Republikken vil have uvurderlig Nytte af de Hviletider, Du tilbringer enten i ensom Eftertanke eller sammen med andre i Samtale om den menneskelige Aands Oprindelse og Natur, for det er umuligt, at nogen tilfredsstillende kan styre offentlige Anliggender, medmindre han har øvet sig i dydige Vaner og oplyst sin Forstand med Kundskab, som gør ham i Stand til at indse, hvorfor han er sat her i Verden, hvad han skylder andre, og hvad han skylder sig selv.«

Dette lille Billede af de unge studerende, der med deres Lærere i lige Grad glæder sig over Naturens Skønhed og Aandslivets Rigdom, for deraf at hente Kræfter til det praktiske Liv, staar som et fortættet Udtryk for Humanismens bærende Kræfter. At hvile og forfriske sig ved Naturens Skønhed, at styrke sig ved Aandens Gaver for at blive klar over, hvorfor Mennesket er sat her i Verden, er absolut nødvendig for alle, som vil leve, men det har kun virkelig Betydning, hvis det sætter i Gang, gør Mennesket aktivt, handledygtigt, hvis det holder op med blot at være Teori og omsættes i Praksis.

Det er Betingelsen for al levende Humanisme, at den ikke blot dyrker Aand, men lader sig lede af Aand.

Vi finder i Historien tre humanistiske Højdepunkter: Det græske Bysamfund i Athen, den italienske Renæssancerepublik under Medicierne og Vesteuropa, specielt England i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Da var Tiden præget af aandsbaarne Personligheder, som forstod, at det gjaldt om at hjælpe de enkelte Borgere til at praktisere det Menneskeideal, som de selv var blevet grebet af og havde set som det rette. De havde forstaaet, at jo rigere Gaver et Menneske fik, des større var hans Ansvar for hans Medmennesker. Derfor saa de det som deres Opgave at ordne en menneskelig Tilværelse for dem, saavidt de kunde.

Hvorfor gik Florence Nightingale til Skutaris lidelsesmættede Krigslazaretter, hvorfor fik Dunant bitre Krigsmodstandere til at mødes i fælles Hjælp for saarede og lemlæstede, hvorfor rejste Wilberforce Kampen mod Negerlaveriet og Bertha con Suttner Fredsbevægelsen: »Ned med Vaabnene!«?

Fordi de ikke alene havde en klar Forstand, men ogsaa et kærligt Hjerte, en brændende Aand, som drev dem til Handling.

Naar Humanismen nu er i Skammekrogen, og ingen regner med den, kun taler om den med Haan og Foragt, er det fordi den selv har valgt Pladsen. Den kan ikke undvære Studerekammeret, Haven, Klostret, Skønheden, Freden og Ensomheden, men den kan heller ikke undvære Kampen, Arbejdet og Fællesskabet, ellers visner den og sygner hen. Men Humanismen nøjedes med det første, valgte alene den passive Skønheds Nydelse, den filosofiske Tankeopbygning, den romantiske Drømmen og Digterfantasering.

»En Humanist er et Menneske, der føler Uvilje ved, hvad der er Uret, men ikke kæmper for, hvad der er Ret,« siger den unge Russerinde i »Ung maa Verden endnu være«. Naar Humanismen har ladet sine Kilder sande til og har glemt, hvori dens Liv bestaar, maatte det føre til den Krise, vi er inde i i Dag, der kort kan karakteriseres ved Ordene: Naar Staten bliver gjort til Gud, bliver det enkelte Menneske Djævel.

Krisen er ikke alene social-økonomisk, kulturel, den er aandelig, ikke alene en Krise i den antikristelige eller ikke kristelige Verden, den som har fornægtet Kristendommen. Den kristne Verden bærer det store Ansvar. Naar der gaar Dom over Verden, er det først og fremmest over Kristendommen. Verdens Lidelser hænger ikke alene sammen med Troens Svaghed eller Frafald, men stammer ogsaa fra Kristendommens Utroskab mod sit Menneskesyn. Man har glemt, at Kristendommen har universel Betydning. Alt staar i Forhold til den, og intet i Verden kan blive den fremmed.

Vi oplever nu Barbariets Renæssance, en Bevægelse, der gaar bort fra Mennesket.

*

Men Humanismen er ved at blive sig sit Ansvar bevidst igen. Det gamle Raab: »Tilbage til Kilderne!« lyder paany. Humanismen er ved at blive klar over den Menneskets Selvtilstrækkelighed,

man er kommet ind i, og som betyder Menneskets Selvudslettelse. Det, der gør Mennesket til Menneske, er, at det har et Forhold til det absolutte, det evige, sande, rette, til Gud.

Humanismen er ved at gaa den fortabte Søns svære Vej tilbage til Fædrehjemmet. Der er Tegn, der tyder paa, at den er ved at blive kristen Humanisme. Der er ved at ske en Genfødelse af det kristne Menneskes Syn, det kristne Livssyn.

Hvordan aabenbarer dette Syn sig?

Den kristne Humanisme har et Natursyn. Naturen er et Vidnesbyrd om Guds Retfærdighed og Kærlighed. Naturen er Guds Aabenbaring, Skabningen vidner om Skaberen. Der er ingen skarp Adskillelse mellem dennesidigt og hinsidigt, for ogsaa her i Livet er Gud levende og virksom. Derfra stammer den inderlige Kærlighed til hele Skabningen, Albert Schweitzer udtrykker i Ordene: Ærefrygt for Livet.

Og den kristne Humanisme har et Kultursyn. Mennesket har en uudryddelig Kulturdrift, som er nedlagt af Gud. Mennesket skaber Kultur, fordi det i sit inderste Væsen er anlagt mod Gud. Alle Ytringer af menneskelig Kultur har Rod i det religiøse: Kunst, Videnskab, Teknik, Filosofi. Der gives ingen religiøs neutral Kultur. Da Kristus aabenbarede Gud ved at fødes her paa Jorden, skete der en Fornyelse af Kulturens Grundlag. Der findes ingen virkelig Kultur uden i Forbindelse med Kristus. Han er Ophavsmanden til den Kultur, der giver Mennesket Ret og Værdi. Det er alle Menneskers Ret at møde Godhed og Retfærdighed, fordi han har uendelig Værdi for Gud. Ved Kristus bliver det etiske Krav et religiøst Krav med religiøst Motiv: at elske Gud og derved Barmhjertighed og Retfærdighed. Kristendom er ikke blot noget med det direkte religiøse Liv, men den er alt, hvorigennem Guds Aand baner sig Vej. Selv Fritænkeriet er bundet til typisk kristne Kulturværdier.

Og den kristne Humanisme har et Menneskesyn: Troen paa, at Mennesket er skabt af Gud, en Tro, der er afgørende for Livet i Dag. Det hele Menneske har med Gud at gøre, ikke bare den religiøse eller aandelige Side af det. Spaltningen mellem legemlig og aandelig er skæbnesvanger, fordi den spaltes Menneskets Liv i to Dele, den almindelige og den »religiøse«. Det er en Forhaanelse mod Gud at anbringe ham i en finere, religiøs Verden og ikke i den

jordiske Virkelighed. Menneskets Synd er, at det ikke vil tage sit Liv og alle dette Livs Ting og Forhold af Gud. Derved er det kommet udenfor sin egentlige Bestemmelse og er blevet vildfarende. Kun i Tro paa Gud som Livets Ophav og Maal naar Mennesket Sandheden om sig selv. »For at kende os selv maa vi trænge frem lige til Gud selv, som alene kender hele vort Væsens Hemmelighed, og som alene er i Stand til at løse vor Hemmeligheds Gaade,« siger Hamann, en tysk Teolog. Medens den hedske Humanisme siger, at »Kend dig selv« betyder at gøre dig selv til Gud og Herre over alle Ting, siger den kristne Humanisme, at »Kend dig selv« betyder at gøre Gud til Gud og Herre over alle Ting.

Den kristne Humanisme har et Samfundssyn. Den tror, at det er muligt at lede Samfundsudviklingen saadan, at der bliver et Fællesskab mellem frie Mennesker og frie Folk, at det kan lykkes at stille de tekniske Værdier i Personlighedslivets Tjeneste og befri de individuelle Kræfter i Arbejdet for alles Vel. Den tror paa, at der findes en Løsning af praktiske Vanskeligheder for Guds Ansigt. Kun Troen kan sætte Maal: der findes kun to Veje, Kristi Vej eller alt det andet. Nathanael Beskow siger: »Er Kristi Vej ikke den Vej, som hjælper Mennesket til at blive Menneske, og Menneskeheden til at blive Menneskehed, bør man afskaffe Kristendommen. Ellers bør man gøre alt for at stille Mennesker og Folk ind under Kristendommens opdragende Indflydelse.«

Kristen Humanisme vil tage en Kamp op om Kulturen. Dens Maal er at gennemsyre det verdsliggjorte Samfund med et kristent Livssyn.

Den kristne Humanisme har et Helhedssyn, en Filosofi. Den moderne Videnskab har splittet Mennesket, regner ikke med det som et Helhedsvæsen. Det moderne Menneske lever paa Oplevelser, der kun har Betydning fra Dag til Dag, ja, fra Time til Time. Det er ikke noget Maal eller Udgangspunkt, følger kun Selvopholdelsesdriften. Det lever »primitivt«. Dets Liv er stykket ud i smaa Dele, der ikke har nogen Forbindelse med hinanden. Teknikken gør det enkelte Menneske til en Funktion, en Maskindel, men Primitivismen gør Livet til en Række Tilstande. Den kristne Humanisme vil skabe en Forbindelse mellem Aand og Liv. Ud fra Mødet med den levende Gud og i Kraft af hans Aand faar Menne-

sket et nyt Syn paa Historie, Videnskab, Kunst, Moral og Ret. Historien er Guds Aabenbaring, Midtpunktet, som den er Kunsten, Videnskaben og Samfundslivet. Enten er Historien Aabenbaringshistorie, eller ogsaa er der ingen Historie. Enten er Moralen og Retten religiøst begrundet, eller ogsaa er der ingen Ret og Moral, enten staar Gud bag ved Ret og Moral og Normer, eller ogsaa er de afhængige af tilfældige Mennesker.

Den kristne Humanisme sætter Personlighedslivet, den enkeltes personlige Udfoldelse af Anlæg og Evner som Betingelse for sandt Menneskeliv, men den lærer ogsaa: Intet jeg uden du, Sjæleliv kræver Fællesskab. Det isolerede Menneske er sterilt. Og det højeste Du, som intet sandt, menneskeligt Fællesskab kan undvære, er Gud. Intet personligt Liv er muligt uden et forsonende og tilgivende Fællesskab, som Gud alene kan skabe. Uden Forbindelse med Gud og med sin Næste bliver Personlighedslivet Nul.

For den kristne Humanisme har Teologien og Dogmatikken en ganske bestemt Betydning: Gud er Liv. Fællesskab med Gud er Livsfællesskab. Intet Liv kan udtrykkes fuldt ud i Ord. Derfor er Guds Aabenbaring Liv, og det gælder en Befrielse fra Formlernes Tvang.

I den levende Religion er intet fast, undtagen det inderlige. Dens Dimension er Dybet og Forbindelse med den religiøse Virkelighed, Gud maa have det helt personliges Risiko og Tryghed.

Teologien bestaar af noget historisk og hænger sammen med Historie og Filosofi, men den hænger ogsaa sammen med den store Digtning. Profeterne, Kristus var Digttere, som enhver stor Førkynder. Teologiens Opgave er at hjælpe til at opdage Guds Verden. Vi kan ikke nøjes med den Kontakt med Tilværelsen, som bestaar i, at vi teknisk behersker den. Vi trænger til en Helhedsforbindelse, som Videnskaben ikke kan give. Den indre Verdens Virkelighed kan ikke udtrykkes i Begreber. Den aabenbarer sig for Anelse, Tro og Kærlighed. Den kan udtrykkes i Symboler, i spændingsfyldte Paradokser, i Toner. Kun Livssandhed kan skabe Fællesskabets Forbindelse mellem os og Virkeligheden. Den indre Verden maa holdes sammen i et Helhedssyn. Dogmatikkens Enhed maa for Fremtiden ikke saa meget være Systemets som Synets, en Forening af Enhed og Frihed.

Den kristne Humanisme har et Kirkesyn. Som Alexanders

Rige var et Økumene, som Renæssancen og det 19. Aarhundrede havde Betingelse for at blive det, maa det være Kirkens Maal i Fremtiden at være; men Kirken maa sige: de, som ikke er imod mig, er med mig. Kirken maa slaa Dørene op, eller snarere flytte Skelpælene ud med Forkyndelsen: Frelsen ligger i Troen paa det menneskelige Fællesskab, som ligger udtrykt i Ordene: skabt i Guds Billede. Kun paa den Maade er det muligt at skabe en aandelig Jordbund, hvor Arbejdet for Fred mellem Folkene, for Ret mellem Nationerne og for kristne Tanker i Statsstyre og Samfundsliv kan gro.

Kristen Humanisme hævder, at der er en aandelig Udvikling, en Bevægelse, der for Mennesker begynder i Periferien, i Kulturens mange Omraader, og fører til Centrum, Gud. Der er en fortsat Udvikling fra en glimtvis og tilnærmelsesvis Erkendelse af Gud gennem Kærlighed, Kunst, Videnskab og Naturfølelse til en religiøs og kristen Tro. Man kan paa een Gang være et tænkende og troende Menneske. Jo rigere Personlighed, des større Spændvidde over de forskellige menneskelige Omraader. Men fra Centrum gaar der ogsaa en Bevægelse til Periferien, saaledes at alle dens Punkter belyses, beaandes, levendegøres af Kraften fra Centrum. Den kristne Humanist maa blive et aktivt kæmpende Menneske.

Skulde man nævne et enkelt Menneske som Eksempel paa en kristen Humanist, maatte det blive den svenske Ærkebiskop Nathan Söderblom. Hans Livsline viser en stadig Stigning: Præstesøn fra Landet, Student i Upsala, Legationspræst i Paris, teologisk Professor, Medlem af det svenske Akademi, Sverrigs Ærkebiskop, Leder af vor Tids største Kirkesamling, den økumenske Bevægelse.

Snarere kan man vel endda tale om et Punkt, hvorfra hele hans Liv foldede sig ud. Kærnen i hans Liv var, at han saa, anede, troede paa Sammenhængen i det alt sammen. For ham var der ingen Modsætning mellem Videnskab og Kristendom, for han fandt Gud i dem begge, heller ikke mellem de hedenske Religioner og Kristendommen. Kristendommen behøver intet Forsvar mod Religion og Filosofi, den er deres Fuldkommengørelse. De straalere i Guds Lys som Dugperler i Solen. Det brogede, levende, spillende Menneskeliv var for ham ikke tusinde Farer, men tu-

sinde Muligheder, og naar han færdedes saa frit, saa muntert, saa højtidsfuldt og gav sig hen i at leve med Mennesker, var det fordi en af hans Grundegenskaber var Ærbødighed for, ja Betagethed af det Menneske, Gud har skabt.

Det skyldes ogsaa i særlig Grad Søderblom, at der i Sverrig er en levende, kristen Humanisme. Det er til Sverrig, man maa se hen for at finde kraftige, formfuldendte, myndige og aktuelle Udslag af de Kræfter, der har sat Mænd som Geijer, Hjärne, Eklund, Søderblom og Bjørkquist til Bannerførere, som kan vise Vej i Fremtiden, og som varsler om, at ikke mindst fra Norden skal en ny Tids Mænd hentes.

*

Maaske er det rigtigere at sige, at den »Økumene«, som den kristne Humanist ser som sin Opgave og sit Maal, ikke er »Kirken«, men Guds Rige. Han tror paa, at Guds Rige er en Virkelighed, noget hinsidigt, men ogsaa noget dennesidigt. I det Rige er han Medborger, og ved det Riges Grænser staar han Vagt, selvom han ikke altid kender dem. Det Riges Omraade kender kun Gud. Det er ikke bare noget himmelsk eller noget aandeligt, ikke blot noget jordisk, men det findes der, hvor Himmel og Jord mødes, og hvor Gud faar Magt over denne Jord. Guds Rige er Aandens Herredømme konkret i Menneskers Liv. Noget, der blomstrer indefra og naar ud til andre: Vi »ved ej selv hvorledes«.

Kristendommens Væsen bestaar ikke i en Adskillelse, men i en Forening af Evighed og Tid, Himmel og Jord, guddommeligt og menneskeligt. Det menneskelige skal ikke fornægtes, men forklares og forvandles i Guds Rige. Den inderste Livskraft i den kristne Humanist er baade en dybtgaaende indre Spænding mod Gud og Mennesker og en uforklarlig indre Samhørighed med Gud og Mennesker. Den kristne Humanist er altid med, hvor der er Spænding og Kamp. Tidens brændende Spørgsmaal, Menneskelivets mægtige Problemer kan han ikke lade ligge. De hedder i vor Tid bl. a. Teknik og Aand, Personlighed og Samfund, Elite og Masse, virksomt Liv og betragende Liv. Kristendommen selv er jo en spændingsfyldt Verden, hvor Mennesket paa een Gang er Nul og intet og tillige har uendelige Muligheder, som kun i Guds Rige kan udfolde sig helt.

Men den kristne Humanist tror, at hele Verdenskrisens samlede Vanskeligheder munder ud i Spørgsmaalet om Forholdet mel-

lem Gud og Mennesker. Kun i Kristus kan Mennesket reddes og Fællesskabet genoprettes. Kun i Kristi Aand kan Samfund og Kultur bygges op, uden at Personligheden bringes som Offer. Men for at dette skal virkeliggøres, for at overvinde Kulturkrisen maa Kristendommens Sandhed i hele sin Fylde fastholdes af den kristne Bevidsthed og virkeliggøres i det kristne Liv, og deri ser den kristne Humanist sin Opgave og sit Kald.

Kristen Humanisme er en Kristendomsform, ikke den eneste, men en af Kristendommens fineste Blomster, en Maade hvorpaa Kristenlivet kan udfolde sig rigt. Den kristne Humanist er en kristen Mennesketype, som Eneboeren eller Asketen, som Mystikeren, Apostlen eller Profeten.

Den kristne Humanisme er den kristnes Svar paa Spørgsmaalet om, hvad Hjælp Kristendommen kan give for at raade Bod paa Tidens Krise. I Tider, der præges af store Omvæltninger, maa den kristnes Tanker altid gaa til »de sidste Ting« og til den kommende Verden, men saa længe denne Verden bestaar, kan den ikke være nogen Kristen uvedkommende, og derfor maa han med hele sin Personlighed være med til at hjælpe, hvor der er Nød.

Guds Riges Vej i Fremtiden kan ingen Ild og intet Had standse. Det er det eneste sikre i denne Uvishedens Tid. Men denne Tro giver den kristne Humanist Ret til og Mod til med saglig Optimisme at gaa fremad paa den Vej, som han har faaet til Op-gave at gaa i Guds Riges Tjeneste.

Det maa være muligt, at de aandelige Strømninger, som er Kraften i kristen Humanisme, ikke blot griber enkelte Mennesker, men ogsaa kan bidrage til en Folkevækkelse. Hvis da Kristendommen vil slaa Dørene op til Kirken og forstaa, at i Vesteuropa er vi »kulturelt set alle kristne«, og hvis Humanisterne, ogsaa de »hedenske«, vil forstaa, at i Kristendommen har de deres Rod og Kilde, er der Mulighed for, at der igen kan dannes en Økumene, en Aandens Verden, hvor Mennesker kan gro, hvor Tanke, Tro og Handling kan udfolde sig til Guds Ære og til Menneskers time-lige og evige Gavn.

J. C. HEUCH

Litteraturliste:

- Rüssel: Gestalt eines christlichen Humanismus.
 Berdiajew: Von der Würde des Christentums und der Unwürde der Christen.
 Bjørkquist: Livstro och Kristendom.
 Berggrav: Nathan Søderblom.

JAKOB KNUDSEN

I.

Det Indtryk man staar tilbage med, naar man paa forholdsvis kort Tid har maattet læse Jakob Knudsens Romaner, Fortællinger, Afhandlinger og Prædikener igennem, er nærmest — Forvirring; men det er ogsaa ganske umiddelbart Indtrykket af noget stærkt, noget man synes har blotlagt et stort Stykke af Virkeligheden. Man har mødt et Menneske, som paa en ejendommelig Maade har oplevet Livet, og som søger at holde dets Modsætninger sammen med sin Personlighed. Baade Haardhed og Nænsomhed, Svaghed og Kraft, Hævn og Tilgivelse, Lov og Frihed, Tvivl og Tro, Timelighed og Evighed, Himmel og Helved. Jakob Knudsen er sig denne Livets Modsætning bevidst. Hans Digtning bliver derfor, bortset fra enkelte spontane Hymner paa Vers og Prosa — til Problemdigtning, hvori han altid voldsomt og direkte tager Stilling til Problemerne. Alle hans Afgørelser og Vurderinger foretages ensidigt udfra, hvad han selv paa første Haand har oplevet som det fundamentale i Livet, altsaa udfra, hvad der udgør hans Personlighed. Hans to store Problemer er da

1. Mennesket og Gud,
2. Mennesket og dets Næste

eller: det religiøse og det sociale.

Jakob Knudsen begyndte først at digte, da han var ca. 40 Aar gammel. Grundtrækkene i hans Forfatterskab ligger derfor fast. Der kan nok være enkelte mindre Forskydninger i hans Tanke- og Følelsesliv, men ikke i selve Grundtrækkene. Man kan derfor godt se hans Forfatterskab under eet, uden Hensyn til hvad Aars- tal og i hvilken Rækkefølge hans Bøger er udkommet. Hans Problemer klæder sig jo i Tidens Dragt, men i og for sig er de tidløse, har altid Aktualitet.

II.

Jeg skal nu prøve paa at springe midt ud i Tingene for efterhaanden at faa ridset et aandeligt Portræt op, saadan som jeg mener at have mødt det i hans Bøger, idet jeg udfra Bøgerne vil spørge: »Hvordan følte Jakob Knudsen Livet i sig og om sig, saasnt han var vaagen« (Livsf. p. 107). Jeg vælger tre af hans Romaner: Fremskridt (1907), Sind (1903) og Gjæring og Afklaring (1902) — som Udgangspunkter og prøver saa hele Tiden ogsaa at drage hele det øvrige Forfatterskab med i Billedet. Romanen »Fremskridt« handler om det sociale Livs Forandring i en dansk Landsby. Det vil sige om Sammenstødet mellem to bundforskellige Kulturer. Den ene er den gamle Kultur, Almuekulturen, dog ikke i dens helt »naturgroede« Form, men saadan som den er blevet vakt ved den grundtvigske Forkyndelse. Denne Kulturs Repræsentant i Bogen er Møllergaardens Ejer, Borrevad. Den anden Kultur, den, der overalt i Jakob Knudsens Bøger truer den første, er den moderne Civilisation med alle dens Sider: Arbejdere, Kapitalister og dens snyltende, rodløse Bourgeois.

Møller Borrevad kæmper for det gamles Bestaaen og synes, at alt, hvad der kommer ham i Vejen heri, er Ondskab og Forbrydelse. Og det gamle bestaar i en bestemt Form for menneskelig social og individuel Tilværelse. Denne Form ser saadan ud: Midt i Verden er Gaarden, Møllegaarden. Her skal én herske, og de andre skal tjene, hver paa sin Plads; thi det er alle bedst tjent med. Det skal ikke være af almen Menneskekærlighed, de gør det, men af naturlig Egoisme. Lydighed bliver da Grundordet, alt andet er Oprør og bør ikke taales. Tyende, Husmandsfolk, der arbejder paa Gaarden, skal føle sig knyttede til denne i Tryghedsfølelse og Ansvarsfølelse saa længe, de kender deres Plads. Men det er Bonden, Borrevad, som skal have det afgørende Ord i alt, hvad der angaar Gaarden. Der skal leves og arbejdes i Fællesskab, og der skal spises ved samme Bord. Al Efterbelse af fremmed, unaturlig Sæd og Skik skal bandlyses. Kaarene skal ikke være lige, det vilde være en Forbrydelse mod Menneskenaturen. Men det gælder om, at trods de nødvendige ulige Kaar, Æresfællesskabet opretholdes. Og her ligger Ejerens største og mest menneskelige Opgave. Af et saadant fast Æresfællesskab vil de Smaa heller aldrig frivillig bryde ud. Møller Borrevad har kun

Haan og Foragt tilovers for de Storbønder, der svigter deres Æresfællesskab med deres Medhjælpere og gør sig selv til Abekatte og Medhjælperne til udenforstaaende Proletarer. »Det bliver Smaatterier og Usseldom, materielt og især sjæleligt, naar Folk har det smaat selv og heller ikke hører levende sammen med noget større. Det fører overalt til Smaalighed — baade udvortes og indvortes« (197). Livet paa Gaarden skal ligge i Samarbejdet og Samansvaret og Æresfællesskabet — ikke i Ligheden. I et saadant lille samlevet Samfund af Bonden, hans Hustru, hans Børn, Tyende og Husmænd kan Menneskene lære hinanden direkte at kende — og det er Forudsætningen for, at de paa en usentimental Maade kan leve i Kontakt med hinanden. Her er Plads for en naturlig Menneskekærlighed — rigtignok af en helt anden Art end Bjergprædikenen. Her er det muligt for Mennesker at leve uden Skaberi af nogen Art paa det Naturgrundlag, som nu engang er Menneskets Væsen.

Uden om Gaarden ligger Sognet. Ogsaa Sognet skal være en naturlig, selvstændig Enhed, hvor de stærke regerer og fører de svage.

Iøvrigt kan Forbindelsen med alle andre Mennesker ikke være direkte; men gennem et fælles Midtpunkt, en fælles Sag, Fædrelandet, Danmark, kan Mennesker forenes paa naturlig Grund. Dette Fædreland er baade Jorden og dens Rigdomme, som er nødvendige; men det er ogsaa et aandeligt Fællesskab. Her i Møllegaarden er dette aandelige Fællesskab at finde i de ugentlige Oplæsningsaftener om Vinteren, hvortil alle, der har Tilknytning til Gaarden, møder. Her bliver Danmarks Saga levende i Sjælene gennem Oplæsning af de islandske Sagaer, Snorres Historie og Saxos Danmarkshistorie, Ingemanns Romaner og A. D. Jørgensens Fortællinger. Her bliver Historien til levende Myte, som former Sjælene og bringer dem i Samklang med Fædrelandet. Det hverken er eller skal være fuldkomne Mennesker, der lever i Møllegaarden. Fuldkommenheden er forbeholdt det hinsidige. Her er svære menneskelige Brydninger, Livet er en Kamp. Det er som altid hos Jakob Knudsen kun Mennesker, der er Tale om. Borrevad selv, Mølleren, lider ingen Mangel paa Brøst i almindelig Forstand. Han skildres som hidsig, halsstarrig, gerrig og ikke saa lidt herskelysten. Ved Siden af alt dette har han som de fleste

af Jakob Knudsens Personer en saa ømtaalelig Samvittighed, at det kan tangere det sygelige. Denne ømtaalelige Samvittighed staar her ligesom f. Eks. i »Sind« og »Angst« i Forbindelse med en Livsangst, Angsten for ikke altid at kunne handle ud fra Menneskets sjælelige Møde med Gud, hvilket for Jakob Knudsen er den nødvendige og eneste Betingelse for at kunne leve et Liv i Timeligheden. Det er Angsten for ikke altid at være sand. Det kan gøre en saa stærk Mand som Borrevad usikker, lade ham mærke, at Hengivelsen i Gud ikke altid har været helt ubetinget. Thi op af det naturlige Livsgrundlag og det folkelige danske Fællesskab stiger Borrevads og hans Omgivelsers Forbindelse med det evige, med Gud. Gud er ikke noget fremmed eller noget uopnaeligt for Mennesker, naar de blot lader være at bedrage sig selv. Først naar et Menneske begynder at forfalske sit Væsen, er det ham umuligt at mødes med Gud. Dette daglige, direkte Møde med Gud midt i Timeligheden betegnes i Møllegaarden ved Aftenandagterne. Thi Formen, hvorunder Mennesket møder Gud, er Trosordet og Fadervor. Det evige Fællesskab i Aftenandagterne, det folkelige danske Fællesskab i Historien i Oplæsningsaftenerne, det daglige Arbejdsfællesskab i Lydighed og under Ansvar, Æresfællesskabet — det er, hvad der udgør Livet i en dansk Livscelle som Møllegaarden, og det er Jakob Knudsens Ideal af menneskeligt, d. v. s. dansk Samliv.

Møller Borrevad aner, at der er mange Kræfter, der truer en saadan dansk Livsform. Det virker i ham som instinktivt Had til alt, hvad den moderne Civilisation bringer med sig, baade materielt og aandeligt.

Set ud fra Borrevads Samfundsbetragtning bliver baade Kapitalister og Arbejdere Forbrydere. Begge Parter virker lige nedbrydende paa det gamle. Jakob Knudsen forstaar ellers godt, at Mennesker kræver deres naturlige Plads. I »Livsfilosofi« gaar han i Rette med Socialisterne. Han beskylder dem for falsk kristelig Barmhjertighed. »Det er Socialisternes blødsødne og taabelige Snak om deres Ret, hvor det alene er Magt, det drejer sig om. Bliv stærk! siger jeg, saa faar I vel Bugt med Jeres Fjender engang! Men snak ikke om Ret medmindre I har Løfter fra Gud eller Mennesker at holde jer til!« (16). Ret er nemlig for Jakob Knudsen noget personligt. Ret kan der kun være Tale om, naar

jeg har med et personligt Væsen at gøre, som har givet mig et Løfte. Ret saadan ud i det blaa eksisterer ikke.

Jakob Knudsen ser kun det opløsende, nivellerende i Socialisternes Virksomhed. Han saa ikke, at der gennem Arbejdernes mange og vidtforgrene Organisationer midt i den maskinelle Civilisation skabtes en helt ny Basis for Samarbejde, Tryghedsfølelse og Æresfællesskab. Her i Romanen »Fremskridt«, hvor han lader alle disse Forhold spejle sig i Møller Borrevads Sind, bruger han de stærkeste Ord om de fattige, der har skilt sig ud fra et Fællesskab. Han lader Borrevad sige: »Det er nødvendigt, at der fyres under Menneskeheden med Sult og Nød og Strid som en Brand — ellers opper det sig ikke, det løfter sig ikke, det hele bliver som et klægt, halvbagt Brød, ingen gider æde,« (249) eller: »Det er sørgeligt nok, naar Mennesker dør af Sult. Men at dø er en ærlig Ting, det bliver man ikke ringere af. Nej, hundred Tusind Gange sørgeligere er det, naar de, som lever, kun lever for Usseldom og Smaatteri« (249). Socialismens Fremmarch bliver derfor noget nær lig et uundgaaeligt Ragnarok i Jakob Knudsens Bøger. Det værste ved dem er dog efter Jakob Knudsens Mening, at de ikke mere har Del i noget levende organisk Fællesskab, at de er blevet rodløse baade i det timelige og det evige. Hans Ord om Kapitalisterne er dog ikke blidere. Her i denne Roman lader han Madam Borrevad sige om dem: »Saa synes jeg da heller ikke, man kan kalde Nutidens Kapitalister for Anførere, som der er noget løftende ved at følge for de Smaa. Og ligesaa lidt alle disse Direktører for Aktieselskaber og Andelsforetagender.« (318.) — Kapitalismen gav jo som bekendt, af Grunde, som jeg ikke her kan komme ind paa, bred Plads for den snyltende, nydende Mennesketype. Denne Type behandles ikke i »Fremskridt«, men mange andre Steder, stærkest vel i »Varulven« (1908); men det kan være naturligt at søge at beskrive den i denne Sammenhæng, da ogsaa den er en Fare for Livet i Jakob Knudsens Idealgaard. Det er det Menneske, for hvem det gælder om, som Hovedpersonen (Hallberg) siger »at svæve«, altsaa det modsatte af »at være rodfæstet«. »At svæve« vil i denne Forbindelse sige: at leve ved Penges Hjælp løsrevet fra ethvert naturligt Ansvar, uden Forbindelse med eller Afhængighed af virkeligt produktivt Arbejde og derfor ogsaa uden virkelig medlevende Kontakt med andre Men-

nesker, at leve betragtende eller nydende alt baade materielt og aandeligt, saa alt ligesom bliver foreløbigt, uvirkeligt, saa man ikke røres hverken af Livets Glæde eller Smerte, saa man endog kan betragte sit eget Liv, sin egen Glæde og Sorg som et Skuespil, man staar udenfor, saa man i Nydelse ligesom kan opæde sine Medmenneskers Liv og endda være lige tom, saa man ikke med hele sit Væsen kan hengive sig til nogenting, hverken Glæde eller Sorg, Elskov eller Venskab, hverken til Arbejde eller Lystighed, hverken Gud eller Djævelen, for saa endelig, naar Nydelsens Begejstring er dunstet bort, at ende som Spidsborger, og saa falskeligen tro, at dette er Frihed. Thi det er ikke Frihed, men Lediggænger og djævleblændt Ondskab. I et saadant Menneske kan Længslen efter Frigørelsen fra Isolationen dog ikke dø, men den kan forvrænges til Ondskab. Det naturlige menneskelig-egoistiske, men samtidig himmelbundne Liv i Jakob Knudsens Idealgaard trues ogsaa af andet end Kapitalister og Arbejdere og rodløse Fri-tænkere. Den for Jakob Knudsen (og Borrevad) sikkert modbydeligste Fare kommer fra Tidens uvirkelige, unaturlige Freds- og Retfærdighedsapostle. I en Afhandling: »Menneskelighed og Livsgerning« i »Kristelige Foredrag« taler Jakob Knudsen om to Mennesketyper: De stærke og de svage. Begge Typer kan være det, han kalder rodfæstet, d.v.s. leve i Overensstemmelse med deres egen Natur. Begge Typer kan ogsaa være rodløse. Det, der kendetegner et stærkt, rodfæstet Menneske som f. Eks. Kong David eller Møller Borrevad, den gamle Præst, Lærer Urup, Karl Wintrup i »Gjæring og Afklaring« eller Nis Andersen i »En Ungdom« er deres stærke, aktive Begejstring, er det, at de aldrig til Bunds tvivler om deres Vej eller Livsgerning, men føler sig naturbundne dertil, føler sig drevne til deres Gerning af »Drifter fra Gud i Sjæl og Krop«, og først og sidst, at de gennem denne deres Natur hviler i Gud. Det er de Mennesker, der virkelig har en Gerning at gøre eller et Budskab at bringe, som intet uden Døden kan rive dem bort fra. Den eneste fuldkomne af dem er Jesus. »Som om Gud kaldte Mennesker paa anden Maade end derved, at Han gør dem besatte af en vis Gernings Aand; med hele det Sæt af Evner og Tanker og Lyster og Vanskeligheder og Svagheder og Kræfter, Glæder og Sorger, som hører til — eller som ved vor egen Daarlighed kan komme til at følge med — en saadan Gerning.« (161.)

Det er de Mennesker, som Jakob Knudsen beundrer, som han mener er de natur- og gudbestemte Førere for Menneskene, dem som de svage faar Rigdom ved at støtte sig til og følge. Der gives imidlertid ogsaa naturlig stærke, men rodløse Mennesker som Saul, der lader Egenkærligheden fortrænge alt, og i Stedet for at leve og handle ud af Samfundet med Gud lader en ond Aand husere i sig og derved bliver til Menneskers Fjende, fra hvem ondt udgaar. De svage, siger Jakob Knudsen, kan ligeledes deles i to Grupper parallel hermed. Der gives de naturlige svage, som svigter deres Natur og vil være stærke, som etablerer et Gudsforhold, som ikke er ægte. De lyver sig en Livsgerning til, som de aldeles ikke paa naturmæssig Vis er bundne til, som de ingen virkelig Lidenskab har for. Da de ikke virkelig er bundne af noget, bliver de des mere optagne af en Forfængelighed, som gør dem ømtaalelige overfor Kritik og svage overfor Smiger, noget den stærke ikke kender til. Det er den Slags Mennesker, der endelig skal gøre noget, »udrette en lille Gerning i vort Folk« — det være sig nu som Højskolemand eller Bestyrer af en Brugsforening, som Kolportør, Mejerist, Friskolelærer eller Formand for en Foredragsforening. Det er nogen Bønhaser og ækle Livsgerningsmænd, der gaar og »vigter sig i Naadigherrens Tjenerliberi, uagtet han slet ikke har fæstet dem« (177). Og saa tager de Tonen højt og siger, at de føler Guds Kald til denne eller hin Gerning — altsammen for at dække over deres Forfængelighed og indre Tomhed. »En tilløjet Livsgerning er som en Vampyr, der suger Blodet ud af det Menneske, hos hvem den holder til. En tilløjet Livsgerning suger al Privatliv, al Menneskelighed bort af den Person, som har tilløjet sig den.« (165.) Jakob Knudsens Stemning overfor den Slags svage Mennesker, der vil tillyve sig Styrke, kommer kraftig til Orde i en Udtalelse som denne: »Jeg mindes en Fødtur, jeg som ganske ungt Menneske gjorde med en saadan Person. Jeg var endnu ikke — — klar over, at han var en Bønhas; — men jeg fik det at føle. Thi intet Øjeblik kunde han faa sine Foredrag af Hovedet, han samlede stadig Indtryk til dem, og hvad han ytrede til mig, blev egentlig sagt til det Vinterskoleophold, som han ventede paa. Ligesom Boaslangen med sit Spyt indsylder sit Bytte, før den nyder det, saaledes overgylpede han alt, hvad vi saa, med sin Højskoleslavver og formindskede mig derved, som det vil for-

staas, i væsentlig Grad min Nydelse af Turen« (167). Og det mærkelige er, at disse Mennesker hos Jakob Knudsen næsten altid skal prædike Bjergprædikens Ord. Jeg vil uddybe Jakob Knudsens Syn paa dette lidt nærmere: I Problemets Centrum staar Jesu Ord fra Bjergprædikenen og det naturbundne, faldne Menneskes i dets Forhold til disse Ord. Før det første advarer Jakob Knudsen stærkt mod at blande det kristelige (her altsaa Bjergprædiken) og det naturligt humane sammen. Mennesket er først og fremmest et Naturvæsen. Selv de bedste Kristne er 90 pCt. Hedninger. Kristi Lov hører ikke sammen med den menneskelige Natur, men er den fjendsk. Den vil ophæve alt naturligt Menneskeliv, Kønsliv og Ejendomsret. Bliver den anvendt paa det naturlige Menneskeliv, bliver den blot en behagelig Lov for de dovne og fejge. »Præsterne i Danmark og andetsteds vil jo gerne have det til, at det kun er de større Formuer, Kristus har noget imod; en aarlig Indtægt af 3—6000 Kroner skulde han derimod finde rimelig og passende.« (Livsf. 57.) Nej, saa snart Bjergprædikenen bliver taget ud af sin Sammenhæng, bliver den til det forfærdeligste Vaas. Thi i det naturlige Menneskeliv er alt Egenkærlighed, selv den mest opofrende Fædrelandskærlighed. Det naturlige Menneske søger altid sig selv, endog naar det søger Gud, og naar det søger sin Næste. Men dette er altid utilfredsstillende, og fører ikke ud af Ensomheden, der efter Jakob Knudsens Mening er det egentlige Helvede. Alt religiøst Livs Formaal er for Jakob Knudsen at mødes med Gud og hvile i ham, ikke blot hisset, men her paa Jorden. Mennesket kan ikke nøjes med Forvisningen om, at de tror paa Gud, ej heller med en nok saa stærk Længsel efter hans Samfund. Gud er ikke i Jammerdalsfornemmelsen, selv om den kan være Vejen til ham. Ligesaa forholder det sig med den »naturlige« Glæde. Og Mennesker vil møde Gud selv. At tro paa Gud er ikke som at tro paa Christian den 4. At tro paa Gud er en Tilstand i Sjælen, hvor Sjælen virkelig rører ved Gud, at tro paa Chr. d. 4. er at vide, at han har været til og været saadan og saadan. Jesus siger jo: hvo, som tror paa mig *har* Guds Rige. Og i denne Tro paa Gud kan Mennesket møde Menneske, og kun deri. Hvad Mennesker ellers kalder Tro, er oftest saadan Tro paa Chr. d. 4., d. v. s. Mennesker mødes i fælles Meninger, som de ved Diskussion og Tvang kan faa gjort ensartede, og som de saa kal-

der det fælles. Men Meninger er altid noget helt menneskeligt, ogsaa Meninger om Gud, og de er kun til Gavn i det menneskeligt naturlige og har intet med Samfund med Gud at gøre. Ud af Meninger, de være nok saa »rigtige« eller rettroende, kommer der aldrig et Møde med Gud. Det kommer kun, fordi Mennesket ikke kan være sig selv uden Gud, og fordi Gud kommer og rører ved Sjælen — forstaaet ganske uden Billede. Og saa er ogsaa det Øjeblik kommet, da vi kan opdage vor Næste, ikke som et Spejlbillede af os selv, men som det ejendommelige Væsen, han er. Først da er vi virkelig »os selv«. Vort »selv« »det er Længsel i vort Indre efter at blive befriet ved Hengivelse — — —«. Sandheden er altid noget, der maa deles med en anden, som det hedder i Livsfilosofi 166. Derfor er Tro, Syndernes Forladelse, evigt Liv og Samvittighed eet og det samme. Men de fleste mener, at Syndernes Forladelse er at slippe for at komme i Helvede, og evigt Liv alene vil sige Livet efter Døden. Jesu Lov er derfor en Lov med et bestemt Formaal, men ikke i den timelige naturlige Menneskeverden, men den er en Indgangslov til Guds Rige. Den skaffer os ingen Løn, men saa vidt vi lever efter den, vidner den om Guds Rige, d. v. s. om Menneskers Møde med Gud. Den er en Hospitalslov, der gælder som Indgang til Guds Rige, men ikke i Guds Rige selv. At den derfor alligevel vil faa Betydning for et Menneskes naturlige Liv og hans Handlinger, er indlysende, uden at det dog vil være muligt at naa Fuldkommenheden. »Der er nogle, der mener, at dette nye Liv tillige skulde ytre sig i udvidet Kvæg- og Smørexport, tiltagende Anvendelse af Elektricitet i Landbrugets Tjeneste, forbedret Hygiejne, Gymnastik og Sløjdundervisning. Dette maa dog anses for en Fejltagelse,« siger Jakob Knudsen (Livsf. 65). Men Freds- og Retfærdighedsapostlene tror, de er kaldede til at realisere Kristi Lov her i den naturlige Verden med deres Snakkerads.

Pastor Heyman her i Romanen er en saadan Apostel. Han spejles i Møller Borrevads Sind som en, der direkte gør Grin med Gud, som en Pjatrøv, der tror, han ganske rolig kan gaa ud fra, at Menneskene af Naturen er saadan, at de kan gøre Kristi Lov til Norm for et borgerligt Samfund. Han prædiker Georgeisme og Socialisme og Humanitet og Pacifisme og Guds Retfærdighed paa Jorden i en Pærevælling. Han har nogle taagede Forestillin-

ger om, at alle Mennesker skal elske alle for Menneskers, for Guds Skyld — som om man kan elske andet end for sin egen Skyld, siger J. Kn. — Og alt dette, uden at det har ringeste Bund i hans eget Væsen. Da Borrevad gør ham opmærksom paa, at han kunde jo begynde med at dele sine egne Ejendele ud, har han ikke andet Svar, end at i hans (Heymanns) Tid bliver der nok at gøre med at tale om disse Ting. Med grum Ironi hudfletter Jakob Knudsen disse Folk, Præster, Højskolemænd, Bønder og Skolelærere. Det er Hyklere og Narre og Selvbedragere, der helst vil komme gratis til alt og ikke tage Menneskelivets virkelige og naturlige Vilkaar med i Betragtning. De sjakrer med Gud og med den hellige, naturlige, menneskelige Egoisme.

I den Roman, jeg gennemgaar, forekommer endelig en Mennesketype, som ogsaa gaar igen i de fleste af Romanerne. Det er Bøllen Octavianus. Han er det fuldstændigt amoralske Individ, en Øjentjener, en Smigrer, listig og snu, uden Sans for ondt og godt eller Ære og Vanære. En ondsindet Loketype, som klynker og jamrer, naar det begynder at gaa galt, og som simpelthen glæder sig, naar han kan komme til at gøre ondt. Et mislykket Menneske, som efter Jakob Knudsens Mening al Medlidenhed og Kærlighed ikke blot er spildt paa, men som det er en ligefrem Forbrydelse at vise Medlidenhed. Jakob Knudsen foragter de moderne Freds- og Menneskekærlighedsapostle, naar de raaber om Tilgivelse og Broderkærlighed overfor Bøllerne. Efter hans Mening skal disse straffes, ja helst udlives. At der saa maaske kan komme til at gælde noget helt andet overfor Gud, som er den eneste, der kan og skal granske Hjerter og Nyre, bliver helt og holdent en Sag mellem Gud og dem. Ingen skal opføre sig mere kristeligt overfor disse Bøller, end han kan forsvare overfor sin Natur, og det bør Samfundet heller ikke. Derfor siger han: »Straf Bøllerne paa Livet!« Ikke fordi det er kristeligt, men fordi det er ærligt naturligt. »Vi bør erkende Naturlivet, som det er, med dets strenge, tvingende Love. Ellers faar vi heller aldrig den rette og fulde Forstaaelse af det evige Liv i Frihed og Kærlighed,« siger han (Livsf. 28).

III.

»Fremskridt« kan betegnes som en social Roman. De fleste af Jakob Knudsens Romaner handler jo ellers om Menneskers

personlige Problemer. Mange af disse Menneskenes personlige Problemer, som Jakob Knudsen behandler, lader sig betragte ud fra Romanen »Sind« (1903). Dens Hovedproblemer er Forholdet: Fader—Søn—Gud og Forholdet Samfundsmoralen eller Lovene og den enkeltes Samvittighed.

Drengen Anders har faaet en yderst streng Opdragelse af sin Fader, Per Hjarmsted. Faderen og Gud er i Barnets Bevidsthed smeltet næsten helt sammen i een overmægtig Autoritet. Da Anders som nykonfirmeret begynder at gøre Oprør mod Faderens overdrevne Strengthed, opstaar der i ham en Angst for, at Gud ogsaa skal svinde for ham. Han begynder ogsaa at tvivle om Guds Retfærdighed. Da har han en mærkelig Oplevelse. Den Fader, som i alle ydre Ting har krævet den yderste Form for Lydighed og været hensynsløs mod ham i sin Straf, viser paa det religiøse Omraade den største Frihed, ja Ydmyghed overfor Sønnen. Overfor andre Mennesker har Per Hjarmsted været streng, dømmesyg, selvretfærdig, umedgørlig. Han kalder alle andre Mennesker Kæltringer og ser ikke anden Vej til at lade Retfærdighed komme frem end Selvtægt. Men overfor Gud er han helt ydmyg, saa Guds Magt og Retfærdighed maa være uendelig stor, synes Anders, naar selv hans Fader maa opgive sin Myndighed og sin Pukken paa Retfærdighed overfor ham. Og Anders føler det at bøje sig for denne Magt som den videste Frihed. Men Faderen, det stakkels Menneske, vil han ikke mere bøje sig for. Anders er blevet et frit, selvstændigt Menneske, der med sin Natur hviler i Gud. »Og det Gode havde han da opnaaet nu, at han i sit stille Sind kunde trodse og haane sin Fader frit og uhindret; der fandt ikke længer nogen forvirrende Sammenblanding Sted mellem hans Faders Gammelmands-Arrigskab og saa Guds Vilje. Tværtimod, der var den bredeste Adskillelse; det ene var Tvang; det andet Frihed, Stolthed, Herlighed« (35).

Dette Forhold: Fader—Søn—Gud gaar igen i mange af Jakob Knudsens Romaner. Stærkest vel i Dobbelt-Romanen »Angst« (1912) og »Mod« (1914), der handler om Martin Luthers Udvikling. Her er paa samme Maade Martin knyttet til sin Fader trods dennes urimelige Strengthed. Baade her og i »Sind« skyldes Faderens Strengthed hans Angst for det onde, som de begge føler som en grum Realitet. Begge Steder bliver der i alt, hvad angaar

de timelige Ting krævet den mest ubetingede Lydighed af Barnet. Og begge Steder er der hos Barnet den samme Sammensmeltning af Faderen og Gud som Autoritet. Begge Steder fører det til, at da Løsrivelsen fra og Tvivlen paa Faderens Retfærdighed og Autoritet bryder igennem, kommer der ogsaa Tvivl paa Guds Retfærdighed og Autoritet og en Angst for at faa Gud paa Afstand og for Helvede og det onde som Straf for Oprøret. Begge Steder fører det til, at Mennesket (Barnet) kommer til at leve helt ned til Bunden af sit eget naturlige Væsen og at erfare, at kun hvis det atter kan faa dette til at hvile i Gud, er det muligt at leve Livet. Kravet om dette umiddelbare Møde med Gud uden nogen Mellemand har flere Hindringer og er mere reflekteret og bliver derfor ogsaa stærkere og hensynsløse hos Martin Luther end hos Anders Hjarmsted. Resultatet er begge Steder det samme: en kampglad Ro, en Oplevelse af at mærke »Guds skønne Solskin i Sjælen«, som det hedder i Romanen »Inger« (1907). En hensynsløs Hengivelse i alt, hvad der har sin Rod i dette Møde med Gud — ogsaa ydre Handlinger, selv om de i Øjeblikket strider nok saa meget mod al borgerlig, samfundsbestemt Moral. I Kristelige Foredrag (146) siger Jakob Knudsen: »— Jeg takker min Fader i hans Grav, fordi han selv ved sin Optræden overfor mig som Barn har lært mig rent umiddelbart Forskellen paa udvortes Tvang og aandelig Frihed. Han var i alt ydre en barsk og streng Mand og fordrede af sine Børn, ikke blot at de skulde lyde, men ogsaa lystre; men blev Talen om Kristendommen, om aandelige Ting, da forvandlede hans Væsen ganske, saa jeg ordentlig kunde blive forlegen overfor ham: thi han var da som min Tjener, eller som Tjeneren eller Agenten for et stort Handelshus, der ydmyg kom og tilbød sin Herres Varer.« Direkte Moralisering eller direkte at erhverve Sjæle for Guds Rige var for Jakob Knudsen værre end Pesten.

For Jakob Knudsen er det normale Forhold, at Barnet føres til Gud af Forældrene indirekte ved Opdragelsen. Hvis dette Forhold hindres, kan det føre til, at Barnet spærres ude fra Gud ved de Komplexer, der opstaar i dets Sjæl, som han har skildret det i den lille Roman: »Et Gjensyn«. Sønnen Christian har i Trods og Uvilje forladt sit Hjem, men Trangen til at møde Gud, som han har i sig fra Opdragelsen, driver ham atter hjem for at bekende

alt for Faderen og faa hans Tilgivelse. Men han finder sin Fader død og gaar derved helt i Staa i Følelsen af at være for evigt udelukket fra Gud. »Aldrig skulde han tale med ham (Faderen) mere, og aldrig skulde han blive sig selv mere, og altid skulde han leve uden Gud« (40). Han maa evig leve i Afstand fra Gud. Det gælder om, at give Sjælen, Fantasien fri Udfoldelse hos Barnet. Det opnaas særlig ved »livsinteresseret« Omtale af Fædrelands- og den bibelske Historie. Derved dannes en Slags Idealitet i Barnets Sjæl, d. v. s. der er vækket stor Uro, der først faar Hvile i Gud. Viljen derimod dannes bedst ved Tvang i alt det ydre, ved punktligt Arbejde, Skrivning, Læsning og Regning og ikke mindst ved legemligt Arbejde, og den hører til her.

Jeg vender tilbage til Romanen »Sind«. Det er Anders Hjarmsteds stærke Sind, der er Bogens Emne, og som Jakob Knudsen med fuld Tilslutning vil belyse. Han arbejder som sagt altid i Modsætninger. Overfor Per og Anders Hjarmsteds stærke Sind stiller han et helt modsat. Proprietær Kren Faurholts Slægt. Overfor disse to Former for et stærkt, naturligt Sind, stiller han den vege, gode, samvittighedsomme Pastor Steffensen, og endelig som en Kontrast til alle disse Skurken, Bøllen, Herredsfuldmægtig Fischer. Sammenstødet mellem disse Typer giver Sprængstof i Bogen.

Faurholts er livlige, livslystne, barnligt glade, frodige Mennesker. Med mærkbar Glæde omtaler Jakob Knudsen den gamle Faurholts »straalende, solvarme, rævelune Sind«. Han gaar ikke og holder krampagtig paa sin Ret og paa Retfærdighed, ej heller er han optaget af at tugte de uretfærdige. Alt hos ham gaar ud paa et naturligt, kraftigt Liv, hvor han skaffer saa meget som muligt til sig og sine uden altfor smaalige Hensyn til, hvordan han gør det, og det er det, der bringer ham i Klammeri med Anders Hjarmsted, idet de støder sammen om Brugsretten til en Fællesmose. Det er et Sammenstød, der slaar Gnister. Faurholts rævelumske Fremgangsmaade i Kompagniskab med den skurkagtige Herredsfuldmægtig bringer Anders Hjarmsteds Retfærdighedssans til at koge over. Dertil kommer Anders' Forelskelse i Faurholts Datter Gjatrid og Forældrenes Forsøg paa at tvinge hende til at tage Fuldmægtigen og flere andre Forhold, hvorved simpel Ret og Billighed fejes til Side. Men Anders' Væsen er Ret

og Retfærdighed. Det er identisk med hans Forhold til Gud, og spontant stiger derfor Planen om at tage sig selv til Rette op i ham, han beslutter at slaa Fuldmægtigen ihjel. Da Anders saa efter sin Plan har dræbt Fuldmægtigen, gaar han direkte med Gjatrid til Pastor Steffensen, for at han skal vie dem. Næste Morgen faar Anders Lejlighed til ogsaa at dræbe Arrestforvareren, men bliver straks derpaa selv dræbt af en Betjent.

Anders Hjarmsteds Liv kunde derefter synes at være en Tragedie; men det er ikke Jakob Knudsens Mening. Den personlige Retfærdighedsfølelse, der i ham er vokset næsten til Sygelighed, er alligevel et sandt Udtryk for hans virkelige Væsen. I den er han helt og fuldt sand overfor sig selv. Det er hans Natur. Men Uretten vokser ham over Hovedet, overalt i Samfundet møder han kun Kæltringer, i Moralen kun Retfærdighedens Forvrængelse, hans Samvittighed kommer derved i Kollision med Samfundets Love. Han tager sig selv til Rette. Deri oplever han det store og største, deri oplever han den store Befrielse, saa Livet forklares for ham i et kort Øjeblik. Derfor kan der selvfølgelig heller ikke blive Tale om, at han angrer sin Gerning, skønt det er et planlagt Mord, men kun om Retfærdighedens Sejr og Triumf et kort Øjeblik. Men han har derved sat sig udenfor Samfundet og maa tage Samfundets Dom. Men han gør det med Tilfredshed, med en lys Glæde i sit Inderste, ja med en Fornemmelse af en Forsmag paa Saligheden. Det er det samme Forhold, der skildres i »Den gamle Præst«, »Lærer Urup« og flere andre Steder. Saadanne Mennesker har en Fornemmelse af, at de har tjent Livet ved at udrydde dets Vrængbilleder. De har vovet at være sig selv, de er ikke gaaet ud over deres eget Naturgrundlag og har opnaaet om end blot for et Øjeblik den Ro i Sindet, som er Udtryk for Hvile i Gud. Det, der samfundsmæssigt set er ondt og derfor maa og skal have sin Straf, kan set fra det personlige Stade være noget godt og tjene Livet. »Men i saa Tilfælde ytrer det heroisk-tragiske sig netop deri, at Helten for Livets Skyld maa lide sin Straf, skønt han dybest set har Ret, og at Samfundet bør straffe ham, fordi han efter Loven har Uret.« (Livsf. 37). Ellers kunde jo enhver Forbryder komme og sige, at han handlede efter sin Samvittighed.

Jeg har i Forbindelse med Romanen »Fremskridt« omtalt Jakob Knudsens Inddeling af Mennesker i stærke og svage. Der var en

Gruppe af de »svage« Mennesker, som jeg ikke fik omtalt. Det er dem, der, skønt de er »svage«, ikke gaar ud over deres Naturgrundlag. De viser ofte deres Ærbødighed for det menneskelige hos dem selv — ved deres Forlegenhed. De vil ikke for nogen Pris gaa uden for sig selv. De vil ikke paa noget Omraade betjene sig af Ord og Lader, der er dem fremmede, for at staa sig i den selskabelige Kamp for Tilværelsen. De har Mod til at være deres Angst og Forlegenhed bekendt. Det er næsten den skønneste Form for Ærlighed, der findes, siger Jakob Knudsen. Overfor Gud er baade de ærlig svage og de ærlig stærke lige gode. Gud bor jo i Troen hos det mest stilfærdige, private Menneske lige saa fuldt som hos dem, der har den store Livsgerning. Thi det er Mennesket selv og ikke dets Livsgerning, der skal møde Gud. I Romanen »Sind« skildres denne Type i Pastor Steffensen. Han er en svag Mand, der aldrig vovede at tage fuldt Fodfæste i det timelige, men Evighedslængslen er brændende i ham. Et naturligt Menneskeliv i dets Vælde og Pragt og Synd, vover han aldrig at gaa ind i. Han er altid god, men altid usikker og bange for sin Samvittighed. Han har ikke noget stærkt Sind at gaa efter, og som Guds Kraft kan virke i. Det er ham, som om alt var knækket i ham. Men med al sin Lidelse, al sin Ensomhed lykkes det ham dog at naa ind til det dybeste, til det Evige i sig selv, det umiddelbare Møde med Gud. Han elsker uden Misundelse de dejlige, naturlige, i Livet rodfæstede Mennesker fra Stavn og forstaar ogsaa Anders Hjarmsteds Handlemaade, at han maatte handle, som han gjorde. En lignende Type er ogsaa skildret i Romanen »Rodfæstet« i Pastor Gluds Skikkelse. Ogsaa han higer ud over Ensomheden for at mødes med Gud og Næsten i indre Oplevelse, ikke i Meninger og ydre Ting.

IV.

Jeg har nu søgt ved en Gennemgang af de to Romaner: »Fremskridt« og »Sind« at berøre en Række Livsproblemer, som har optaget Jakob Knudsen. Jeg vil til Slut lige strejfe den tredie, som jeg nævnte i min Indledning: »Gjæring og Afklaring«.

Ogsaa her drejer det sig om Menneskers Strid for at blive sig selv, hvilket jo for Jakob Knudsen var ensbetydende med at komme til at hvile med sin egen Natur i Gud. Hovedpersonen er

Karl Wintrup. Hans historisk-poetiske Opdragelse har tidligt formet hans Sjæl saadan, at han anskuer Verden som en Kamp mellem Aser og Jætter. Som voksen kommer han i en stærk Gæring, d. v. s. en Modsætningskamp mellem to helt forskellige Livsyn: en hedensk-panteistisk Lykkedrøm. Denne Livsholdning øver sin store Indflydelse paa ham gennem en fri, uafhængig, men efter Jakob Knudsens Mening, rodløs Kvinde. Hun drømmer om og begærer en Lykke, der er potenseret i et evigt, guddommeligt Elskovsøjeblik, da de to Elskende skal være hinanden alt, saa der ikke bliver Brug for eller Plads til hverken Gud eller noget andet, og al hendes Liv er en Forberedelse til dette Øjeblik. Forudsætningen for, at Karl Wintrup med hende kan faa Del i dette evige Øjeblik, er, at han helt maa opgive og fornægte det andet Livsyn, som fra Barndommen har været eet med hans Væsen: hvor al jordisk Lykke har sin Oprindelse i Gud, hvor Synd, Angst og Ansvar betyder mere end et Øjeblik's intens Lykkeglemsel. Da det kommer til en Prøve mellem de to Livssyn, sejrer den sidste. Og, tænker Karl Wintrup, »naar Troen havde en saadan Magt over ham, saa var det jo Daarskab, Jammerlighed ikke at leve helt derefter«, alt andet maatte blive Halvhed for ham, sjælelig Undergang. Han vender tilbage til sine grundtvigske Kredse og bliver Højskoleforstander. Jakob Knudsen har her i denne Bog nogle Skildringer af Mødet med Gud, vældigt og herligt oplevet gennem Menighedens Salmesang og det talte Ord, om end de Mennesker, der synger og taler, er nok saa skrøbelige. Heri ligger maaske Jakob Knudsens egentlige og stærkeste Livsbekræftelse. Det er Menneskets Møde med Gud i Troens Ord og Fadervor, som Grundtvig havde udformet det, og som Jakob Knudsen helt selvstændigt havde genoplevet det. Historisk set kan man vel sige, at det Jakob Knudsen her giver Udtryk for, er Sammenstødet mellem Grundtvig og Brandes.

At kunne bruge Trosordet og Fadervor og Ordene ved Nadverrens Sakrament bliver for Jakob Knudsen det ydre Kendetegn paa Muligheden for Mødet med Gud. Han mener, at han selv kun gennem dette Ord har Adgang til Gud, og han er næsten sikker paa, at det overhovedet er den eneste Vej for Mennesker. Dog er det, som om han ogsaa lader andre Muligheder staa aaben (Kr. Foredrag 127).

V.

Jeg har nævnt, at Jakob Knudsen overalt præciserer Forskellen mellem det naturlige og det Evige. Jeg citerede hans Ord: I det naturlige Menneskeliv er menneskelig Kærlighed blot indirekte Egenkærlighed — selv hvor der er Tale om f. Eks. den mest opofrende Fædrelandskærlighed. Paa den anden Side hører for ham ogsaa Fædrelandskærlighed med til det naturlige Menneskes Væsen, hvis det da ikke er en Bølle, en Bønhas eller en paa anden Maade rodløs, der er Tale om. Med Grundtvig mener Jakob Knudsen nemlig, at Danskhed ikke betyder visse Anskuelser med Hensyn til Forsvarssagen eller en vis Begejstring for Dannebrog, men derimod selve »Støbningen af Danskens Sjæl, saaledes som den er gydt i Modersmaalets Former og præget af Fædrelandets Historie«. Alt hvad der tilegnes af en dansk Sjæl, bliver derfor dansk præget. Et dansk Menneske kan bibringes Religion, Moral, æstetiske Kundskaber, Dannelse etc., men det bliver allsammen værdiløs Viden, hvis det ikke tilegnes levende, d. v. s. bliver dansk præget. Nationalitet er Sjælens Form, dens naturlige Form. En virkelig Kosmopolit har efter Grundtvigs og Jakob Knudsens Mening ingen Sjæl. »Er vi ikke danske, da er vi sjæleligt ingenting« (96), siger Jakob Knudsen. Et Menneske kan ikke leve sandt paa anden Maade. I denne naturbestemte Mennesketilværelse, som vi har Pligt til at leve og virke i, skal vi i Kristenkærlighed aldrig gaa længere, end vi bliver paa naturlig Grund. Vi skal ikke opfylde flere af Kristi Kærlighedsbud, end vi kan have vort Væsen, altsaa vor Nationalitet med os. Jesus har blandt andet sagt, at vi ikke maa sætte os op mod Fornærmeren. Men hvis det nu er vort Lands Fjender, der er Fornærmeren, vilde dette jo blot skade vor Kristenkærlighed paa de Punkter, hvor den er mulig; f. Eks. Forældre—Børn; blandt Søkende; mellem Ægtefæller. Er det derfor vort Lands Fjender, der er Tale om, er det vor Pligt at sætte os op mod Fornærmeren. Thi vort Lands Fjender vil ødelægge det Naturgrundlag i os, som er Betingelsen for vor Forbindelse med det Evige. Derfor skal vi i Krigen hugge saa mange af vort Lands Fjender ned, som vi kan overkomme. »Det er nødvendigt for Modersmaalets Skyld, og Modersmaalet er nødvendigt for vort Kristenliv.« (Kr. F. 194.)

Jeg har nu saa tidt omtalt Jakob Knudsens Dualisme: det

timelige, naturlige Menneskeliv og det Evige. Det naturlige Menneskeliv, siger han, maa trods al Livets Storhed og Vælde altid føles som noget foreløbigt. Dets Livsindhold er altid, at »det næste Trin i Udviklingen« skal blive bedre, gøre rigere end det tidligere. Og denne »Fremgang«, siger Jakob Knudsen, er Livets naturlige Betingelse, skønt den aldrig gør et Menneske helt tilfreds. Thi den dybeste Drift i vort Væsen er vor Trang til at forenes med Gud og gennem ham med vor Næste. At opnaa dette er da virkelig at være rodfæstet. Saa kan vi ogsaa magte Timeligheden. Thi Samfundet med Gud betyder ikke Timelighedens Ophør, som Pietisterne tror. Ved at blive forenet med det Evige bliver vi vel plantet i Timeligheden. Den Kristne kan derfor meget vel tænke sig den Udvikling, der her er begyndt, fortsat i Evigheden. Jakob Knudsen er altsaa ingen Asket eller Verdensfornægter. Det er ikke derved han faar Del i Guds Rige. Men han kender to Verdner. Og som Jesus var baade Gud og Menneske, maa hans Disciple ogsaa leve i begge Verdner, indtil Omvendelsesværket er færdigt. Paa denne Spænding mellem det naturlige Menneskeliv og Gudsriget og om Menneskets Stilling deri — her i Ufuldkommenheden og hisset i Fuldkommenheden — er alle Jakob Knudsens Romaner og Fortællinger digtet. Glæden over Livets Fremdrift, dets Uendelighed af Individualiteter og Forskelle; Kampen for at Individualiteterne skal forblive deres Natur tro og ikke blive til ækle Bønhaser eller tomme Livsgerningsmænd — paa den ene Side; og det herlige Gudsrige, hvor al Frelse, al Forsagelse og derfor ogsaa enhver Indgangs-Lov er overflødige, fordi Livet ikke mere er faldet og syndigt, hvor al Søllehed er ophævet, hvor Barmhertighed ikke mere behøves, men hvor Menneske møder Menneske med hele sit Væsen — og midt i Mødet er Gud — saa enhver virkelig bliver »sig selv« paa den anden Side: det er Indholdet af Jakob Knudsens Forfatterskab.

Hvordan Livet skal forme sig, naar Frelsesværket er til Ende, og Kristus har overgivet Riget til Faderen, skildrer Jakob Knudsen med følgende Ord fra Slutningen af Afhandlingen »Kristelig og verdslig Moral« i »Livsfilosofi«:

»Naar Omvendelsesværket er til Ende, naar Tallet er fuldt, da er ogsaa Missionsmoralen sat ud af Gyldighed. Ja, for det skulde vi dog nødig glemme, at selv om vi her i Verden væsentlig

har lært Gud at kende — for vor Synds og Sygdoms Skyld — som Barmhjertighedens Gud, som den, der i sin Søn har sendt den store Læge til vor Frelse, — saa skal vi dog ikke evig blive ved at være Syndere og Svæklinge; Kristi Lov, Hospitalsreglementet, skal ikke gælde til evig Tid. Der kommer den Dag, da Faderens, den store, herlige Livets Lov, Verdensloven, skal gælde for hele Riget. Da skal vi lære Gud at kende som den, ja, som den, han er i sig selv og fra Evighed, ikke som Barmhjertighedens Gud, thi da trænger vi jo ikke til Barmhjertighed mere, men som Almagts, Retfærdighedens, Algodhedens Gud. Da skal vi lære Kristus at kende som den herlige, den straalende Helt, Himlens Kongesøn, — ikke længer som den blødende Frelser, den barmhjertige Hyrde. — Lægen, der maa færdes i den sørgelige Hospitalsluft for at hjælpe os, hans elendige Patienter.

Der er noget patient-forkælet ved Tonen blandt mange Kristne, selve det kristne Haab har ofte noget sygeligt — blødagtigt ved sig. Man tør kun tænke sig Tilværelsen i de evige Boliger som en bleg Rekonvalescent-Tilstand, hvor de Opstandne ikke duer til stort andet end til at synge Salmer ved Morgenandagten.

Men jeg haaber paa, at naar Guds evige, oprindelige, fuldkomne Lov, — den Lov, som her i Verden gør Naturen saa herlig for os, — den Lov, som ikke er givet for Syndere og Stakler, men for Folk i deres fulde Kraft, — naar den atter kommer til at gælde, da skal man faa Lejlighed til mægtig at udfolde sig, til aldeles hensynsløst at være sig selv, — der skal jo være Plads nok; — man skal ikke længer gaa og behandle hinanden som raadne Æg, det behøves jo ikke, thi al Svaghed og Synd og dermed al Kristelighed er til Ende. Og Guds eget, evige, frodige, ubesmittede — jeg kunde fristes til at sige: hedenske — Skaber-væsen skal fylde Tilværelsen; et Menneskeliv skal udfolde sig, skønt som det græske, mandigt som det nordiske, herligt og stolt som Sønnens var det fra Evighed, før han af Kærlighed lod sig salve som Kristus til Synderes Frelse.

Vi skal se Gud som han er, vi skal synge ham Lovsange sammen med Englene, men vi skal endnu mere prise ham ved vort Liv, ved Kræfternes uendeligt mangfoldige Udfoldelse, ved vor Kappelstrid og sejrende Fremgang. — — —

Man maa længes efter denne store Dag! — Da vi skal leve under Guds den evige, herlige Verdens-Lov, og ikke Kristen-Loven for Syndere. — Og det er ret at længes. Men det kan ikke nytte at fantasere sig udenom Vanskelighederne, som mange gør. Uden om Troens Snævring, uden om Forsagelsens Død. — Det er nødvendigt for os at bie paa den Dag, da Kristus kan overgive Riget til Faderen.«

PALLE NIELSEN.

AF TIDENS TEGN

MARITAIN PAA DANSK

Nu er den kendte katolske Filosof Jacques Maritain (som jeg for et Par Aar siden skrev om i Dansk Udsyn) endelig blevet oversat til Dansk. I sin Ungdom tilhørte Maritain den fritænkeriske Radikalisme, men han konverterede og kastede sig over filosofiske Studier og fordybede sig særligt i Middelalderens store Kirkelære Thomas Akvino. Og udfra disse Studier talte Maritain om Nutidens Problemer, og store Skarer af intellektuel Ungdom flokkedes om ham, og han blev Forgrundfiguren i den katolske Fornyelse, som Frankrig har oplevet i dette Aarhundrede, ikke mindst blandt intellektuelle.

For ganske kort Tid siden fyldte Maritain 60 Aar, men Fødselsdagen maatte fejres i Amerika, hvor han har opholdt sig siden Frankrigs Sammenbrud.

Det Skrift, der nu er kommet paa Dansk (i en udmærket Oversættelse ved cand. mag. Ellen Nielsen) er meget beskedent af Omfang (kun 76 smaa Sider), men det er meget koncentreret og kræver omhyggelig Læsning og helst lidt filosofisk Træning.

Det hedder „Religion og Kultur“

(Nyt Nordisk Forlag) og drejer sig altsaa om et af Øjeblikkets mest brændende Problemer: Kirkens Forhold til Kulturlivet. Og her er det nok værd at høre den katolske Kirkes Mening, thi Katolicismen har altid været stærkt optaget af Kulturproblemet, og dens Klosterideal har ikke paa nogen Maade betydet, at Kirken vendte Ryggen til den verdslige Verden med dens politiske, sociale og økonomiske Vanskeligheder.

Naar Maritain taler om disse Ting, er hans Tænkning helt igenem baseret paa den middelalderlige Teologi, men det betyder ingenting, at han drømmer om en Tilbagevenden til Middelalderens Ordninger.

*

Den foreliggende Bog rummer for det første en skarp Kritik af den moderne Verden. Vor Kultur, siger Maritain, præges af, at Mennesket i stadig videre Udstrækning er blevet sig selv bevidst. Kulturen er antropocentrisk, d. v. s. den peger hen paa Mennesket. Mennesket har vendt sig mod den haandgribelige Natur og søger gennem den moderne Teknik at tiltvinge sig saa mange Goder som muligt. Vor Op-

fattelse af Civilisation er helt igennem industrialistisk og indstillet paa Produktion. I Politik og Økonomi vil man se et Maskineri i Lighed med Legemets Maskine, hvor der ikke hersker andre Naturlove end dem man kender fra Mekanik og Kemi. Herimod siger Maritain: Politiske og økonomiske Love er ikke rent fysiske. De er Love for Menneskets Handlinger, og de rummer i sig moralske Værdier. Retfærdighed, Humanitet, ægte Næstekærlighed udgør en væsentlig Del af det politiske og økonomiske Livs Struktur. Troløshed er ikke blot noget, som den individuelle Moral forbyder. Troløshed er noget *politisk* forkert, som ødelægger Samfundslagemets politiske Sundhed. Undertrykkelse af de Fattige og Erhvervelse af Rigdom som et Maal i sig selv forbydes ikke blot af den individuelle Moral — begge Dele er *økonomisk* slette og modarbejder Økonomiens eget Maal, der er et *menneskeligt* Maal.

Maritain taler videre om, at Mennesket i denne *Selvbeskæftigelses* Tidsalder samtidig med at det udnytter Naturen for at rive Goderne til sig, har fordybet sig i sig selv, han indrømmer, at det har bragt Vinding og Berigelse. Kendskabet til det skabte og til Mennesket, selv om dette Kendskab skulde munde ud i Menneskets Underverden, der hvor det er udleveret til sig selv.

Resultatet af hans Analyse af den moderne Kultur lyder: Falsk Frigørelse, Slid og Splittelse af Menneskets Substans bliver Resultatet, mens dets Behov mangfoldiggøres, og den indre Tomhed vokser.

*

Denne Kritik af vor Tid falder vist nøje sammen med, hvad vi maa sige fra protestantisk Side. Mennesket har løsrevet sig fra Naturen og fra Medmennesket, det vil tjene sig selv ved at udnytte Omgivelserne, og derfor er vi alle ensomme.

Naar vi saa vender os til det positive, er det knapt saa klart udtrykt, det er mere skitsemæssigt og vagt. Maritain ser det som Kirkens Opgave at give Mennesket Frihed til at tjene, saa Kulturlivet ikke bliver et Maal i sig selv, men et Liv til Næstens Gavn og Guds Ære.

Her er det, vi fra protestantisk Side kan frygte, at Katolicismen med Magt vil søge at skabe en ny Tingenes Orden, søge at oprejse Tegn paa Guds Rige; men flere Udtalelser i denne lille Bog synes at antyde, at der ikke for Maritains Vedkommende er Grund til en saadan Frygt. „Hvis dogmatisk Uangribelighed eller Dyd tjener til at befæste Hovmodet i et Parti eller en Kaste, hvis en vis Form for Velgørenhed mere sigte til at hverve Tilhængere end tjene de Fattige, er der ikke deri nogen Vinding for Guds Rige. Det er en hel anden Maade der er foreskrevet os at gaa frem paa. Vor eneste rigtige Holdning overfor andre er den tjenende. Exemplet derpaa har vi faaet een Gang for alle.“

Maritain kan ligefrem blive ironisk ved Tanken om en for ivrig Geskæftighed paa Guds Vegne. „Paa staar ikke ethvert katolsk Blad, hvis det er et Ungdomsblad, at det er *Organ for den katolske Fornylse*, eller hvis det bringer oplysende og belærende Stof, at det giver en *Totalopfattelse af katolsk Tanke og*

Virke i vore Dage? Den faar man nu først paa den yderste Dag, og det kan godt være, Bladets Abonnenter bliver noget overraskede.“

Og under Omtale af de religiøse Romaner siger han: „Guds Værk er retfærdiggjort i sig selv. Den Roman han har skrevet paa siden Verdens Skabelse er i en frygtelig

Grad fri for ethvert apologetisk Arrangement.“

Men som sagt, Bogen er klarest i den kritiske Del, vagere i den positive, og jeg vil haabe, vi kan faa en Oversættelse af Humanisme intégral. Det er Maritains klareste Indlæg i Kulturdebatten og hans lettest tilgængelige Bog.

RICHARD ANDERSEN.



Cykle-Vikinger.



Nr. 2 kommer ind.



Snørekøring.



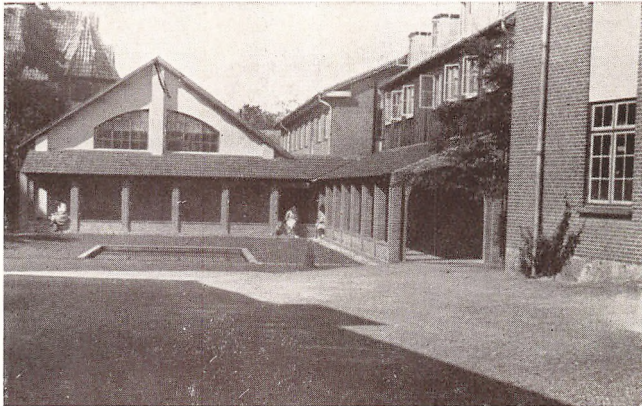
To af »Faarene«.



»Katten« slaes af Tønden.



Det nye »Gule Hus«.



Bassin'et med Aakanderne.



Aprilsol og Ispinde.



Olga tager Kerlu Sihvonen og Finsk Folkedans under Armen.



Fra Pinseturen til Lillebælt.



Søndag Eftermiddag under Etevfesten.

FRA SKOLEAARET

Allerede i sidste Aarsskrift blev det meddelt, at Vinterskolen 1941—42 var den største i Skolens Historie, idet Elevtallet var næsten 350. Alligevel har vi i indeværende Vinter skaffet Plads til endnu nogle faa, saa Rekorden er slaaet. Vinterskolen var praktisk talt fuldmeldt allerede i Juni Maaned, saa vi maatte sige Nej til omtrent lige saa mange, som vi kunde modtage. Hvis det store Tal var Udtryk for, at nu stormede dansk Ungdom til Folkehøjskolen, saa var det jo meget fornøjeligt, men saaledes er det ikke. Det er ingenlunde alle Højskoler, der er overfyldte i Vinter, selv om enkelte er det, og det samlede Elevtal paa Højskolerne er dalet lidt i Forhold til sidste Vinter. Det vil blive interessant at se, om den nye Højskolelov, der med Hensyn til Elevunderstøttelsen først kommer til at virke i 1943—44, vil skabe en Stigning i Elevtallet.

Man kunde jo spørge, om de Elever, der ikke faar Plads paa Vinterskolen her, nu tager paa en anden Skole, venter til næste Aar eller helt opgiver Højskolebesøget? Der findes ingen Undersøgelse angaaende dette Spørgsmaal, men mit Indtryk er, at kun faa af dem, der kommer for sent til Askov, søger Optagelse andetsteds. Det hænger vel sammen med, at den største Gruppe af Vinterskolens Elever jo stadigvæk er dem, der har været paa Højskole før, og som nu ganske naturligt ønsker udvidet Højskoleundervisning. Af de andre Grupper, der har gaaet paa Eksamensskole eller har friere Uddannelse, kunde jo godt en Del tage paa en anden Skole; men jeg har ikke Indtryk af, at det sker ret ofte. Da der ikke er Plads til alle, er det klart, at det overvaages ret strengt, at kun de, der har været paa Højskole før eller har anden fyldestgørende Undervisning udover Børneskolen, optages her. Der er aabenbart ogsaa i vide Kredse

ved at danne sig den Opfattelse, at man skal have Eksamen for at komme paa den udvidede Højskole, idet adskillige skriver og beklager, at de ikke har taget en saadan, men tilbyder at underkaste sig en Optagelsesprøve i Stedet for. Saa galt er det jo ikke; men for at fastholde den naturlige Arbejdsdeling mellem den almindelige og den udvidede Højskole maa det naturligvis kræves, saa vidt det kan afgøres paa Forhaand, at de unge, der søger den udvidede Folkehøjskole, ogsaa har de nødvendige Forudsætninger for at følge Undervisningen.

Naa, men det var jo Vinteren 1941—42, der skulde fortælles om. At der var mange Vanskeligheder at overvinde paa en stor Skole i denne Tid og i den usædvanlig strenge Vinter er klart, men det gik jo. Det hjælper, at de unge nu er helt klare over, at det ikke kan være som i gamle Dage, saa Besværlighederne mærkes ikke paa Humøret. Det var ved at gaa galt i Januar Maaned. Netop i Kaffepausen under Maanedsmødet i Januar frostsprængtes en Radiator oven paa Kaminstuen, og Vandet øste ned, saa det kneb at klare den med almindelige Galocher i Dagmarsalen, men værst var det, at da der hurtigst muligt skulde Vand paa Systemet igen, hvis ikke Cirkulationen skulde gaa i Staa og det hele fryse i Stykker, viste det sig, at Vandværket ogsaa var frosset og ude af Funktion, saa Byen var uden Vand. Heldigvis viste det sig da, at en af de mange tildækkede Brønde paa Skolens Grund ikke var tør, og Hovedbygningens mandlige Elever maatte i en sen Aftentime til at bære Vand op paa det øverste Loft for at fylde Systemet op, og det lykkedes at undgaa Katastrofen; men Rygtet var allerede ude over Byen, at Skolen maatte lukke. Skolens Brændselsregning var paa ca. 30,000 Kr., og saa frøs vi endda sommetider, men hverken Helbred eller Humør tog Skade, og der blev arbejdet saa godt som nogensinde. Det hjælper jo godt til, om man tænker paa, at en stor Del af Europas Ungdom lever under helt anderledes strenge Kaar, og nogle tænker maaske ogsaa paa den Trøst, de søsyge Passagerer paa Aarhus-Kalundborg-ruten plejer at faa: »Det bliver nok meget værre paa den anden Side Samsø.«

Iøvrigt gav den vedholdende Vinter jo ogsaa fornøjelige Muligheder. Aldrig er Skisport og Skøjtølb blevet dyrket med en saadan Iver. En Søndag blev der foranstaltet Terrainløb paa Ski, og

Resultaterne viste, at der fandtes adskillige endogsaa meget dygtige Skiløbere blandt de unge.

Da vi ikke i den strenge Vintertid magtede at opvarme Festsalen, maatte Lørdagsklem og offentlige Møder holdes i Gymnastiksalen, og det var ikke helt tilfredsstillende, Pladsen var for lille, og det gik ud over Gulvet, og Gulvene er jo et ømt Punkt, naar de helst skulde være pæne og det er mere end smaat med Fernis og Gulvklude.

Vi overvejede virkelig, om vi grundet paa Brændselssituationen og Trafikforholdene skulde opgive de offentlige Møder; men Folk vil gerne samles til Møder, og derfor bør de sikkert gennemføres, saa længe det blot er muligt. Efter Sædvane havde vi ved Maa-nedsmøderne i hvert Fald den ene Taler udefra, og Tiden blev rykket frem, saa Mødet kunde være afsluttet inden Tetid. De fremmede Talere var Professor Torkil Kristensen fra Aarhus Universitet, der for ikke saa mange Aar siden selv har været Elev paa Askov, Slotspræst Oscar Geismar, Redaktør Helweg-Larsen, Professor Hal Koch, Forstander Damgaard-Nielsen, Ryslinge, Professor Vilh. Grønbeck og Landstingsmand Jepsen Christensen, der talte paa Afstemningsdagen den 10. Februar. Desuden har Friisholm og Frue givet en god Musikaften, og Arkitekt Zeuthen talt om Boligkultur. Ved Skolens Fødselsdagsfest den 19. Januar samlede Tanker og Taler sig særligt om Jacob Appel, der i 1941 kunde være fyldt 75 Aar. I April var Domæneforpagter Erik Appel Gæstelærer og holdt fem vægtige Foredrag om Sønderjylland og sønderjydske Forhold, derimod maatte Paaskerejsen til Grænseegnene opgives. Mange Elever rejste derfor hjem i Paa-sken, men de, der blev, fik gode Oplevelser her: Skærtorsdag var der Ribetur med Georg Wulff som Leder, og Langfredag læste Skuespiller Samuel Besekow Skuespillet »Judas«, medens der om Lørdagen var Lejlighed til at se en af de bedre, nyere Films.

Den sidste Lørdag i Marts var efter Sædvane Eleverne fra Rødning og Ladelund her til Dialektaften. Da alle tre Skoler var overfyldte, var det en imponerende Flok af dansk Ungdom, der var samlet i Festsalen Lørdag den 28. Marts, og de 9 Billeder af dansk Folkesind og Folkemaal fra Landets forskellige Egne blev givet saa ægte og smukt, at det blev en Oplevelse for de næsten 1000 Mennesker, der var til Stede, at overvære det.

Vi oplevede denne Vinter, hvad der jo lykkeligvis sjældent sker, at en af vore Elever bukkede under for et pludseligt og voldsomt Sygdomstilfælde. En flink, ung Arbejder, Axel Larsen, blev Søndag Morgen den 1. Februar kørt paa Brørup Sygehus og opereret for en Underlivsbetændelse. Lørdag Aften havde han, rask og fornøjet og som altid tjenstvillig, hjulpet Køkkenpigerne med at tage af Bordet, og Tirsdag Eftermiddag døde han, kort efter at hans Far var naaet frem til hans Sygeleje. Onsdag Formiddag samledes Skolens Lærere og alle Eleverne i Foredragssalen til en Mindehøjtidelighed, hvor jeg kunde bringe en sidste Hilsen til hans Kammerater, idet jeg talte med ham, kort før han døde. Johs. Novrup bragte Skolens og Kammeraternes Hilsen ved Begravelsen.

*

Vi savner jo — og savner meget stærkt — det nordiske Element i Elevkredsen i disse Aar; men vi havde dog den Glæde sidste Vinter at have fil. mag. Erik Lillienstierna hernede. Den danske Højskole var en ny og vel til en Begyndelse fremmed Verden for Lillienstierna, men snart var han med Liv og Sjæl med i de unges Kreds, og Lillienstierna var med sin usædvanlige Kundskabsfylde og store Interesse for den nordiske Kultur en ypperlig Lærer i svensk Litteratur og Sprog.

I de sidste Maaneder af Vinteren havde vi Besøg af en finsk Lærerinde, Kerttu Sihvonen, der med sit venlige Sind og sine smukke finske Sange vandt mange Venner. Den nordiske Interesse gav sig ogsaa Udslag deri, at Askovs Lærerkollegium nogle Gange i Vinterens Løb samledes for at gennemdrøfte Grundtvigs Tanker og Planer med Hensyn til Højskolen i Gøteborg.

Foruden Lillienstierna medvirkede to nye Lærere ved Vinterskolen, nemlig Walther Pedersen, der er cand. mag. med Fysik som Hovedfag, og Vagn Frederiksen, der ogsaa har Skoleembeds-eksamen, men med den levende Natur som Hovedfag.

Walther Pedersen er meget musikalsk og musikinteresseret og var en god Støtte ikke blot for Undervisningen i Fysik og Matematik, men ogsaa for Sangundervisningen og en ledende Kraft i Skoleorkestret. Walther Pedersen havde kun bundet sig til Højskolearbejdet for Vinteren og vendte derefter tilbage til Gym-

nasiet, men han vandt sig — med sit aabne og elskværdige Væsen — mange Venner.

Vagn Frederiksen har stiltfærdigt og dygtigt taget Undervisningen op baade i geografiske, geologiske og naturhistoriske Emner og fortsætter som Lærer indtil videre.

I selve Skolearbejdets Tilrettelægning er der ikke sket væsentlige Ændringer sidste Vinter, men der skete dog den Ændring i Skolens daglige Liv, at Morgensangen, der tidligere har været knyttet til de enkelte Hjem, hvor Eleverne boede, nu blev samlet i Foredragssalen. Den ydre Anledning var, at de Elever, der boede og spiste paa selve Skolen, ikke kunde rummes i den gamle Foredragssal, der gennem de mange Aar har været Rammen om Morgensangen, saa vi maatte flytte op i store Foredragssal, men saa blev Lærerne enige om at slutte til, og nu samledes hele Skolen, Lærere og Elever og de af Husstanden, der kan faa Tid, til en samlet Morgensang. Det betyder et Offer for de enkelte Hjem, men det er ogsaa en god og festlig Begyndelse paa Arbejdsdagen, som vi er glade for.

Sommerens Lærerkursus formede sig som i de senere Aar i et nordisk Lærerkursus i 3 Maaneder og et særligt Kursus beregnet for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen i Juli Maaned. Vi maatte ogsaa her savne Deltagere fra vore nordiske Frændefolk; men der var god Tilslutning til begge Kursus. Der blev arbejdet godt, og samtidig var der et fornøjeligt og udmærket Kammeratskab mellem Deltagerne.

Selvom Sommerelevmødet var flyttet til Juni Maaned, saa blev Juli jo endda en meget travl Maaned, især i den Uge, da Ungdomssamvirket holdt Lederkursus paa Askov. Men da Kursusdeltagerne var med til en Del af Foredragene, saa blev det dog ogsaa for dem, trods de uundgaaelige Forstyrrelser i det daglige Skolearbejde, en værdifuld Oplevelse. Det er længe siden, vi paa Askov har haft et saa friskt og fængslende Møde som dette. Professor Hal Koch var den paa en Gang nonchalante og myndige Dirigent og Sekretær Knud Gedde den sikre Organisator, der huskede alt i rette Tid.

Mødet havde privat Karakter og skal ikke refereres her, men naar Talerlisten havde Navne som Ole Bjørn Kraft og Hartvig Frisch, Kaj Munk, Landstingsmand Hauch og Generalløjtnant

Gørtz, og hver talte frit ud fra sin Overbevisning, og der var Ordskifte efter hvert Foredrag, saa vil det være umiddelbart indlysende, at det ikke var kedeligt; men Talerne havde ogsaa i den Tilhørerkreds, der var samlet, et fint Instrument at spille paa. Og naar Mødet ikke alene var interessant, men ogsaa opbyggeligt at være med til, saa var det, fordi det viste, hvordan unge fra de forskellige Kredse i vort Folk og med højst forskellig Indstilling til centrale personlige Spørgsmaal kunde være sig selv og tale frit ud og endda »høre sammen« og opleve et Fællesskab som danske, ja mødes i en Fællesvilje, selv naar Bølgerne gik højt.

Ovenpaa de begivenhedsrige Dage i Slutningen af Juli var det helt rart, at der ikke blev stillet store Krav til os i August. Dog havde vi lige i Begyndelsen af Maaneden et interessant 3 Dages Kursus for Husholdningslærerinder under Frk. Ingfred Juul Andersens Ledelse.

Efteraarsmødet havde i Aar samlet større Tilslutning end nogensinde. Der har ofte været flere en enkelt Dag tidligere, men Besøget var i Aar godt alle 4 Dage, og det hang bl. a. sammen med, at der var flere boende Gæster end før. De vanskelige Trafikforhold hindrer adskillige af de fjernere boende i at komme med, men det betyder samtidig, at flere beslutter at rejse til Askov i Efteraarsmødedagene og overvære hele Mødet, og det er jo netop disse boende Gæster, hvoraf mange nu har deltaget Aar efter Aar, der giver Efteraarsmødet sin særlige Karakter og sin særlige Festlighed.

Ved Elevmødet den 12. September talte Forstander Hans Lund og fremdrog Askovminder. H. Lund var selv Jubilar, idet det var 25 Aar siden, han blev Lærer her. Iøvrigt var det Skolens egen Lærerkreds, der væsentlig bar Mødet. Af Talere udefra havde vi egentlig kun Professor S. Lomholt, der talte personligt og varmt om dansk Ungdoms Stilling i Dag.

Forstanderinde Frk. J. Abildgaard afsluttede stilfærdigt og smukt med en Tale øvre i Kirken. Desværre havde Rektor Wahlroos fra den finske Højskole i Borgå, som vi havde glædet os til at høre, ikke faaet sin Indrejsetilladelse i Orden, saa han naaede ikke frem. Vor nye Valgmenighedspræst, Dons Christensen, talte saa i Stedet for første Gang paa Højskolen. Med Hensyn til Aftenprogrammerne var der den Ændring, at vi Mandag i Stedet

for den Oplæsning af et større Drama, Bo Rud plejer at give, fik et Foredrag af Dr. Alma Heiberg om »Negro Spirituals«. Dr. Heiberg sang desuden nogle af disse religiøse Negersange, der er baade smukke og gribende. Efteraarsmødet formede sig som en smuk Helhed, men Emnerne var iøvrigt ikke alle præget af Situationen, saaledes som det ellers har været Tilfældet i de senere Aar.

Ikke mindre end to af vore mangeaarige Medarbejdere holdt Afskedstaler ved Efteraarsmødet, nemlig Else Bartholdy og Johs. Novrup. Else Bartholdy hørte til 25 Aars Jubilarerne og har siden Elevtiden Vinteren 1917—18 den meste Tid været knyttet til Askov, først mere privat til vort Hjem i Møllehuset og senere som Lærerinde paa Højskolen. Else Bartholdy indførte Undervisningen i Musikkundskab. Hendes Omraade er jo Musik og Sang, og ikke mindst har hun gjort en Indsats ved at finde egnet Musik til gymnastiske Øvelser. Else Bartholdy er meget optaget af Musik og Sang som Højskolefag, tror paa den gode Virkning, som ædel Musik har bevidst og ubevidst paa vort Sind. Hun stiller store Krav til sine Elevers Alvor og Intensitet, men naar ogsaa Resultater, der svarer dertil. De Elever, der ikke selv var direkte med til Undervisningen, vil huske Else Bartholdy ved Flygelet mange Klemmafter eller som den inspirerende Dirigent for et Elevorkester eller et udsøgt Sangkor.

Else Bartholdy hører til de Kvinder, hvor de fysiske Kræfter staar i Misforhold til Initiativet og den sjælelige Oplagthed og Spændkraft, og i de senere Aar har Kræfterne undertiden svigtet helt — derfor besluttede Else Bartholdy at drage til Snoghøj, hvor der ogsaa var god Brug for hendes Arbejde, og hvor Opgaven syntes mere overkommelig. Naar man som hun har Sind og Evner ikke blot til den almindelige Lærergerning, men til at tale med og tage sig af de enkelte unge, saa er Opgaverne paa Askov næsten grænseløse, og naar saa Kræfterne stadig svigter, kan det blive for strengt; men vi siger Tak for Samarbejdet i de svundne Aar. Vi ønsker Kræfter til Arbejdet paa Gymnastikhøjskolen, om muligt saa mange, at Askov atter bliver den naturlige Virkeplads. Else Bartholdys Bortrejse betød ogsaa, at hendes Mor, der i mange Aar har haft sit Hjem her i Byen, brød op for at flytte til København. Fru M. Bartholdy har levet sit Liv i andre Kredse, men fandt sig helt godt hjemme i den urolige Skoleby, og det var

godt at faa Tid og Ro til at sidde lidt i hendes Stue og tale med denne elskelige og levende interesserede Kvinde, der gennem egne Oplevelser vidste saa meget om dansk Kirkeliv i de sidste to Slægtled. Fru Bartholdy har sin Rod i gamle Præsteslægter og repræsenterer selv det smukkeste af gammel dansk Præstegaardskultur.

Signe og Johannes Novrup kom til Askov i 1932, og de kom i de forløbne ti Aar til at øve en meget betydningsfuld Lærergerning her. Johs. Novrup er den fødte Ungdomslærer, han lever selv saa stærkt med sit Stof, at det uvilkaarligt griber de unge, han taler til, og han har dette ubestemmelige, der indgyder Tillid og skaber Tryghed. I Hjemmet paa »Veum« var der aabne Døre i C. P. O. Christiansens Tid, og der har været det ikke mindre senere. Her kom Eleverne, naar der var aabent Hus, og ogsaa naar der ikke var det, kom i Flok for at hygge sig og kom enkeltvis for at tale om deres Fremtid eller personlige Forhold. Ikke mindst de unge Mænd, der kom fra Byen, følte sig her forstaaede og velkomne.

Fru Signe Novrup har ogsaa deltaget i Undervisningsarbejdet paa Skolen som Lærerinde, dels i Engelsk og dels i Stemmedannelse og Sang, og under Else Bartholdys Sygdom tog Fru Novrup ogsaa Undervisningen i Musikkundskab op. Ved festlige Lejligheder har Fru Novrup ofte glædet os med sin smukke Sangstemme. — Vi har modtaget mange Beklagelser over, at Novrup rejser fra Askov, og det er ogsaa et alvorligt Tab for Arbejdet her, men der er alligevel en Slags Trøst i, at det er et saa betydningsfuldt Arbejde, Johs. Novrup har faaet, og at det stadig er et Arbejde i Højskolens Tjeneste, selvom det omfatter andre Skoleformer end den egentlige Folkehøjskole. Vi glæder os over, at det er en aktiv Højskolemand, der blev udset til det krævende, men vigtige Embede at være Statskonsulent for hele den frie Ungdomsundervisning. Vi ved, at Johs. Novrup har rige Muligheder for at vogte Opgaven, saa Lovene af 4. Juli 1942 virkelig faar Betydning for den danske Ungdom, og vi ønsker Lykke til Arbejdet.

Den 29. September var det Fru Charlotte Schrøders 100 Aarsdag. Dagen blev fejret i Askov, men som en Familiefest indenfor den Schrøderske Slægt. Ved Mindegudstjenesten i Valgmenighedskirken var dog mange af Byens og Egnens Folk kommen til Stede.

Fr. Schrøder, hendes yngste Søn, talte og skildrede i enkle og smukke Ord sin Mors Levnedsløb.

De nye Medarbejdere, der er knyttet til Skolen ved Vinterskolens Begyndelse, er først Anna og Johs. Thranholm, begge fra Sønderjylland. Johs. Thranholm er Magister i sammenlignende Litteratur og Fru Thranholm uddannet paa Musikkonservatoriet. Dernæst er den nye Valgmenighedspræst i Askov, Dons Christensen, ogsaa Lærer ved Højskolen. Dons Christensen var selv Elev paa Skolen i 1930—31 og har efter at have taget teologisk Emdbedseksamen været Højskolelærer paa Danebod Højskole. Dons Christensen er altsaa fortrolig baade med Stedet og Arbejdet. Endelig kom ret uventet Dr. phil. J. Kruuse fra Aarhus til Askov lige til November. Dr. Jens Kruuse ønskede Ro til skriftligt Arbejde og fandt netop en ledig Lejlighed i Askov, men har dog enkelte Timer paa Skolen. Dr. Kruuses Speciale er Litteraturhistorie.

Naar en Lærer bryder op, betyder det ikke alene en Ændring i Timeplanen, da der jo sjældent kommer en Efterfølger, der kan tage netop de samme Fag, men det betyder ogsaa ofte, at Lærerne »byter Gaarde«. Da Haarder rejste til November 1941, flyttede Lotte og Bo Rud tilbage til Lindegaarden, medens Inger Dael og Roar Skovmand tog Askovhus i Besiddelse og Juul Andersen rykkede ind i den ledige Lejlighed paa Grønnegaarden.

Nu til November, da Novrups rejste, flyttede Bodil og Poul Engberg ind paa »Veum«, og de nye Lærerfolk, Anna og Johs. Thranholm, har faaet Bolig i Engbergs Hus.

Andet Steds har Karen skildret Forløbet af den runde Fødselsdag lige før Jul; her vil jeg blot gerne sende min bedste Tak til alle de gamle Elever, der direkte eller gennem Askovkredsen sendte mig en Hilsen den Dag. Jeg har ikke kunnet magte at skrive til alle, men jeg vil gerne, at alle skal vide, at de har glædet mig ved at mindes Dagen og med de mange gode Ord, som Breve, Kort og Telegrammer indeholdt.

Saa ønsker vi alle Askovs gamle Elever og gode Venner, trods ængstende Udsigter, et glædeligt Nytaar.

SOMMEREN 1942

Skrevet i August.

De, som maatte have læst Beretningerne fra tidligere Somre paa Askov, vil ikke finde meget nyt og afvigende her. Det er næsten det mærkeligste ved Sommeren: at den ligner de tidligere saa meget, som den gør. Saadan er det gaaet — og saadan er det vel ogsaa godt. Vi ældre venter vel uvilkaarligt, at Ungdommen skal være præget af den Alvor og det Ansvar, som *vi* synes, at Tiden og Begivenhederne kalder paa; men selv om de i det ydre virker uberørt, viser Erfaringerne, at de unge gerne lytter, naar der tales til dem *ud fra* baade Alvor og Ansvar, og naar man ser det som det væsentligste, at de unge til Værn mod Verdens Ondskab faar saa rige Oplevelser som muligt af oprigtig Menneskelighed, Danskhed, Nordiskhed, Kristendom — saa spørger man ikke efter øjeblikkelige Resultater ud over den Glæde og Taknemlighed, som viser, at nogle af Sindets bundne Kræfter er bleven frigjort — og det savnedes ikke. Vi har derfor haft en god og rig Tid sammen med dem og har slet ikke Mod til at ønske det anderledes. „Kun Spiren frisk og grøn i tidlig Vaar —“.

Flokken paa de 60—70 unge Piger rummede mange forskellige Typer; men der var ingen, der havde travlt med at skille sig ud, og der var en tiltalende kammeratlig og tryk Tone over Samlivet.

Ogsaa „Det nordiske Lærerkursus“, som samledes den 4. Maj, kom snart til at danne en Kammeratflok, der forholdt sig saa venligt og modtagende overfor Skolen og dens Liv, at Samarbejdet med disse Mennesker ogsaa blev os til stor Glæde. Om det Kursus har Arnfred fortalt.

Jeg vil nøjes med at nævne nogle af de Begivenheder, der særprægede Sommeren.

Hver Onsdag Eftermiddag efter Kaffe var der afsat et Par Timer til Naturstudier, som i daarligt Vejr kunde foregaa oppe paa Skolens rigeholdige Samling af baade geologiske, biologiske og botaniske Seværdigheder — eller, endnu bedre, naar Vejret tillod, paa en Vandre- eller Cykeltur, hvor alt, hvad man saa og mødte i Naturen, blev undersøgt og studeret under cand. mag. Vagn Frederiksens Ledelse. De unge Piger var meget glade for den Form for Undervisning og fulgte gerne med paa Turene.

Fredag den 15. Maj kom endelig vor svenske Lærerinde, Ann-Mari Alin, en Brordatter af Fru Bosson paa Tärna, altsaa *næsten* en Slægting af os. Hun viste ualmindelig gode Evner til at tale med alle de unge,

foreløbig paa ret godt Dansk, hvad hun som nordisk filologisk Student gerne vilde øve sig i. Hun havde saa hver Dag en Svensktidning paa et af Danskholdene og desuden et Særhold i Svensk Litteratur.

Vi havde hele Vinteren maattet undvære en Præst, og endnu først paa Sommeren maatte Præster tilkaldes udefra, f. Eks. kom tidligere Biskop Westergaard fra Ribe her den 17. Maj. Om Aftenen holdt vi Norgesfest, hvor Engberg talte og Fru Bukdahl læste op.

Pinsedag var det Arnfred, som prædikede. 2. Pinsedag cyklede den hjemmeværende Flok efter Juul Andersens Indbydelse hen til hans Sommerhus nær Lillebæltsbroen. Tæpper og Mad var sendt i Forvejen, saa de kunde blive der indtil næste Dag. Hvert Aar kommer en eller flere hjem fra den Tur og har faaet for megen Sol, saadan ogsaa i Aar; men ellers havde det været dejligt.

Lørdag og Søndag den 30.—31. Maj var det især Hasseriis' og Novrups, de unge Piger mødte, idet de to Fruer sang Duetter i Gymnastiksalen Lørdag Aften — senere læste Wulff Paludan Müllers „Abels Død“ — og Søndag Aften var Flokken fordelt som Gæster i de to Hjem.

Paa Grundlovsdagen havde vi fhv. Indenrigsminister Bertel Dalgaard med Frue og Folketingsmand Øllgaard her som Gæster og som Talere ved Grundlovsfesten i Skibelund. Bertel Dalgaard er gammel Elev herfra og var meget optaget af sammen med sin Frue at se det nye, men ikke mindre af at opsøge de minderige Steder. Jeg husker ham godt som ung Mand med opstrøget Haar gaa mediterende rundt om Dammen med Hænderne paa Ryggen. — Nu holdt han et dygtigt historisk Foredrag for os.

Efter Mødet og paafølgende Aftensmad paa Plænen i en Have ind til Krattet saa vi en fornøjelig Gymnastikopvisning af nogle af Egnens unge Mænd og Kvinder (Ribe Amts 3. Hovedkreds), og tilsidst opførtes Drachmanns og Lange Müllers: „Der var engang“ — et Sæmmenspil mellem Vejen og Askov. Det tog sig smukt ud i den skønne Sommeraften.

I den følgende Uge hindrede Vejret alle Ture.

Søndag den 14. Juni blev Askov Valgmenigheds femte Præst indsat her i Kirken. Det var den unge Præst fra Henne og Lønne, Henrik Dons Christensen, som for ikke ret mange Aar siden var vor Elev, men heldigvis havde Mod til at vende tilbage hertil, da man bad ham om det og Helbredshensyn tvang ham til at opgive Arbejde i det vidtstrakte vestjyske Strandsogn. Provst Lindegaard, Vejen, Valgmenighedspræst Asger Eskesen, Skanderup, Præsterne Due, Gjesten, og Bundgaard, Skrave, samt Pastor Witt Hansen fra Malt var tilstede.

Om Aftenen havde Menigheden en festlig Aften sammen med sin nye Præst og med nævnte Gæster i Festsalen. Det havde Eleverne ogsaa Adgang til. Der blev sunget og talt gode Ord.

MANDAG havde vi indbudt til Valdemarsfest; men det er jo ikke den letteste Dag at forlade sit Arbejde. Alligevel kom der mange for at høre Professor Brønsted tale om vort Folks ældste Tider. Professor Brønsted var kommen her til Egnen om Søndagen for at indvie en Mindesten, rejst

af en af Egnens Folk, Gaardejer J. P. Nederby, paa det Sted i Malt Mose, hvor Lurerne var funden. Mange af Eleverne havde været tilstede dér og hørte nu sammen med Byens Folk ogsaa denne fængslende Tale, som Skolen heldigvis fik Fortsættelsen af næste Formiddag.

Lørdag og Søndag den 20.—21. Juni var Sommerpigerne Gæster henholdsvis hos Engbergs og Skovmands — de, der ikke benyttede sig af Udrejse-Lørdagen.

Endelig den 23. Juni var Vejret saadan, at vi kunde tage til Ribe paa Cykle og Tog. Vi sang Morgensang i Domkirken og sang Brorsons „Op al den Ting, som Gud har gjort“, mens vi stod under Linden i den smukke, gamle Klostergaard, — og de ældre Damer, som bor i Klosteret, kom frem til de aabne Vinduer og takkede os. Vi hvilte paa Slotsbanken hos Dronning Dagmar-Statuen og fordybede os i Ribe Bys ærværdige Historie.

Da vi kom hjem, fejrede vi Sct. Hansaften ved Sang og Dans omkring Midsommerstangen, som Fru Kjær og Ann-Mari Alin med Hjælpere havde pyntet saa smukt og rejst paa Boldbanen, og tilsidst spiste vi Æbleskiver med Kaffe til under Æbletræerne ved Hytten.

Lørdag den 27. begyndte vort Elevmøde. Det blev trukket frem til sidst i Juni i Stedet for 2. Søndag i Juli, da vi fandt, at dette store Møde greb for stærkt ind i dette korte Juli-Kursus for Lærere, hvor man ikke har nogen Tid at spille.

Der var lagt Program for baade godt og daarligt Vejr, men det blev heldigvis godt, saa vi kunde have „Klem“ i Haven Lørdag Aften og Skue-spil paa Plænen Søndag Aften. Dette bestod i intet mindre end „Jeppe paa Bjerget“ med Henrik Malberg som Jeppe. Ideen var Ruds, og den lykkedes udmærket, men næste Aar maa vi vende tilbage til noget mere stilfærdigt.

Forinden havde vi jo haft baade Kirkegang og Middag med enkelte Taler og om Eftermiddagen Juul Andersens og Arnfreds vægtige Foredrag, saa det var mere i den forudgaaende Uge, at „Jeppe“ havde fyldt lovlig meget. Nu kom det smukke Spil som en god Afslutning paa Dagen.

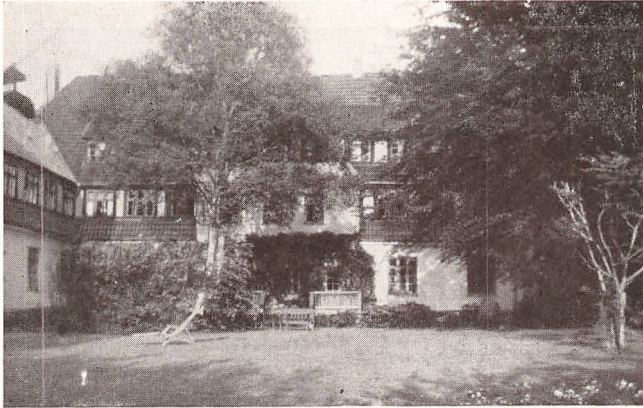
Om Mandagen var der Fællestimer for gamle og nuværende Elever, idet Skovmand og Hasseriis talte, og ved Eftermiddagskaffen var Gæsterne fordelt i de Lærershjem, hvortil de havde særlig Tilknytning.

Om Aftenen var der Musik og Folkedans for Sommerens Elever, mens Gæsterne var samlede i — og delvis fyldte — Dagmarsalen til fælles Samtale om Dagens store Emner. Til Slut gik vi alle over i Kirken til en stilfærdig Afslutning.

Den følgende Lørdag havde vi en af Sommerens mange store Op-læringsaftner for baade Sommerskole og Kursus — nu var Juli-Kur-sisterne ogsaa kommen. Bo Rud læste Kaj Munks: „I Brændingen“.

Søndag den 5. Juli kunde vi endelig tage Kaffen med til Estrup Skov — og tilbringe Aftenen i Haven.

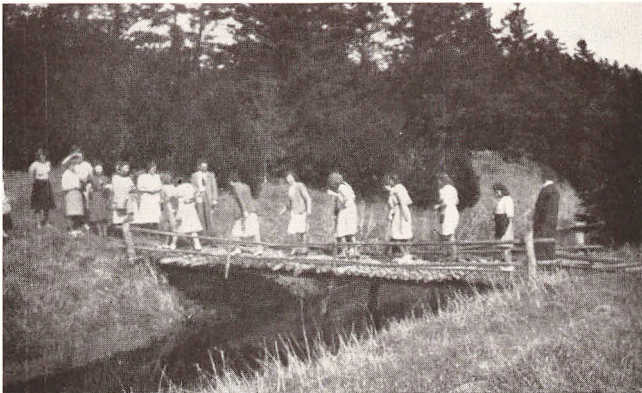
Lørdag den 11. Juni rejste hele Skolen samt mange fra Kursus'et ifølge



Sommerstemning.



Studier i Naturen



— en Onsdag Eftermiddag.



Nille og Jeppe.
(Lotte Rud og Henrik Malberg.)



Alle Comoedianerne.



»Sin'godt, Jeppe!«



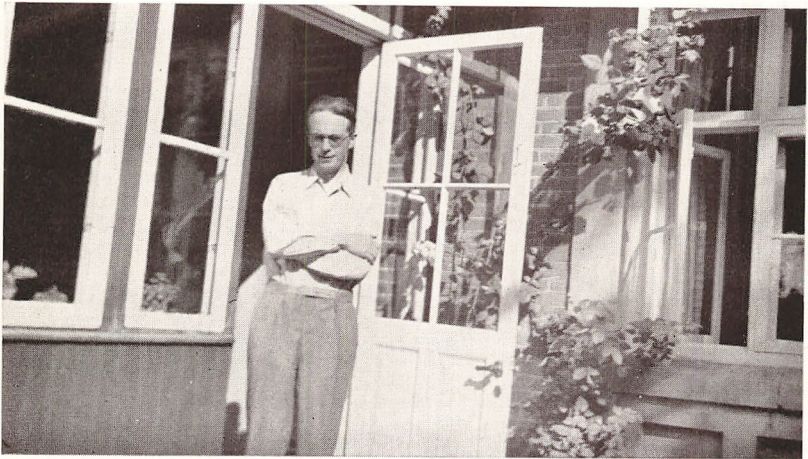
Jeppe i Klemme.



Vor Værlinde (tv.) og Anu-Mari Alin (th.) paa Vandring i Løjtland.



Andreas og Kirsten Nielsen.



Johannes Novrup i Veums Verandador.

Indbydelse ned til Løjt ved Aabenraa, hvor man paa en tidligere Elevs Initiativ havde fordelt os som Gæster i de mange Hjem, som havde givet deres Tilslutning. De havde gerne set endnu flere.

Det øsregnede paa Turen, men stilnede af, da vi kom frem. Vi blev hentet paa „Folkehjem“ i forskellige Køretøjer og mødtes saa igen om Aftenen til en festlig Sammenkomst i Løjt Forsamlingshus.

Her vekslede Sang og Tale, og vi syntes, vi havde en god Aften sammen med de Mennesker, der i flere Henseender havde oplevet mere end vi. Vi sad længe ved Kaffebordene, de hørte vore Sommerpiger synge og senere Hr. og Fru Hasseriis — vore Værter var indstillede paa en stor og festlig Aften, og det blev det ogsaa. Næste Dag var vi hver for sig sammen med vore Værtsfolk ude omkring i den dejlige Egn og kørte saa midt paa Eftermiddagen ind til Aabenraa, hvor vi saa det storslaaede Nellikegartneri, før vi igen tog Toget hjemefter. Vi var alle lykkelige for vore Værter og for al den Godhed, de havde vist os — hver for sig havde vi haft det allerbedst! — og mange havde her for første Gang mødt Sønderjylland.

Lørdag den 18. Juli fortalte Fru Ingeborg Appel Skolens Historie for den samlede Flok af Sommerens Elever og Kursister. Det blev udsat til nu, for at saa mange som muligt kunde være med. Det er altid en Oplevelse for unge at høre selvoplevet Historie fortalt, men bliver det især, naar den baade vedkommer én og fortælles med den Varme, som Højskolens ældste Historie fortælles af det ældste nulevende Barn af Højskolen, Fru Ingeborg Appel.

Den 19.—26. Juli havde vi „Dansk Ungdomssamvirke“s Møde paa Skolen og Sommereleverne deltog i en Del af disse Foredrag og Møder; men om det vil der iøvrigt blive fortalt i Arnfreds Beretning.

Mandag den 27. Juli var vi alle indbudt til Rødding Højskole, hvor vi saa deres smukke kvindelige Delingsførerhold gøre Gymnastik, deltog i et stort fælles Kaffebord, hørte Oplæsning og Korsang — havde, kort sagt, en dejlig Dag, hvor vi kun tog imod.

Onsdag den 29. havde vi Haandarbejdsudstilling om Eftermiddagen — og den var, som sædvanlig, beundringsværdig. Derefter havde vi Gymnastikopvisning og om Aftenen Sommerbal, hvortil en Del gamle Elever og enkelte Paarørende var indbudt.

Næste Aften havde vi fælles Afslutning for Sommerskolen, det nordiske Lærerkursus og Julikursuset. Der blev udtalt megen Glæde over Sommeren. En Flok af Juli-Kursisterne spurgte, om de maatte komme igen næste Aar. Ogsaa vi fastboende syntes, det havde været en rig Tid, og kunde takke baade Gud og Mennesker for den.

KAREN HELWEG ARNFRED.

ARNFREDS FØDSELSDAG

Selv om Arnfreds 60-Aarsdag falder uden for det Tidsrum, der ellers omtales i dette Hefte, er det alligevel en Begivenhed, som man ikke vender tilbage til, naar næste Aars 19. Dec. er passeret, saa jeg vil omtale den med nogle faa Ord.

Vi mødtes som sædvanlig Kl. 7 for at synge „Den signede Dag“ — Eleverne ude i Gaarden med Lommelygter over Bøgerne, vi i Forstuedøren. Da vi derefter havde indbudt Eleverne til Morgenbord i Festsalen og kom ind i Stuerne, var Lærerne med Fruer og Børn samlede dér om deres Gave, en dejlig hvid Lærredsdug, som dækkede det store, runde Bord og hvis Kant helt rundt var prydet med alle Lærernes Navne og Symboler, smukt syet af de forskellige i røde Korssting og lette Forsting — et værdifuldt Minde om venligt Samarbejde. Saa gik vi ned til de ventende Elever. Bordene var prydede med Lys og Gran. Eleverne overrakte her Arnfred deres Gave, en Sum til Opførelsen af en Sokkel til Chr. Flors Buste. Her sang vi, hvad vi ogsaa plejer, „I denne søde Juletid“.

Derpaa begyndte Skoledagen, som varede til Kl. 12. Arnfred havde første Time og Foredraget Kl. 10 — fra en smukt pyntet Talerstol.

Kl. 10,30 kom der Udsendinge fra Andelsudvalget og „Det Danske Forlag“, Redaktørerne Axelsen Drejer og Raunkjær, som fik den tiltrængte Frokost, før Arnfred kom, og straks efter Kl. 11 strømmede saa gode Mennesker til fra Byen og Egnen. De kom med Blomster og Gaver og gode Ord. Arnfred udtalte sin Tak for den Tillid, der havde betinget hans forskelligartede Arbejde og nævnte, at han aldrig havde maattet søge om Arbejde — det havde altid ligget foran ham med Krav om at blive udført. Ligesaadan havde han haft den Naade aldrig at behøve at gøre noget for Pengenes Skyld og havde heller aldrig gjort det og dog haft rigelige Midler.

Stemningen var høj, og vi drak et Glas Vin sammen, før de tilrejsende skulde til Toget. En af disse var Proprietær Petersen, Christiansdal, der kom med Hilsen og Gaver til den mangeaarige Formand for F. D. B.s Repræsentantskab. Denne Gæst var saa god at vende tilbage senere og deltage i Middagen.

Saa blev vi fotograferede af et Par af Eleverne — og derefter fulgte en sjælden Begivenhed: vi var *kun* Familie samlet om Frokostbordet, nemlig vore Børn og Svigerbørn, ti ialt, samt vor ældste Sønneson og Arnfreds tre Søstre.

Bagefter blev der Tid for Far og Sønner til at følge den ufravigelige Skik at hente Juletræet hjem.

Præcis Kl. 17 kom Gæsterne, ca. 100 ialt, og vi fulgtes over i Festsalen til de ventende Elever, som havde været med til baade at dække og pynte Bordene, og som nu igen var vore Gæster. Deres lille Orkester spillede festligt, mens vi fandt vore Pladser.



Sommer-Gymnasterne.



Et Hjørne af den fyldte Sal.



Den 60-aarige.



»Og Dansen den gaar — —.«

Nu vekslede Sang og Tale, og vort Ønske blev opfyldt: der blev talt saadan, at det kun kunde virke styrkende og opmuntrende over for vore fælles Opgaver som danske og som kristne Mennesker af idag. Der var en samlet og smuk Stemning over Salen fra først til sidst.

Efter Middagen, henad Kl. 20, samledes vi igen med vore Gæster inde omkring de dejlige Gaver af gode Bøger og Kunstværker. Over Kaminen hænger nu den i Egetræ udskaarne unge Harpespiller (Basrelief), som Arnfred fik med hjem efter Julemødet i Københavns Askovkreds.

I Løbet af en god halv Time havde man ved Elevernes Hjælp ryddet Salen, og nu gik vi alle derover, Par efter Par, for at danse i nogle Timer.

Aftenens Kaffebord blev for Eleverne i Gymnastiksalen under Hasseriis' Værtsskab. Der blev undtagelsesvis røget til Kaffen, og den muntre Passiar ved Bordene blev kun en kort Tid afbrudt ved, at vor ældste Søn, cand. mag. Niels Henrik Arnfred, talte ud fra sit Kendskab til Studentersettlementet i Saxogade, hvor han bor og delvis har sit Arbejde. Han knyttede til — ved sin Fars Bordtale — om den tvingende Nødvendighed for os som Danske i, at især Landboer og Byboer ser paa hinanden med Sympati og Villie til Samarbejde. Til dette føjede Niels Henrik sine Erfaringer om, hvor megen Glæde de to Parter kunde have af at opdage hinanden, og han opmuntrede de unge i Forsamlingen, som nu havde det store Privilegium at være en Vinter paa Højskole og som senere for en Tid kom til København eller andre Byer, at slutte sig til en eller anden Klub eller komme i et Fritidshjem for at knytte saadanne fornøjelige og for Samfundet som Helhed betydningsfulde Forbindelser. Her er noget, man *kan* gøre, som de kyndige siger *maa* gøres for Folkefællesskabets Skyld, og som vi derfor *bør* gøre, personligt, eller — hvis det er udelukket — ved at opmuntre andre dertil.

De øvrige Gæster var samlede i Dagmarsalen, hvor nogle af Dagens mange smukke Hilsner og Telegrammer blev læst op, og vi — ogsaa ifølge Sædvane — endnu en Gang sang „I denne søde Juletid“, da de Gæster, som ikke var med fra Morgenstunden, har erklæret ikke at ville undvære den Sang paa den Dag. Den hjælper til at „gøre Portene høje og Dørene vide“ for Julens Fyrste.

Saa dansede vi igen — eller man blev siddende at hygge sig i Stuerne. Der var en smuk, varm Stemning over det hele, saa det var en Fryd at betragte Selskabet.

Som Afslutning fik vi nogle gamle Kirkemelodier og Julesange, sunget af et lille Kor blandt Eleverne, som var ledet af Olga Bartholdy. Det var en fin Afslutning paa en straalende Dag — som ikke trættede os mere, end at mange af os næste Dag var samlede ovre i Kirken — og som var saa god, at Mindet om den endnu kan, og længe vil kunne, varme og styrke os.

Hermed Tak til alle dem, som den Dag sendte os varme Tanker og gode Ord. Maatte næste 19. December blive lige saa lys indadtil — om end under mere beskedne Former — og med en lysende Opgangslinie for vort Folk.

KAREN HELWEG ARNFRED.

GENSYN MED ASKOV

Som en Vandrer, der mod Barndomshjemmet
tøvende og langsomt Foden vender
naar han ved, at for en fremmed Skare
Lysene i alle Ruder brænder,
saadan vender jeg mod dig tilbage,
du *mit* Askov fra de svundne Dage.

Der er Spiret. Hisset blaaner Taget.
Dammen, Gaarden, Trappen — alt jeg kender.
Standse maa jeg, — alt for stærke Minder —
alt for kære — mig i Sjælen brænder,
og de møder mig paa brede Strømme
alvorsfulde — foraarsfriske — ømme!

Minder fra de første Vaarens Dage,
da du aabned' undrende dit Øje,
da paa Sangens lange lyse Bølger
Sjæl og Sind fløj over Dal og Høje,
og da Livet — al dets Fryd og Smerte —
fandt saa rig en Genklang i dit Hjærte.

Og du stod med Haanden sammenknuget
og med Taarens blanke Strøm paa Kinde,
mens du gav dig selv et helligt Løfte,
der blev brændt i Sjælen dybest inde:
»Aldrig skal jeg — aldrig skal jeg svige,
om forraadt, forhaanet, aldrig vige!

Modigt vil jeg Livets Storme møde,
bygge op en Højsal for min Tanke,
hvor sig Pillerne som Granestammer
rejser, frie, trodsige og ranke.
Intet lavt og smaat skal bo til Huse,
friske Sange nynnes, Hymner bruse.«

Jeg maa standse her. Tilgiv mig, Venner,
lad mig ene — jeg har Stævnemøde,
Minderne jeg vil som Blomster sanke,
Primula, Viol og Roser røde.
Som paa hellig Jord min Fod maa træde.
Skal jeg smile — eller skal jeg græde.

Iblandt alt og alle, som dig dømmer,
som kan Fejl og Fortrin hos dig finde,
er der nogen Dom, du frygter mere
vel end den, der fældes af et Minde.
Naar det vaagner og et Svar dig kræver,
er du stærk, ifald du ikke bæver.

Askov — Maalet, som du for os rejste,
vakte Viljen, Modet til at naa,
straaler klart, men straalere fra *det fjærne*,
er endnu bag alle Bjærge blaa.
Dog du maner fremad ufortøvet,
aldrig trættet — aldrig vanesløvet.

Og der stiger — Askov — i mit Hjærte
imod dig en Tak, der savner Ord,
den har nynnet med i Hverdagslivet,
den vil synge med i Vaarens Kor.
Tag imod den! — Ej blot jeg den byder,
men fra tusind unge Sind den lyder.

Alle, der en Stund hos dig har dvælet
for til Livets Strid at smedde Vaaben,
og som i en høj og hellig Time
her saa Evighedens Himmel aaben,
takker dig, at du dem rejste Kravet
højt som Stjernerne og dybt som Havet!

LAURA ALKJÆRSIG-HEDEBOL.

Laura Alkærsig var fra Vestjylland og blev Elev paa den udvidede Højskole i 1916, altsaa for 25 Aar siden. Aaret efter blev hun Lærerinde paa Esbjerg Arbejderhøjskole og i 1921 dens Forstander. I 1924 blev hun gift med Fred. Hedebol og levede nogle Aar i Amerika, men hendes Helbred taalte ikke Klimaet, hun maatte vende hjem og døde i 1937. Hendes Søster har nu sendt os ovenstaaende smukke Hilsen, som vi gerne vil bringe videre til alle Askov Elever.

ASKOV HØJSKOLES ELEVER 1941—42

A. DEN UDVIDEDE HØJSKOLE

Vinterskolen 1941—42.

I. MANDLIGE ELEVER

Der var ialt 168, deraf 147 paa 1. Vinter, 17 paa 2. og 4 paa 3. Vinter. I November Maaned var 162, December 163, Januar 165, Februar 166, Marts 165, April 137. — I Gennemsnit bliver det 159%.

Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 88 var Sønner af Gaardejere, 12 af Husmænd, 4 af Gartnere, 8 af Arbejdere, 5 af Haandværkere, 11 af Mejeribestyrere, 5 af Handlende og Funktionærer, 17 af Lærere og andre Embedsmænd, 10 af Industrifolk og 8 af Mænd i andre Stillinger.

91 af Eleverne var uddannet ved Landvæsenet, 2 selvstændige Landmænd, 10 Haandværkere, 8 Gartnere, 8 Journalister, 2 Arbejdere, 9 Handelsmedhjælpere, 24 Mejerister, 2 Lærere, 10 Studenter og 2 Officerer.

Af Eleverne var 10 over 30 Aar, 33 mellem 25 og 30 Aar, 125 i Alderen 18—25.

116 Elever var fra Jylland, nemlig 8 fra Aalborg Amt, 6 fra Hjørring Amt, 6 fra Thisted Amt, 11 fra Viborg Amt, 11 fra Aarhus Amt, 8 fra Skanderborg Amt, 10 fra Randers Amt, 19 fra Ribe Amt, 16 fra Ringkøbing Amt, 12 fra Vejle Amt, 1 fra Haderslev Amt, 2 fra Aabenraa Amt, 4 fra Sønderborg Amt og 2 fra Tønder Amt.

Fra Fyn var der 22, fra Sjælland 27, fra Bornholm 2, fra Falster 1. 37 af Eleverne var fra Købstæder.

21 havde før været paa Askov, deraf 4 2 Gange, 38 havde været paa andre Højskoler, 29 paa Landbrugsskoler, 67 havde gaaet i Fortsættelses-, Handels- og Teknisk Skole, og 36 havde gaaet i højere Almenskole.

II. KVINDELIGE ELEVER

Der var ialt 179, deraf 160 paa første Vinter, 17 paa 2. Vinter og 2 paa 3. Vinter. I November Maaned var der 178, i December 178, i Januar 178, i Februar 177, i Marts 175, og i April 171. I Gennemsnit bliver det 176%.

Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 77 var Døtre af Gaardejere, 3 af Husmænd, 4 af Gartnere, 12 af Haandværkere og Funktionærer, 38 af Handlende og Industrifolk, 38 af Lærere og andre Embedsmænd, og 7 af Folk i andre Stillinger.

98 var huslige, 1 Frue, 5 Haandværkere, 29 Handels- og Kontorfolk, 6 Lærerinder, 11 Syge- eller Barneplejersker, 17 Studenter, 3 Gartnere, 9 med anden Uddannelse.

Af Eleverne var 7 over 30 Aar, 27 mellem 25 og 30 Aar og 145 mellem 18 og 25 Aar.

96 Elever var fra Jylland, nemlig fra Aalborg Amt 6, fra Hjørring Amt 6, fra Thisted Amt 6, fra Viborg Amt 2, fra Aarhus Amt 11, fra Skanderborg Amt 9, fra Randers Amt 4, fra Ribe Amt 17, fra Ringkøbing Amt 6, fra Vejle Amt 15, fra Haderslev Amt 6, fra Aabenraa Amt 4, fra Sønderborg Amt 2, fra Tønder Amt 2.

Fra Fyn var der 24, fra Sjælland 52, fra Bornholm 3, fra Lolland-Falster 3 og fra Sydslesvig 1. — 57 var fra Købstæder.

23 havde før været paa Askov, deraf 19 paa Vinterskolen, 61 havde været paa andre Højskoler, 17 paa Husholdningsskoler, 28 paa Fortsættelsesskoler og 69 paa højere Almenskoler.

B. DEN ALMINDELIGE PIGESKOLE

3. Maj—30. Juli 1941.

Der var ialt 64 Elever. I Maj Maaned 64, i Juni 64 og i Juli 64 Elever.

Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 28 var Døtre af Gaardejere, 4 af Husmænd, 1 af Arbejder, 9 af Haandværkere, 3 af Funktionærer, 5 af Lærere og Embedsmænd, 7 af Handlende og 6 af Mænd i andre Stillinger.

48 af Eleverne var huslige, 4 Handels- og Kontorfolk, 4 Syge- og Barneplejersker, 1 Student, og 7 havde ikke opgivet noget Erhverv.

Af Eleverne var 1 under 18 Aar, 57 mellem 18 og 25, 4 mellem 25 og 30 Aar og 2 over 30 Aar.

46 af Eleverne var fra Jylland, nemlig fra Aalborg Amt 3, fra Hjørring Amt 3, fra Thisted Amt 1, fra Viborg Amt 3, fra Aarhus Amt 4, fra Skanderborg Amt 6, fra Randers Amt 6, fra Ribe Amt 4, fra Ringkøbing Amt 3, fra Vejle Amt 10, fra Haderslev Amt 1, fra Aabenraa Amt 1, fra Sønderborg Amt 1.

Fra Fyn var 12 og fra Sjælland 6.

2 af Eleverne havde tidligere været paa Højskole, 9 paa Husholdningsskole, 3 paa Fortsættelsesskole, 10 paa højere Almenskole, 1 paa Handelsskole, og 39 Elever havde kun den Uddannelse, Folkeskolen giver.

Ser vi paa Højskolen i det hele, har der været 347 Elever paa den udvidede Højskole i Vinterhalvaaret: 168 Mænd og 179 Kvinder. Paa Sommerskolen har der været 64 Elever. Regnes det i Aarselever, d. v. s. hver Elev i 12 Maaneder, bliver det 189½.

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVERNE PAA ASKOV HØJSKOLE

Vinterhalvaaret 1942—43.

Aagaard, Mathilde, Stenum pr. Brønderslev.
Andersen, Ellen Marie, Slagteriet, Vordingborg.
Andersen, Ingrid, Ousager pr. Lejre St.
Andersen, Kirsten Due, Skovbygaard pr. Borup.
Ankerstrøm, Ingrid, Forlev St.
Balling-Olesen, Ida, Rold, Arden.
Balling-Olesen, Rigmor, Rold, Arden.
Berggren, Karen, 5. Juni Plads 7, Kbhvn. F.
Boel, Annelise, Østergaard pr. Kolstrup.
Bohr, Ellen, Maglevænget 9, Charlottenlund.
Buhl, Vikka, Seest pr. Kolding.
Bukh, Esther, Villa Sana, Kalundborg.
Busk, Kirstine, Haldager.
Buttenschøn, Kirsten, Sjelle pr. Skovby, Østj.
Bøgh, Ester, Nr. Broby.
Carsted, Anna Birthe, Skansepalæ 5, Aarhus.
Christensen, Ellen, Hasle pr. Aarhus.
Christensen, Else Frost, Mejeriet Nørager, Jerslev J.
Christensen, Grethe, Nygaardsvej 30^t, Esbjerg.
Christensen, Kirsten, Nøddelund, Bjerringbro.
Christoffersen, Hanne, Ludvig Hegnets Allé 7, Taastrup.
Dal, Anna Pedersen, Askov pr. Vejen.
Dal, Ragnhild, Øster Brønderslev, Brønderslev.
Dalgaard, Laura, Føvling pr. Brædstrup.
Damsgaard, Ruth, Korsør.
Damtøft, Thora, Vildbjerg.
Dejgaard, Marie, Sdr. Omme.
Eliassen, Else, Ritzaus Bureau, Kolding.
Engelbret-Pedersen, Karen, Lembckesvej 3, Haderslev.
Eriksen, Ingeborg Marie, „Nørrehus“, V. Sottrup.
Eriksen, Valborg, Almsted pr. Ketting.
Eskildsen, Karen, Maribovej 113, Nakskov.

- Felsby, Inge Elise, Hjallesvej 64, Odense.
Frandsen, Gudrun Aatund, Lindeskovgaard, Jystrup.
Frederiksen, Gudrun, Jernbanevej 10, Nykøbing F.
Friis, Marie, Fjelstrup.
Goul, Asta, c/o Dir. J. L. Goul, Skive.
Graugaard, Ebba Corvenius, c/o Politiass. Graugaard, Struer.
Gudnæs, Kirsten Knudstrup, Orionsvej 4, Fredensvang, Aarhus.
Gydesen, Ellen Margrethe, Færgevej 20, Alderslyst, Silkeborg.
Hammer, Annelise, Bredegade 4, Slagelse.
Hansen, Anna K, Hulsrøj, Veerst.
Hansen, Clara Beyerholm, Fynsvej 78, Kolding.
Hansen, Gunhild Vestergaard, Tornby, Hjørring.
Hansen, Inger, Vennemindevej 55, København.
Hansen, Karen, Kongevejen, Fredensborg.
Hansen, Kirsten, Museumsgade 6^a, Aarhus.
Hansen, Kirsten Margr., Daugaard Central, Daugaard.
Hansen, Mettelene, Døstrup.
Hansen, Thora, Vedskølle, Vallø.
Havskov, Gurli, „Bjerg“, Nørre Nisum pr. Lemvig.
Heisel, Jytte, Corselitze pr. Egebjerg, Falster.
Hellesøe, Gudrun, Ringridervej 4, Sønderborg.
Helms, Kirsten, Dronningensgade 26, Nykøbing F.
Heltoft, Kirsten Margr., Allégade, Haderslev.
Henriksen, Ellen, Hansensvej 16a, Slagelse.
Henriksen, Karen Marie, Søndergade 23, Kolding.
Hinricksen, Ann, Rinkenæs.
Holm, Grethe, Thyrasgade 2, Aarhus.
Hvidberg, Karen, Kvistrup Mølle, Struer.
Hvidt, Hanne, Strandvejen 12, Kolding.
Iversen, Gerda, Ny Højen pr. Vejle.
Iversen, Nina, Forsøgsstation, Askov pr. Vejen.
Iversen, Rigmor Rønde, Jerlev.
Jacobsen, Anna, Brørup pr. Hylke.
Jacobsen, Betty, Brugsforeningen, Arentsminde St.
Jakobsen, Dorteja Johanne K., Vindum, Bjerringbro.
Jensen, Elli Kahl, Stenderupsgade 5^t, København V.
Jensen, Else, Mejeriet, Sørvad.
Jensen, Esther Møller, Vrøgum.
Jensen, Grete Windfeldt, Schebelsallé 5, Kgs. Lyngby.
Jensen, Herdis Rigmor, Margarinefabrikken, Glamsbjerg.
Jensen, Inger, Strandingen 24, Roskilde.
Jensen, Inger, Hvidkilde Ladegaard, Svendborg.
Jensen, Ingrid, Als, Østj.
Jensen, Karen, Skovslund, Tønning.
Jensen, Lis, Markvej 48, København.
Jensen, Marie, Blankebjerg, Vig.

Jensen-Tusch, Elle, Sølystvej 30, Silkeborg.
Johnsen, Birtha, Grove, Brøndum.
Junker, Gerda, Skodborg.
Jørgensen, Ellen, Skamby.
Jørgensen, Ellen Bloch, Vestergade 2a, Silkeborg.
Jørgensen, Else, Langvang, Randers.
Jørgensen, Karen Hald, Byrdal pr. Brønderslev.
Knudsen, Anne Kirstine, Østerlund, Tørring.
Knudsen, Karen, Kommuneskolen, Bramminge.
Krarup, Ebba, Ved Hegnet 11, Rungsted Kyst.
Krarup, Tove, Frederiksborgvej 194², Kbh. N. V.
Krebs, Anny Jessen, Hollændervej 22, København.
Kristensen, Birthe, Skørbækgaard, Døstrup St.
Kristiansen, Ester, Vrensted.
Ladegaard, Mette, Tavlov.
Larsen, Karen Edelgaard, Vejstrup.
Larsen, Ketty, Bovsagergaard pr. Taastrup.
Larsen, Ulla, Valbyvej 9, Aarhus.
Lykkebo, Eli, Birkedommervej 23⁴, København.
Lyse, Anna Kathrine, Hyrup, Stauby.
Lønøw, Aase, Næstvedvej 24, Sorø.
Madsen, Ellen K. la Cour, Vejen.
Madsen, Esther, Dreslette, Flemløse.
Madsen, Esther, Holbæk pr. Hammel.
Madsen, Ethel, Sønder Vedby, Nykøbing F.
Madsen, Inger Skov, Møllegaarden, Ringsted.
Madsen, Karen Margrethe, Horne, Faaborg.
Markvorsen, Elisabeth, Nandrupsvvej 2, København.
Marquardsen, Else Kofoed, Findinge pr. Espe.
Mellemsgaard, Aase, Vibroesvej 12, Aalborg.
Mellemsgaard, Elisabeth, Vibroesvej 12, Aalborg.
Mikkelsen, Kirsten, Taarbækvej 4, Aarhus.
Mortensen, Kristiane, Lønstrup.
Myrhøj, Grethe, Skive.
Nielsen, Anna Elisabeth Balslev, Oddersvej 7, Aarhus.
Nielsen, Dorthea Kjær, Tobøl Skole pr. Føvling.
Nielsen, Elna, Simmerbølle.
Nielsen, Kirstine, Gdr. R. Nielsen, Kirkeby.
Nissen, Laurine, Tørsbøl.
Nissen, Tove König, Realskolen, Nykøbing F.
Nohns, Karen, Svendsgaard, Holmsland, Ringkøbing.
Nørgaard, Aase Haach, Aagaard.
Odgaard, Else Marie, Stoholm.
Okkels, Anne, Birk, Herning.
Olsen, Marie, Gartner A. Olsen, Kolding.
Overgaard, Anna, Studsgaard.

- Overgaard, Gudrun M., Oue pr. Hobro.
Pagh, Mette Kirstine, Blaaahøj.
Pedersen, Agnes, Fløjstrup, Beder.
Pedersen, Bodil, Blokager, Gesten.
Pedersen, Ellen Brun, Vinding, Vejle.
Pedersen, Else Marie, Vejlbj pr. Riisskov.
Pedersen, Eva, Havnegade 105, Esbjerg.
Pedersen, Eva Harriet, Skamby.
Petersen, Inge, Vennemindevej 55², København.
Pedersen, Lisbeth Uhre, Sdr. Omme.
Pedersen, Magda Johanne, Lime, Mørke.
Pedersen, Rigmor, Egense.
Pedersen, Rigmor Tondal, Ubberup, Kallundborg.
Petersen, Tove, Kastrup pr. Lintrup.
Pedersen, Tyra, Skibelund pr. Vejen.
Pindborg, Lise, Stockflethsvej 7, København.
Plouborg, Ingeborg M., Møllegaarden, Tistrup.
Plum, Kirsten, Grosserer E. Plum, Skodsborg.
Pors, Karen Højer, „Frej“, Christiansfeld.
Poulsen, Else, Lundevej 11, Svendborg.
Rasmussen, Bodil, Gelballe, Lunderskov.
Rasmussen, Ella, Ketting.
Rasmussen, Else Stenholt, Maarslet.
Rasmussen, Harriet, Drastrupgaard, Volk Mølle.
Rasmussen, Katrine, „Søgaard“, Fjellerup.
Rasmussen, Kirsten, Rynkeby.
Rasmussen, Magda, Holeby.
Réé, Kirsten, „Vestkysten“, Esbjerg.
Sandvad, Mette, Ry.
Schelde, Minna, Ferup.
Schmidt, Marie Elisabeth, Lime, Mørke.
Schmidt, Magda, Kajbjerggaard, Ødis.
Schram, Birgitte, Høeghsmindevej 51, Gentofte.
Schröder, Elisabeth, Søndergade 11, Stubbekøbing.
Simonsen, Valborg, Skanderup Nørgaard, Lunderskov.
Skovmand, K. Gerda L., Krathusvej 1, Kolding.
Skou, Ellen Margrethe, Voldgade 20, Lemvig.
Slente, Johanne, Tingsted, Falster.
Stenbæk, Bente, Haslevej 43a, Rønne.
Sørensen, Anna Margrethe, Margrethelund, Gadbjerg.
Sørensen, Asta, Brædstrup.
Sørensen, Bodil Bohl, c/o Overlærer M. S., Fredensborg.
Sørensen, Bodil Ellen, Skovlund pr. Mølby.
Sørensen, Eline, Svendstrup, True St.
Teilmann, Gudrun, Ormslev.
Therkelsen, Kirsten, Uldum.

- Thorhauge, Aase, Holstebro.
Thorsen, Gertrud Sigrid, Ll. Skensved.
Thomsen, Inger Margr., Klintegaarden D, Aarhus.
Thomsen, Tove Lis, Ølgod.
Tork, Else, Torvet, Hobro.
Vestergaard, Asta, Pandrup.
Willadsen, Dagny, Solbakkegaard, Esbjerg.
Winther, Inge, Sønderløgum.
Øllgaard, Anna, Adsbølgaard, Strellev, Ølgod.
Østergaard, Anna Marie, Cementfabrikken, Oksbøl.
Østergaard, Edith, c/o Gdr. Alfr. Ø., Ebeltoft.
- Aagaard, Christen, Nr. Saltum.
Abildgaard, Svend Aage, Nørlem, Lemvig.
Andersen, Johannes Kaad, Viuf.
Andersen, Niels Peter, Søth, Jerslev.
Andreasen, Knud Dengsøe, Ørum, Sønderjylland.
Bach, Robert, Sall.
Bastholm, Villads Erik, Romdrupgaard, Klarup.
Bech, Svend Zedergreen, Nr. Omme, Grønbjerg.
Bennetsen, Gunnar, Janderup.
Bjerregaard, Chr., Stauning, Skjern.
Boesen, Viggo, Jordrup.
Bom, Ole Wolder, Sejerø Fyr, Sejerø.
Brendstrup, Arne, Hinnerup.
Brøsted, Henrik Andreassen, Vivild.
Buch, Leon, Tistrup.
Bunch, Christian Dige, „Nørtarp“, Rær.
Bæk, Eilif, V. Mellerup, Jerslev J.
Bøgeskov, Axel, Øster Marie, Bornholm.
Christensen, Aage, Høng.
Christensen, Alfred, Højslev Kirkeby pr. Højslev.
Christensen, Hans Chr. Dalsgaard, Eg Andelsmejeri, Eg.
Christensen, Jens Chr. Dalsgaard, Eg Andelsmejeri, Eg.
Christiansen, Max A. Munk, Bechs Hotel, Frederikshavn.
Clausen, Anders Georg, „Refsgaard“, Hurup.
Danielsen, Jørgen Helge, Klodskovgaard, Nykøbing F.
Dannemand, Møller Hviid, Spentrup.
Degn, Gunnar, Søndebro, Langeland.
Eilertsen, Bent Frede, Tordenskjoldsgade, Frederikshavn.
Eriksen, Hans Erik, St. Torvegade 36A², Rønne.
Faurby, Jens Sylvester, „Faurby“, Lem.
Favrholdt, Vagn, Treldegaard, Fredericia.
Fredskov, Svend, Stoense.
Frøkjær, Niels G., Vestervig.
Gandrup-Hansen, Kaj, Stausvej 9, Varde.

- Gram, Hans Jørgen, Ankergaard, Gabøl.
Grøn, Viktor, Hou pr. Mariager.
Hannemose, Viggo, Vester Skerninge.
Hansen, Aage, Dagnæs, Horsens.
Hansen, Asger Føged, Rabsted.
Hansen, Hans Jørgen, Vestergaard, Ullerslev.
Hansen, Kristen Skalborg, Skaarup, Arden.
Hansen Martinus, Stevnstrup.
Hansen, Vagn Henning, Adelgade 79, Præstø.
Hartvigsen, Viggo, Eriknaur, Hatting.
Havskov, Ib, Bjerg, Nr. Nissum.
Henningsen, Otto J., Sig.
Hermansen, Niels Oluf, Ørum, Daugaard.
Hjelholt, Gunnar, Markvej 15, København F.
Holm, Harald, Solsortvej 75, København F.
Holm, Johannes Nørgaard, Klostergaard, Vang, Thisted.
Holm, Viggo, Vestre Paradisvej 68, Holte.
Hulgaard, Svend Aage, Hasle, Bornholm.
Høj, Hjalmar J., Tistrup.
Jelsbak, Eigild Wulff, Hammel.
Jensen, Aage, Hjortsvang.
Jensen, Axel, Lundby Møllegaard, Nr. Alslev.
Jensen, Børge, Gislev Andelsmejeri, Fjellerup.
Jensen, Jørgen, Bakkerup, Knabstrup.
Jensen, Niels, Bundgaard, Vraa.
Jensen, Poul, Taastrup, Klippinge.
Jensen, Thomas Lindbjerg, Mejeriet, Ølgod.
Joensen, Sofus, Kurlandsgade 21 St. th., København S.
Johansen, Hans Villy, Hjerm.
Jørgensen, Asger, Bispegaarden, Lejre.
Jørgensen, Bent, Sortedamsgade 3³, København.
Kappel, Helge, Gundslev, Nr. Alslev.
Kirkemann, Poul Johs., Teglgaardsvej 22, Horsens.
Kjærgaard, Laurids, Stoholm.
Klitgaard, Knud, Borris.
Koefoed, Jens Leo Hellesen, Svaneke.
Knorborg, Herluf, Lyngs.
Knudsen, Hans Sigfred, Billum.
Knudsen, Hermod Vilstrup, Askov, Vejen.
Knudsen, Verner Rabølle, Sdr. Aaby, Ejby.
Kramer, Johannes, Vallekilde.
Kristiansen, Georg, Mou.
Kristiansen, Niels Kristian, Daugaard.
Larsen, Alf, Tranegilde Strand, Greve Strand.
Larsen, Frede Mogensen, Nr. Asminderup.
Larsen, Gunner Emil, Stensved.

- Larsen, Mogens Kryger, Dalumhus, Hjallesø.
Larsen, Niels Otto, Eilby, Guldbjerg.
Lauridsen, Johannes, Thorbjergvej 11, Kolding.
Lauridsen, Johannes M. Gantzel, Gørding.
Lomholt, Jakob Kristian, Sortedamsdossieringen 77², Kbh. Ø.
Lorentzen, Harry Daugaard, Gerndrup, Brørup.
Lund, Mogens Sundahl, Arnborg, Herning.
Lundgaard, Asger, Bøvlingbjerg.
Løkke, Ernst, Bøvlingbjerg.
Løvstad, Kristian, Vrads.
Madsen, Claus Kruse, Palægade 6, København.
Madsen, Jens Kou, Lundtofte, Holsted.
Martin, Poul Otto, Ryesgade 20, Aarhus.
Mathiesen, Svend Aage Blicher, Skodborg.
Mikkelsen, Rasmus, Skaarup, Holme, Viby J.
Mikkelsen, Richard, Stautrup.
Moesgaard, Niels, Ulfborg.
Momsen, Kaj Frederik, Skovlyst, Brørup.
Møller, Aksel Krogh, Gribstrup, Kløvborg.
Møller, Ejnar, Resdal, Lemming.
Møller, Otto Krogh, Gribstrup, Kløvborg.
Nedergaard, Herluf, Aalstrup, Brønderslev.
Neubert, John, Bluevangs Allé 9, København.
Nielsen, Anders Willemoes, „Nørdal“, Aars.
Nielsen, Frands Wictor, c/o Propr. Rasmus Nielsen, Fredericia.
Nielsen, Hans Gunnar, Hellig Andersvej 2², Slagelse.
Nielsen, Gunnar Martin, Linnemannsgade 1, Vejle.
Nielsen, Holger, Strandgaard, Tranderup, Skelskør.
Nielsen, Kristian, „Skovløkke“, Fredsted, Viuf.
Nielsen, Søren, Tobøl, Føvling.
Nørgaard, Svend Aage, Skovbo, Hobro.
Oien, Svend, Flauenskjold.
Olsen, Jørgen, Uhre, „Højstrup“, Tistrup.
Olsen, Leo Bernhard, Ladager Vestergaard, Ll. Skensved.
Palle, Kristian, Nr. Alslev.
Pedersen, Eilif Gr., Stubberup, Skelskør.
Pedersen, Hans Hedelykke, „Hedelykke“, Holsted.
Pedersen, Holger Friis, Oustrup, Eskildstrup.
Pedersen, Otto J., Rebstrup, Støvring.
Petersen, Anders, Spandet, Arnum.
Petersen, Ewald Th. Lützhöfft, Stensbjerg A/M, Havrebjerg.
Petersen, Johannes P., Dalager.
Petersen, Kjeld, Gormsgade 2, Odense.
Petersen, Oscar Elbæk, Ulbølle.
Petersen, Peter Jørn, Vindt Mølle.
Petersen, Svend, Kong Georgsvej 13, København F.

Poulsen, Alfred, Hønseriet Højlund, Mejrup, Holstebro.
Poulsen, Henning, Brørup, Hylke.
Poulsen, Leif Berendt, Callisensvej 16, Hellerup.
Poulsen, Orla Bundgaard, Rødovre, Valby.
Poulsen, Thomas, Nørre Uttrup.
Rahbek, Hans, Vestermark, Tarm.
Rasmussen, Bonne, Bendstrup, Hjortshøj.
Rasmussen, Henry, Husomsvej 5, Svendborg.
Rasmussen, Knud N., „Storbogaard“, Hedensted.
Riis, Svend Erik Korsgaard, c/o Mejeribest. Riis, Skanderborg.
Rønn, Karl Peter, Bramminge.
Sabroe, Erik, Prins Valdemarsvej 48, Gentofte.
Sandholdt, Knud, Andrup, Esbjerg.
Schack, Peter J., Hviding.
Schlander, Arne Sandberg, Aarre, Varde.
Schmidt, Asger Oluf, Torvet 14, Køge.
Schmidt, Carl Chr., Tullebølle.
Schütt, Johan Chr., Rinckenæs Overby.
Sehested, Knud Skole, Skovby, Østj.
Seibæk, Poul Gregers, Hultmannsvej 8, Charlottenlund.
Skaarup, Martin Peter, Thisted Mark, Thisted.
Skov, Knud Erik Sandahl, Lindegaarden, Ribe.
Skovbjerg, Visti, Nimtofte.
Skovgaard, Helge, Rye, Gørlev.
Sørensen, Aksel Fogh, Bering, Hasselager.
Sørensen, Anders Chr., Glynge, Durup.
Sørensen, Hans Aamand, Pjedsted.
Sørensen, Jens, Nr. Saltum Præstegaard, Nr. Saltum.
Sørensen, Jens Verner, Boulstrup.
Sørensen, Peter Vagn, Møgelkilde Mejeri, Daugaard.
Termansen, Richard, Nordenskov.
Thomsen, Aksel, Lindknud, Brørup.
Thulesen, Peer Skov, „Lillebjerre“, Aale.
Thyssen, Jørgen Vilsøet, „Bakkely“, Store Heddinge.
Vesterby, Knud, Løvel.
Wikkelsø, Arne, Diernæs, Faaborg.
Winther, Jens Møller, Hansted, Horsens.
Øland, Knud Stampe, No.

Sommerskolen 1942.

Andersen, Esther Rønde, Rønde.
Andersen, Karen Smith, „Jyden“, Aalestrup.
Andersen, Kirsten Margrethe, Bjerrebygaard, Simmerbølle.
Bendtsen, Inger, Veflinge.
Bie, Ellen Margrethe, c/o Gdr. Otto Bie, Barrit.

Bitsch-Lavridsen, Edith, Søndergade, Vamdrup.
Bjerrum, Marie, Glamsdalen, Glamsbjerg.
Christensen, Else, c/o Edvard Christensen, Morud.
Christensen, Valborg K., Halden 32, Thisted.
Clausen, Inga Funch, „Funchgaarden“, Longelse.
Danielsen, Herdis, Borgergade 18³, Aalborg.
Deleuran, Birthe, Købmagergade 62, Fredericia.
Elmgaard, Gerda, Bjerlev, Jelling.
Engsted, Signora, Sønderho, Fanø.
Frost, Christine, c/o Gdr. Hans Frost, Skodborg.
Grundahl, Anne Lise, Søndergade 25, Herning.
Hansen, Eleonora Kathrine, Sofienhøj, Farstrup.
Hansen, Karen Edel, Sofienhøj, Farstrup.
Hjerrild, Anna, Nebel, Raarup.
Hoeck, Ingrid, Salten Skov, Them.
Holdt, Johanne, c/o Gdr. Hans Holdt, Rinkeæs.
Holm, Grete, Thyrasgade 2, Kongsvang, Aarhus.
Høgh, Anne Grethe, c/o Gdr. Emil Høgh, Thorsager.
Jacobsen, Anna, Brørup, Hylke.
Jacobsen, Grethe, Koldinglandevej 27, Vejle.
Jensen, Betty K., „Damgaard“, Faarbæk, Karup.
Jensen, Gunnild, Sundsøre, Jebjerg.
Jensen, Inger Vibeke, Ørumsgade 42³, Aarhus.
Johannesen, Hilda Elisabeth Holst, Render, Tommerup.
Johansen, Ljudmilla, Callisensvej 17, Hellerup.
Jørgensen, Inge Tillge, Hummeltoftevej 23, Kgs. Lyngby.
Jørgensen, Tove, Baaring, Asperup.
Kjeldsen, Hanne, Hørby Mejeri, Hørby.
Koch, Helga Margrethe, Honum, Rask Mølle.
Koefoed, Mary L., Rosenfeldtsallé 3, Gentofte.
Kristensen, Kristine Lemb, c/o Gdr. J. P. Kristensen, Agersted.
Kristensen, Margrethe, Sdr. Ringgade 59³, Aarhus.
Lauridsen, Elna, Hvirring, Flemming.
Lorentzen, Gudrun, Blenstrup, Gerlev.
Lysholt, Ellinor Emma Maren, Grimerløkke, Ejby.
Madsen, Ilse Kristine, c/o Urmager Karen Madsen, Rønde.
Madsen, Inger Marie, c/o Proprietær Viggo Madsen, Borup.
Mellemsgaard, Aase, Vibroesvej 12, Hasseris, Aalborg.
Mikkelsen, Anna Margrethe, Lee Vestergaard, Bjerringbro.
Olsen, Poula Marie, c/o Harald Olsen, Taps.
Pedersen, Anna K., c/o Gdr. Eske Pedersen, Vrønding.
Pedersen, Inger, c/o Søren Pedersen, Hornsyld.
Pedersen, Jenny Elisabeth, Nebsager Skole, Hornsyld.
Petersen, Elisa, c/o Danselærer Petersen, Avnbøl.
Petersen, Ellen Køngskov, c/o Gdr. Otto Hansen, Kværndrup.
Petersen, Inge Valborg, Banegaardsgade 22, Aarhus.

Rossing, Nora, Skærbæk, Taulov.
Stenbæk, Else, Vordingborg Vaskeri, Vordingborg.
Svendsen, Rita Jenny, Vejerslev, Thorsø.
Sørensen, Asta Constance Askholm, Amtssygehuset, Gentofte.
Sørensen, Inger Marie Aagaard, Trustrup, Hundslund.
Sørensen, Kirsten Grundtvig, Tvevang, Hæstrup.
Sørensen, Maren Andrea, Breum, Jebbjerg.
Teisen, Inger, c/o Bygmester Teisen, Skelskør.
Thing, Anna Bjerrisgaard, Hennebjerg, Nr. Nebel.
Tholstrup, Inga, „Ellevænget“, Hjortshøj.
Wagner, Helena, Dalgasallé 21, Herning.
Wolfsohn, Irene, c/o Ole D. Olesen, Ravnning.
Vroue, Elin, Bøstrup, Højslev.

Nordisk Lærerkursus 1942.

Basse, Aage, Hesselager.
Christensen, Laurits, Renbæk pr. Arrild.
Frederiksen, Poul Sonne, Skibby Præstegaard, Skibby.
Geyti, Heralvur, Færøerne.
Hauerslev, Erik, Kraglund pr. Hammel.
Hendriksen, Andreas, Amager Strandvej 222, Kbh. S.
Jensen, Edith Fabricius, H. C. Ørstedesvej 31², Kbh. V.
Jensen, Elisabeth, „Helle“, Grenaa Strand.
Jensen, Ingeborg Askgaard, Bramminge.
Klenow, Birte, „Askovhus“, Sønderborg.
Larsen, Laust Krabbe, Djernæs Mark, Thisted.
Larsen, Viola, Møllerup, Nykøbing M.
Laursen, Hans Stenholt, Askov.
Levinsen, Grethe, Bjerggade 3, Aabenraa.
Madsen, Eli, Nannasgade 18³, København N.
Nielsen, Christian W. Skovsgaard, Ø. Svenstrup.
Nielsen, Esther, Lille Havelse, Ølsted.
Nielsen, Jørgen, „Egely“, Rødvig, Stevns.
Nielsen, Martha, Bakkegaards Allé 11², Kbh. V.
Nielsen, Margrethe, Brugsforeningen, Vemb.
Neerup, Poul Børge, Tullingsgade 23, København.
Rasmussen, Ellen, Sundvedgaard, Nr. Alslev.
Rasmussen, Hans Mogens, Erikstrup, Store Hedinge.
Rostgaard, Bodil, Københoved, Skodborg.
Rump, Dagni, Kornvej 6, Charlottenlund.
Sandahl, Peter Andreas, „Brobæk“, Solbjerg, Erslev, Mors.
Sandfeld, Niels Chr., Efterskolen, Ølgod.
Skovsted, Helene, Fri- og Efterskolen, Nr. Aaby.
Spangsege, Anker P., Bjergby Friskole, Erslev, Mors.
Skjum, Herdis, Flade pr. Sdr. Draaby.
Thøgersen, Ole, Hollingbjerg, Valsømagle, Ringsted.

Juli-Kursus 1942.

- Andersen, A., Hyllested Skole pr. Hyllested.
Boe, J. O., Tagesvej 13, Hobro.
Bomholt, Bodil, Nyvej 6, Hobro.
Esbjerg, Johanne Marie, Blangstedgaard, Odense.
Futtrup, Hans Munk, Realskolen, Grindsted.
Graae, Cornelia, K. F. U. K., Vejle.
Götzsche, Inger, Silkeborgvej 92, Aarhus.
Jacobsen, Jørgvan, Ribegade 3 St., Kbh. Ø.
Jensen, Esther, Busk Skole, Hammerum.
Jensen, G. Møller, Viuf n. Skole, Viuf.
Krarup, Astrid, Eltang.
Ladefoged, Rasmus, Reberbanen 20, Ringkøbing.
Larsen, Margrethe, Skolen, Flauenskjold.
Larsen, Peter, Skolen, Agersted.
Laursen, Otto, Sejet Skole, Horsens.
Laustsen, Ellen Kirstine, Birkegade 8, Aarhus.
Nielsen, Bodil Villy, Huholt pr. Vollerup.
Petersen, Anna Gad, Skolen, Hellevad.
Rasmussen, Gudrun, Rosmose, Gilleleje.
Rasmussen, Hans, Søagergaard pr. Omsild.
Rømer, Ellen, Vestergade 8, Vejle.
Stenderup, Rigmor, Rabsted.
Thomsen, Harald K., Realskolen, Grindsted.
Tværmose, Thorvald, Lillelund Skole, Ulfborg.

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB

FRA 1. MAJ 1941 TIL 30. APRIL 1942

INDTÆGT

Kasse 1. Maj 1941		Kr.	6972,51
Sommerskolen	Kr. 7639,00		
Lærerkursus	- 1725,56	-	9364,56
Vinterskolen	- 63029,90		
Efterbetaling	- 1106,00	-	64135,90
Efteraarsmøde		-	903,30
Lejeindtægt af Lejligheder	- 4552,00		
— - Værelser	- 9549,00	-	14101,00
Statsunderstøttelse: Finansloven	- 36392,00		
— Højskoleloven	- 25500,00	-	61892,00
Østergaards Legat		-	50,00
Diverse Indtægter		-	315,31
Optaget Laan		-	37000,00
			<hr/>
		Kr.	194734,58

UDGIFT

Lønninger		Kr.	73692,00
Reparationer	Kr. 6217,50		
Nyanskaffelser	- 55034,87	-	61252,37
Undervisningsmidler	- 1474,90		
Biblioteket	- 3000,95	-	4475,85
Renter og Afdrag	- 16980,00		
Skatter og Afgifter	- 1517,10	-	18497,10
Omkostninger (herunder Brændsel)	- 34889,77		
Sundhedskonto	- 1917,27	-	36807,04
Kassebeholdning 1. Maj 1942		-	10,22
			<hr/>
		Kr.	194734,58

REGNSKAB FOR »ASKOV LÆRLINGE«

fra 1. September 1941 til 31. August 1942.

<i>Indtægt:</i>		<i>Udgift:</i>	
	Kr.		Kr.
Kassebeholdning	1830,43	Understøttelse til Vintersk... 2120,00	
Kontingent:		— - Sommersk. 285,00	2405,00
1525 Medlemmer.....	3945,55	Tilskud til Biblioteket.....	150,00
1230 Holdere af D. U.....	1230,00	Gaver og Kranse.....	111,00
Gaver.....	300,76	Trykning af Aarskriftet ...	2204,50
Løssalg af Hefter.....	84,90	Korsbaand m. m.....	126,10
Renter.....	58,07	Porto, Fragt o. lign.....	445,01
		Kassebeholdning.....	2008,10
	<u>7419,71</u>		<u>7449,71</u>

MEDDELELSER

Elevmødet afholdes paa Askov Højskole Lørdag den 11. September og Søndag den 12. September.

Efteraarsmødet afholdes i Dagene 12.—16. September.

Sommerens Elevfest afholdes Lørdag den 26. Juni—Mandag den 28. Juni.

Festen begynder Lørdag Kl. 17. — Deltagerne bedes melde sig inden 24. Juni. Sengetøj medbringes.

Idet jeg paa Medlæreres og egne Vegne takker for de Gaver, som der paa de foregaaende Blade er gjort Rede for, maa jeg endnu med oprigtig Paaskønnelse nævne 4500 Kr., som af Lovgivningsmagten aarlig er bevilget til Støtte for anden og tredie Vinters Elever, og som er uddelt af Skolens Bestyrelse.

Askov Højskole, i Januar 1943.

J. Th. Arnfred.

LEGATER

KNYTTED E TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til Understøttelse af Elever paa Askov Højskole.

Legatets Størrelse er 9333,76 Kr., hvorfor der foreligger Obligationer paa de 7000 Kr. og en Sparekassebog paa Resten. Renten er anvendt til Understøttelse af Elever.

LÆRER ØSTERGAARD OG HUSTRUS LEGAT

Renten af Legatet, 50 Kr. aarlig, er indgaaet i Skolens Kasse, tilsendt fra Aarhus Amts Skolefond.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet til direkte Støtte for Skolen. Legatet ejer 3000 Kr. i Kreditforeningsobligationer og en Sparekassebog paa 3849,29 Kr.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til en Friplads paa den almindelige Pighøjskole om Sommeren. Legatet ejer 2000 Kr. i Obligationer. Renten blev anvendt til Støtte for en Pige paa Sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en „Norsk Højskoleven“, er paa 1479,80 Kr., som indestaar i Vejen Bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af „En Ven af Flid og Nøjsomhed“. Det er nu paa 1573,86 Kr. Renten er efter Fundatsens Bestemmelse anvendt til Støtte for Biavl en i Jylland efter Forslag fra Biavlerforeningens Styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en Obligation paa 1000 Kr. og en Sparekassebog i Vejen Sparekasse paa 742,10 Kr. Som sædvanlig er der i Aar udbetalt 40 Kr. i Præmie gennem Bestyrelsen for Dansk Andels Ægekspor.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er Kr. 4000, Beløbet indestaaende i Brørup Bank. Renten anvendes til Støtte for Elever paa Højskolen og uddeles af Skolens Bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske Elever kommet i Betragtning. Med paaløbne Renter udgør Legatsummen Kr. 5067,10.